

ONAY SAYFASI

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANABİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM **(1908-1918)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ

HAZIRLAYAN
Musa BARDAK (08202250)

Jürimiz, 31/12 /2010 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç Dr. Çetin SEMERCİ (Başkan) .....
2. Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ (Danışman) .....
3. Yrd. Doç. Dr. Aysun GÜROL .....
4. ....
5. ....

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****II. Meşrutiyet Döneminde Okul öncesi Eğitim (1908-1918)**

Musa BARDAK
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı
ELAZIĞ - 2010. Sayfa: X + 123

Bu çalışmanın amacı eğitim programlarından okul öncesi eğitimin Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet döneminde hazırlık, uygulama ve tutumlar bağlamında geçirdiği süreci tarihi açıdan ortaya koymaktır.

Osmanlı Tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen ve önemli sayılan II. Meşrutiyet döneminde, yaşamın gelişim ve eğitim açısından kritik zamanlarından biri olan okul öncesi eğitimin geçirdiği süreç ele alınmıştır.

Modern okul öncesi eğitimin Osmanlı Devleti'nde ortaya çıktığı zaman olarak kabul edilen II. Meşrutiyet döneminde bu eğitim kademesinin resmi faaliyetlerde, öncü denilebilecek kişilerin faaliyetlerinde, azınlık ve yabancıların faaliyetlerinde, basılı eserlerde nasıl yer aldığı konu edinilmiştir.

Araştırmanın kaynaklarını II. Meşrutiyet döneminde resmi makamlar tarafından oluşturulmuş belgeler, basılı eserler ile bu dönemde yayımlanmış yayınlar oluşturmaktadır. Bu kaynaklar ağırlıklı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane koleksiyonlarından taranmış, ikincil kaynaklar yardımıyla betimlenerek araştırma metni oluşturulmuştur.

Kaynaklardan ulaşılan sonuca göre II. Meşrutiyet döneminden önce azınlık ve yabancılar tarafından oluşturulup bu dönemde eğitim faaliyetlerine devam eden okul öncesi eğitim kurumları vardı. İlk resmi uygulamalar ise 1913 yılında bir ana mektebinin ve öğretmen yetiştiren kurumun açılması olmuştur.

Bu alanda yetişmiş insan kaynakları olmadığı için hem öğretmen yetiştiren kurumda hem de okul öncesi eğitim kurumlarında azınlık ve yabancılara mensup kadın öğretmenlere görev verilmiştir.

III

Bu dönemde okul öncesi eğitim savaşlar nedeniyle fazla gelişme de kurumlarıyla, personeliyle, programıyla uygulama örnekleriyle bir altyapı oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi Eğitim, Çocuk Bahçesi, Ana Mektebi, II. Meşrutiyet, Maârif, Muallime,

ABSTRACT

Master Thesis

Preschool Education in the second Constitutional Monarchy Period (1908-1918)

Musa BARDAK

The University of Fırat

The Institute of Social Sciences

The Department of Educational Programming and Teaching

ELAZIĞ - 2010. Page: X + 123

The aim of this study is to underline the historical process in terms of preparation, practise and attitudes of the Ottoman Empire at the 2nd Meşrutiyet period about the pre-school education

The process of pre-school education that is critical period in terms of growing up an education. Has been studied at the 2nd Meşrutiyet period which is accepted as crucial and one of the turning points of the Ottoman History.

The 2nd Meşrutiyet period which is accepted as the modern pre-shool education in the Ottoman. This education level points out how the so-called pioneers, formal activities, minority and foreigner activities take place during this period.

The sources of this research consist of the formal documentaries, published works at the 2nd Meşrutiyet period by the formal authorities. These resources have been scanned mainly by Prime-ministry Ottoman Archive, Beyazıt State Library and Ankara National Library. The research text has been edited with the help of the secondary sources.

According to the result taken from the sources. There were pre-school education activities which were done, performed by the minority and foreigners before the 2nd Meşrutiyet period. The first formal practices are the openings of a pre-school and a department bringing up the teachers in 1913.

Since there wasn't authorized human resources the froigner women teachers had been employeed. For pre-school and teaching to the teachers for pre-school.

At this period although the pre-school education was developed so much because of the wars. The base of the pre-school education was done with the teaching staff, programme the directorates and practise samples.

Key Words: Preschool Education, Second Constitutional Monarchy, Children Garden, Kindergarten, Female Teacher.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
EKLER	VIII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
Problem Durumu	2
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Alt Amaçları	3
Araştırmanın Önemi	3
Sayıtlar	3
Sınırlılıklar	4
Tanımlar	4
YÖNTEM	5
Araştırmanın Modeli.....	5
Verilerin Toplanması.....	6
Verilerin Analizi.....	6
İLGİLİ LİTERATÜR VE KAYNAKLAR	7
Okul öncesi Eğitim	7
Okul öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi	8
II. Meşrutiyet Dönemi	12
Konuyla İlgili Kaynaklar	13
BULGULAR VE YORUMLAR	18
BİRİNCİ BÖLÜM	18
1. II. MEŞRUTİYET VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	18
1.1. II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimin Genel Durumu	18
1.2. Okul öncesi Eğitim İçin Resmî Girişimler.....	20
1.2.1 II. Meşrutiyet'ten Önceki Gelişmeler	20
1.2.2. Meclis-i Mebûsan ve Maârif Nâzırlığı'nın Çalışmaları	21
1.2.3. Kanun, Nizamname ve Eğitim Programları	24
İKİNCİ BÖLÜM	38
2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE ATAMA	38
2.1. Darülmuallimât Ana Muallime Sınıfı	38
2.2. Okul Öncesi Öğretmeni Yetiştiren Diğer Kurumlar.....	41
2.3. Öğretmen Atamaları	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
3. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE ÖNCÜ ŞAHSİYETLER	44
3.1. [Küçük] Mehmet Said Paşa.....	44
3.2. Satı Bey	45
3.3. Kazım Nami (Duru)	46
3.4. İsmail Mahir Efendi	47
3.5. Sabri Cemil (Yalkut).....	48
3.6. Emrullah Efendi.....	48
3.7. Ahmet Şükrü Bey	49
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	51
4. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI	51

4.1. Kurum İsimleri	52
4.2. Okul öncesi Eğitim Kurumlarının Özellikleri	56
BEŞİNCİ BÖLÜM	63
5. BASILMIŞ ESERLERDE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	63
5.1. Kitaplarda Okul öncesi Eğitim	63
5.2. Süreli Yayınlarda Okul öncesi Eğitim	66
5.2.1. Çocuklarla İlgili Süreli Yayınlar	67
5.2.2. Eğitimle İlgili Süreli Yayınlar	70
5.2.3. Kadınlara Yönelik Süreli Yayınlar	76
5.2.4. Gazeteler	77
5.2.5. Birden Çok Alana Hitap Eden Süreli Yayınlar	78
5.3. Anı ve Hatıralarda Okul öncesi Eğitim	79
ALTINCI BÖLÜM	87
6. AZINLIK VE YABANCILARIN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM FAALİYETLERİ	87
6.1. Azınlıkların Okul öncesi Eğitim Faaliyetleri	89
6.2. Yabancıların Okul öncesi Eğitim Faaliyetleri	91
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR	94
Genel Değerlendirme	94
Sonuçlar	94
KAYNAKLAR	98
1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları	98
2. II. Meşrutiyet Dönemi Süreli Yayınlar	100
3. II. Meşrutiyet Dönemi Resmî Yayınları	101
4. Kitaplar	102
5. Makaleler	106
6. İnternet Siteleri	107
EKLER	108
ÖZGEÇMİŞ	123

EKLER

- Ek-1** Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-i Muvakkati (Maârif Düsturu)
- Ek-2** Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belge İsteme Formu
- Ek-3** “Üsküdar'da Açık Türbe Ana Mektebi Muallimesi Mihrişah Hanım'ın meydana getirdiği el işleri takdire şayan olduğundan maaşına zam yapılmasıyla” ilgili İstanbul Maârif Müdüriyetine yazılan yazı (BOA. MF.MKT., 1221-107, h. 1335)
- Ek-4** “Tahsil için Berlin'e gitmek isteyen Bayezid'de çocuk yuvası muallimlerinden Kırmırlı Mahmud Nedim Efendi'nin Berlin'e gitmesine mücade edildiğine“dair yazı (DH. EUM. 5. Şb. 31-19, H. 1335)
- Ek-5** “Kalina Hanım'ın Haleb Birinci Ana Mektebi Müdireliği'ne tayin edildiğiyle” ilgili arşiv belgesi (BOA, MF.MKT., 1230-102, H.1336)
- Ek-6** “Şarkda Fransız Mektepleri” makalesine ait bir resim Terbiye Mecmuası S.2 s.65
- Ek-7** Çocuk Dünyası S.2, s.1, 21 Mart 1329.
- Ek-8** “İki Cıvcivin Gezintisi” adlı fablın resimler, Çocuk Dostu, S.1, s.4-5,
- Ek-9** “Ne Zaman Uyanacağız”, İkdam, Numara: 6124, 11 Mart 1914
- Ek-10** “Ana Mektepleri Nizamnamesi” (BOA., İ. MMS, 194-1333R-14, H. 1333)
- Ek-11** Mini Mini 6. Sayı kapağı, 19 Haziran 1330
- Ek-12** “Pisilerin Bayramı” adlı hikâyenin resimlerinden Mini Mini 2. Sayı s.4-5
- Ek-13** Muallim İsmail Hakkı Bey'in “Ana Mekteplerinde Çocukları Nasıl Terbiye Ediyorlar” makalesine ait. Londra'da bir ana mektebinden görüntüler. (Resimli Mektep Âlemi, S.10, s.149, Kanun-ı evvel 1329)
- Ek-14** “Maârif Nâzırı'nın Beyanatı”, Muallim, S.9, 1 Nisan 1333, s.1

ÖNSÖZ

Eğitim Bilimleri alanında birçok alt alan vardır. Bunlardan biri de erken çocukluk eğitimi de denen okul öncesi eğitimidir ki artık modern eğitimin vazgeçilmez kademelerinden biri haline gelmiştir. Bu araştırma okul öncesi eğitimin Türk eğitim tarihindeki bir kesitin sunulması şeklinde ortaya konulmuştur.

Okul öncesi eğitimin Türkiye Cumhuriyeti ve daha önceki tarihlerde geçirdiği süreci sağlıklı bir şekilde anlayabilmek, bu eğitim kademesini geliştirmek için önemlidir. II. Meşrutiyet gibi Osmanlı tarihinin en faal dönemlerinden birinde temelleri atılan okul öncesi eğitim, teşkilat yapısı ve programlarıyla en az bugünkü okul öncesi eğitim sistemi seviyesinde bir altyapıya kavuşmuş, bu eğitim uygulanmaya başlanılmıştır. Bu dönemde çıkan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ortamlarında daha zaruri ihtiyaçlar varken kurumuyla, öğretmen yetiştirmesiyle, materyalleriyle, programıyla, teşkilatıyla bir örnek, bir altyapı ortaya çıkarılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde, okul öncesi eğitimle ilgili Avrupa'dan programlar getirilmiş, eser çevirileri yapılmış, kanuni düzenlemeler yapılmış, pilot uygulama gibi belirli yerlerde okul öncesi eğitim kurumları açılmış, öğretmen yetiştiren kurumlar açılmış, öğretim materyalleri, araç gereçler Avrupa'dan getirtilmiştir. Bunlar son yıllarda o tarihlerdekinden çok daha iyi yapılmaya başlanmıştır ama bu seviyeye gelinmesi için aradaki yaklaşık 100 yıllık zaman çok fazladır.

Çalışmada II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim faaliyetlerine her yönüyle ışık tutulmaya çalışılmıştır. Basın yayın hayatının ve iletişimin önceki zamanlara göre ileri olduğu II. Meşrutiyet döneminde binlerce arşiv belgesinin, yüzlerce süreli yayının, yüzlerce kitabın, Salnamelerin, Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridelerinin içinde bulunan okul öncesi eğitimle ilgili bilgi ve belgeleri toplamak kolay değildir. Araştırma geniş bir kaynak yelpazesinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Bu çalışmada bana yardımlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma, yol göstericiliği ile yaptığı uyarılar ve katkılarından dolayı danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Gündüz'e, psikolojik desteğiyle her zaman yanımda olan eşime ve tüm destekçilerime teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.EUM.	Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Evrakı
DH.İD	Dahiliye Nezareti İdare Kısmı Evrakı
DH.İUM	Dahiliye Nezareti İdare-i Umûmiye Evrakı
DH.KMS	Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Evrakı
DH.MUİ	Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umûmiye İdaresi Evrakı
DH.ŞFR	Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Evrakı
DH.UMVM	Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye Vilayat Müdüriyeti Evrakı
DUİT	Dosya Usulü İradeler Tasnifi Evrakı
İ.MMS	1310 Sonrası İrade, Meclis-i Mahsus İradeleri
MF.MKB	Maârif Nezareti Meclis-i Maârif-i Kebir Dosyaları
MF.MKT	Maârif Nezareti Mektubi Kalemi Dosyaları
MMZC	Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi
MV	Meclis-i Vükela Mazbataları
OÖE	Okul öncesi Eğitim
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ŞD	Şura-yı Devlet Evrakı
Y.EE.	Yıldız Esas Evrakı
Y.PRK. EŞA	Yıldız Perakende Evrakı, Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik
YLT	Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞ

İnsan topluluklarının yeryüzünde kurdukları düzenleri ayakta tutan bazı temel görevler vardır. Toplumsal kurumlar olarak adlandırılan bu görevlerden biri de eğitimidir. Eğitimin temel işlevlerinden birisi de bireyin kendisini tanımasına yardımcı olmak ve bu yolla onun geleceğini tayin etmesini sağlamaktır.

Eğitim kademelerinin ilki olan okul öncesi eğitim, 0-6 yaş aralığındaki bireylerin fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel, dilsel ve öz bakım becerileri yönünden en üst düzeye çıkarılmaya ve ilköğretime hazırlanmaya çalışıldığı eğitim ve öğretim kademesidir. Bu eğitim kademesinin amaçlarından biri de bireye gelişim alanlarının tümünde ne derece kabiliyetli olduğunu fark etmesini, öncelikle kendisini tanımasını sağlamaktır.

Tarih boyunca insanlar çocuklarını küçük yaşlardan itibaren eğitmeye çalışmışlardır. Farklı açılardan bakıldığında Türk eğitim tarihinde bunun örnekleri birçok yerde görülebilir. Orta Asya'daki Türk Devletlerinden Osmanlı Devleti'ne kadar çocuklara yönelik formel veya informal eğitim yaşantıları bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nin son yılları, aynı zamanda genç ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin birçok yeniliğinin (Cumhuriyet ve Millet Meclisi, Tevhid-i Tedrisat, Harf Devrimi, vd.) altyapısının oluşturulduğu bir dönemdir. Kısa bir zaman dilimi içinde ıslahatların yapıldığı, değişimlerin yaşandığı, modernleşme niteliğinde birçok uygulamanın hayata geçtiği bir dönemdir. Böylesi önemli bir zaman dilimi araştırmacıların dikkatini çekmiş, dönemle ilgili birçok araştırma yapılmış, devam eden araştırmalar da bulunmaktadır.

Okul öncesi eğitimin Osmanlı Devleti'nde ne zaman ortaya çıktığı, hangi aşamalardan geçtiği, nasıl geliştiği ile ilgili birkaç makalenin dışında başka araştırma bulunamamıştır. Yapılan araştırmalar o dönemde yazılmış eğitim tarihiyle ilgili birkaç makale, gazete yazısı ve mevzuatla ilgili bazı yayınlara dayanmaktadır.

Arşiv vesikaları devletin konuya bakış açısını gösteren en önemli belgelerdir. Devletin genel politikasını ve işleyişini gösteren bu belgelere araştırmalarda yer verilmemesi konunun objektif değerlendirilmesini ve anlaşılmasını olumsuz etkilemektedir. Bu boşluğu doldurmak için yapılan çalışmanın, okul öncesi eğitim ve eğitim tarihi alanlarında çalışan araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülerek konu seçilmiştir.

Araştırmanın ana kaynakları II. Meşrutiyet yıllarında yazılmış Osmanlıca arşiv belgeleri ve resmî yayınlar ile yine bu dönemde çıkmış Osmanlıca süreli yayınlardır. II. Meşrutiyet dönemi yıllarını kapsayan 100'e yakın belge, Meclis-i Mebûsan zabıt cerideleri, mevzuat ve eğitim programlarına ait resmî yayınlar, okul öncesi eğitimi doğrudan veya dolaylı bir şekilde konu edinen kitaplar, süreli yayınlardan özellikle çocuk dergileri, gazete haberleri, o dönemi konu edinen anı, hikaye ve romanlar kullanılmıştır.

Problem Durumu

Bütün toplumlar geleceklerinin teminatı olan çocuklarının –bilerek veya bilmeyerek- fiziksel, ruhsal, duygusal, zihinsel, dilsel açıdan sağlıklı olarak gelişmesi için çaba sarf eder.

Okul öncesi eğitim insan yaşamının en önemli dönemi olan 0-6 yaş aralığında verilen eğitimidir. Bu dönemde aldıkları eğitimle bireyler, temel yaşamsal becerileri tecrübe etmiş olarak ilköğretim çağına ayak basarlar. Okul öncesi eğitim ile çocukluk çağının oyun devresi tamamlanmış olup, çocuklar enerjisini boşaltmış bir şekilde akademik becerileri öğrenmeye başlar. Toplumlar okul öncesi eğitimden beklentileri doğrultusunda hedeflerini farklılaştırabilirler. “Zira her toplum kendi ihtiyaçları doğrultusunda eğitim önceliklerini belirlemektedir.”¹

Osmanlı Devleti’nde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara eğitim “sıbyan mektepleri”nde veriliyordu. Modern anlamda okul öncesi eğitim kurumlarının açılması, Batıdaki gelişimiyle paralel olarak 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır.

Sultan II. Abdülhamit zamanında eğitimin tüm kademelerinde nitelik ve nicelik yönünden büyük oranlarda artışlar yaşanmıştır.² Okul öncesi eğitim konusunda girişimler öncelikle azınlık ve yabancıların açtığı kurumlarda daha sonra resmî makamlar tarafından yapılan ıslahat çalışmalarında kendini göstermiştir.

Araştırmalarda II. Meşrutiyet dönemine ait kaynaklarda hükümetlerin konuya ilgisi, yapılan tercüme çalışmaları, öğretmen yetiştirme, atama, okul öncesi eğitim kurumları ile ilgili çalışmalar, okul öncesi eğitimin her türlü basılmış eserlerde nasıl yer aldığı, okul öncesi eğitimi yaygınlaştırma çabaları, özel teşebbüsler, azınlık ve yabancıların faaliyetleri gibi durumlar hakkında bilgiler mevcut değildir. Okul öncesi eğitimle ilgili bir kısım yasal düzenlemeler, Maârif Nezaretî’nce yapılan okul öncesi

¹ Gelengül Haktanır vd., **Okul öncesi Eğitime Giriş**, Ankara, 2008, s.5

² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.: Bayram Kodaman, **II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1998

eğitime yönelik bazı programlar ile bazı okul isimleri bulunmakta ancak bunlar konuya açıklık getirmede yetersiz kalmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitimle ilgili yapılan hazırlıklar, çalışmalar, uygulamalar ve tutumları ortaya koymaktır.

Araştırmanın Alt Amaçları

Araştırmanın alt amaçları şunlardır:

- a) Osmanlı Devleti resmî makamlarının okul öncesi eğitimle ilgili çalışmalarını ortaya koymak,
- b) Azınlık ve yabancıların okul öncesi eğitimle ilgili faaliyetlerini ortaya koymak,
- c) II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde okul öncesi eğitimi yaygınlaştırma çabaları gösteren öncü şahsiyetlerin faaliyetlerini ortaya koymak,
- d) Okul öncesi eğitimle ilgili II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan her türlü basılı kaynağı ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

II. Meşrutiyet dönemi Türk Tarihi açısından dönüm noktası kabul edilebilecek bir dönemdir. Çünkü bu dönemde oluşmaya başlayan “siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik problemler canlılığını bugün de sürdürmektedir.”³ Okul öncesi eğitim de insan yaşamı için oldukça önemli bir zaman aralığıdır. Bugünkü eğitim kademelerinin en önemlisi sayılabilecek olan okul öncesi eğitimin temellerinin atıldığı bu döneme birincil kaynaklar ışığında açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Araştırma, incelenen dönem ve alan itibarıyla daha önce üzerinde etraflıca durulmamış olması, ortaya çıkarılmamış bilgi ve belgeleri sunması açısından önemli görülmektedir.

Sayıtlar

Araştırmanın iki sayıtlısı vardır:

1. 3-6 yaş aralığındaki çocuklara eğitim veren tüm kurum ve kuruluşlar (Ana mektebi, Çocuk Bahçesi, Sıbyan Mektebi, Islahhane, Yuva, Daruleytam) okul öncesi eğitim kurumu olarak varsayılmıştır.

---

³ Mustafa Gündüz, **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları: İctihad, Sebilü'r-Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler**, Ankara, 2007, s.22

2. 3-6 yaş aralığındaki çocuklara özel olarak tutulan dadı, daye, mürebbiye vb. kişilerin verdiği eğitim okul öncesi eğitim kapsamında sayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma:

1. II. Meşrutiyet döneminde 3-6 yaş aralığındaki çocuklar için yapılan eğitim faaliyetleriyle sınırlıdır.
2. Araştırma II. Meşrutiyet dönemini içine alan 1908-1918 tarih aralığıyla sınırlıdır (Rumi: 1324-1334, Hicri: 1326-1337).
3. II. Meşrutiyet dönemini içine alan ve bu dönemde basılan yayınlarla sınırlıdır.

Tanımlar

Okul öncesi eğitim: 0-6 yaş gurubu çocuklarına bedensel, zihinsel, sosyal, duygusal, ruhsal, dilsel ve öz bakım becerileri yönünden gelişmelerini sağlayan ve ilköğretime hazırlayan eğitim kademesidir.

Sıbyan mektebi: Osmanlı Devleti'nde 4 yaşından itibaren devam edilen, basit dini bilgiler ile *Kur'an* okumanın, yazı yazmanın ve ilahilerin öğretildiği eğitim kurumlarıdır.

Ana mektebi: Osmanlı Devleti'nde bağımsız anaokullarına verilen ad.

Çocuk Bahçesi: Almanca 'kindergarten' kelimesinin Osmanlı Devleti'nde kullanılan tercümesi olup anaokulu anlamında kullanılmıştır.

Muallime: Kadın öğretmen

II. Meşrutiyet dönemi: Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in ilan edildiği Temmuz 1908'den Mondros Ateşkes Anlaşma'sının imzalandığı Ekim 1918'e kadar olan dönemdir.

YÖNTEM

Bu bölümde sırası ile araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Osmanlı Devleti'nde 1908-1918 arası dönemde okul öncesi eğitimle ilgili her türlü bilgi ve belgenin ortaya konulması amacıyla yapılmış "tarama modeli"nde bir çalışmadır. Karasar'a göre, tarama modelleri "geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır."¹ Araştırmaya konu olan II. Meşrutiyet dönemine ait kaynaklardaki kişiler, nesneler ve durumlar değiştirilmeden betimlenmiştir. "Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez."²

Araştırma Osmanlıca arşiv belgeleri ve süreli yayınlar üzerinden yapılmıştır. Dolayısıyla amacın gerçekleşmesi için tarihi yöntem ve betimleme yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Bu doğrultuda yapılan literatür taramasında Balcı'nın da ifade ettiği gibi "mesleki dergiler, raporlar, bilimsel kitap ve monografiler, hükümet dökümanları ve tezler"³ incelenmiştir. Öncelikle YÖK dökümantasyon merkezinde konuyla ilgili yapılan tezler taranmıştır. Konuyla ilgili yapılmış akademik düzeydeki çalışmalar, seminer, bilimsel makale vb. çalışmalar ile konuyu doğrudan ilgilendiren diğer çalışmalar taranmıştır. Elde edilen veriler, 1908-1918 yılları arasında okul öncesi eğitim kademesiyle ilgili yapılan çalışmalar, araştırmanın alt amaçları doğrultusunda betimlenerek düzenlenmiştir.

Tarama modelinde tarihsel yöntem kullanılarak yapılan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre, doküman incelemesi "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar."⁴ Doküman analizinde konuya bağlı olmak üzere o dönemle ilgili resmi yazılar, programlar nizamnameler, süreli yayınlar, doküman olarak kullanılabilir.

---

¹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara 1982, s.77

² Niyazi Karasar, **age.**, s.77

³ Ali Balcı, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler**, Ankara, 2009, s.64

⁴ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, 2005, s.187

Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin verilerin toplanması amacıyla “belgesel tarama” tekniğinden yararlanılmıştır. “Duverger’in “belgesel gözlem” dediği bu tekniği, Karasar varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama, Rummel ve daha birçoğu ise “doküman metodu” olarak tanımlamaktadırlar.”⁵

Belgesel tarama sürecinde olay ve olguları yansıtan resim, film, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç, bina, heykel ile bu olgularla ilgili olarak sonradan oluşturulmuş her türlü mektup, rapor, kitap ansiklopedi, resmî ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı, yaşam öyküsü, belgeler ve kalıntılardan yararlanılır.⁶

Araştırmada bu amaçla;

1. Konuyla ilgili olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki resmî belgelerden,
2. Ankara Milli Kütüphane ve İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesinden Osmanlıca süreli yayınlar ve Osmanlıca matbu eserlerden
3. Araştırma alanına giren temel eserler ve kaynak dokümanlardan, gerekli bilgiler elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için, belgesel tarama tekniğiyle elde edilen verilerin tamamı incelendikten sonra araştırmanın konusuna bağlı olarak başlıklar oluşturulmuştur. Bu başlıklarla ilgili elde edilen veriler, doğrudan ve dolaylı olarak alınan notlar yardımıyla fişlere kaydedilmiş ve kullanılan her kaynak için bir kaynak fişi (bibliyografik fiş) oluşturulmuştur.⁷

Başlıklarına göre sıralanan bu fişlerden elde edilen veriler benzer ve farklı yönleri açısından karşılaştırılarak, araştırmanın amaçlarına uygun şekilde alt başlıklara ayrılmış Elde edilen bulgularla ilgili sonuçlar tartışılmış, yorumlanmıştır.

---

⁵ Niyazi Karasar, **age**, s.183

⁶ Niyazi Karasar, **age**, s.183

⁷ Niyazi Karasar, **age**, s.35

İLGİLİ LİTERATÜR VE KAYNAKLAR

Okul öncesi Eğitim

Eski çağlardan bu yana insanlar, bir arada yaşayıp birlik kurmak, kültürel öğeler oluşturmak, kendinden sonraki nesillere kültürünü aktarmak, gibi birçok süreçten geçmiştir. Bu süreçte birçok tecrübeler yaşanmıştır. Tecrübeler birleştirilerek yenilikler ortaya konmuş, bilim ve teknolojinin ilerlemesi sağlanmıştır.

İnsanlar toplum haline geldiklerinde bu birlikteliklerinin geleceğini sağlam temeller üzerine bina etmek için çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmiş, onların yetiştirilmesini önemli saymışlardır. İlkçağ, ortaçağ ve yeniçağda toplumların oluşmasında, kurulan birliklerin işleyişinde din ön planda olduğundan çocukların eğitimi de din eksenli olmuştur. Avrupa’da okulların kilise denetiminde olması, İslam dünyasında ise camilerin yanında kurulan eğitim kurumlarında din görevlilerinin eğitim vermesi yaşayışın ve eğitimin din eksenli olduğunun göstergeleri sayılabilir.

Avrupa’da 19. yüzyıldaki uygulamalarla gelişen bir eğitim kademesi olan modern okul öncesi eğitimin, 19. Yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’nde altyapısı oluşmaya başlamıştır. Geçirilen süreçte 1993 yılında yapılan Milli Eğitim Şûrasında Okul öncesi Eğitimi, “0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı ve çevre imkânları sağlayan, onların bedensel, zihinsel duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen, onları toplumu kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan, temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan bir eğitim süreci”¹ olarak tanımlanmıştır.

Başka bir açıdan okul öncesi eğitim “çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan, bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, şekillendiği, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitim sürecidir.”² şeklinde tanımlanmıştır.

Okul öncesi eğitimin tanımlarında 0-6 yaş aralığı, tüm gelişim alanlarının desteklenmesi, zengin uyarıcı çevre olanakları, çocuğun gelişim özelliklerine göre eğitim, çocuğun kendini tanıması ve ifade etmesi gibi ortak noktalar bulunmaktadır.

Okul öncesi eğitimi iyi bir şekilde verebilmek için açılan kurumlar çocukların gelişimine yardımcı olacak etkinliklerin verildiği ortamlardır. Yörükoğlu’na göre

---

¹ MEB, **Okul öncesi Eğitim Komisyonu Raporu**, Ankara, 1993, s.2

² Neriman Aral vd., **Okul öncesi Eğitim ve Okul öncesi Eğitim Programı**, İstanbul, 2002, s.13

“çocuk yuvasının özgür ve uyarıcı ortamı çocuklarda zihin gelişimini hızlandırır. Anlatım gücü artar, dil dağarcığı zenginleşir. Başarısızlık söz konusu olmadığı için çocuk serpiyen yeteneklerini korkusuzca kullanır ve geliştirir.”³

Okul öncesi eğitimin çocukların kişilik ve tutumlarının oluşmasında önemli etkileri vardır. Bu eğitim kademesi “çocukların topluma uyumu, yeni davranışlar kazanmaları ve gelecekteki kişiliğin temellerini oluşturması bakımından önemlidir.”⁴

Okul öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Avrupa’nın din eksenli bir yaşayıştan sıyrılıp dünyevi (seküler) bir toplum anlayışına doğru kaydığı, Reform ve Rönesans hareketlerinin yapıldığı yeniçağ ve yakınçağda, eğitim konusunda da değişimler yaşanmıştır. Modern anlamda okul öncesi eğitim düşüncesinin gelişimi de bu yüzyıllara rastlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Comenius, Locke, Rousseau gibi düşünürlerle fikrîsel altyapısı oluşturulmuş olan bu eğitim kademesinin ilk uygulamalarını 19. ve 20. yüzyıllarda Pestalozzi, Froebel, Montessori, Dewey, Piaget, Vygotsky gibi düşünür ve eğitimciler gerçekleştirmişlerdir. Bu uygulamalar genellikle sosyo-ekonomik düzeyi geri olan çocuklara yönelik uygulamalardır. Örnek verilecek olursa:

“Rousseau’dan etkilenen Pestalozzi’nin çocuk eğitimi alanındaki düşünceleri yine sosyal reformcular çizgisindedir. Pestalozzi bilhassa anneleri çalışan ve kimsesiz çocukların eğitimi için okul açmasının amacını; “eğitimin bu çocukları yaşamlarında daha şerefli ve insanca bir seviyeye getirmeyi nasıl başaracağını görmek olarak belirler.”⁵

Avrupa’da okul öncesi eğitim kurumlarının açılmaya başlaması 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. İngiltere’de küçük çocuklar için okullar açma düşüncesini ilk kez, bir sosyal reformcu olan Robert Owen (1771-1858) hayata geçirdi. 1816’da İskoçya’nın New Lanark kentinde fabrikasında çalışan kadınların çocukları için açtığı okulda, çocuklara ilginç etkinliklerde bulunabilecekleri, sağlıklı bir ortam sağlamayı amaçlamıştı.⁶

³ Atalay Yörükoğlu, **Çocuk ve Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları**, Ankara, 1980, s.73

⁴ Handan Asude Başal, **Okul öncesi Eğitim**, İstanbul, 2007, s.22

⁵ Nurper Savaş Ülküer, “Dünyada ve Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması” **YA-PA Okul öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2-3**, (Lefkoşe, 1985), İstanbul, 1985, s.8

⁶ <http://www.ansiklopedika.org/Anaoku-lu> (Erişim tarihi 28.11.2010.)

“... sanayici Robert Owen ise Pastelozzi’nin açmış olduğu okulu ziyaret ettikten sonra İngiltere’ye dönüp kendi iplik fabrikasında çalışan işçilerin çocuklarının bakılıp eğitilebileceği bir anaokulu açmıştır.”⁷

Küçük yaştaki çocuklara yetişkin gibi bir sınıf ortamında değil de geniş, oyun oynayabilecekleri bir mekânda eğitim verilmesi düşüncesi gelişmiştir. Pastelozzi (1746-1827) tarafından yapılan çalışmalar 1841’de İsviçreli eğitimci Friedrich Froebel’in (1782-1852) “kindergarten” olarak adlandırdığı anaokulunun açılmasına zemin hazırlamıştır. Froebel, bu okulun çocukların “oyun aracılığıyla kendilerini geliştirebilecekleri ve dış dünyayı öğrenebilecekleri” bir yer olacağını düşünmüştü. Ona göre çocuklara “yaş gruplarına göre farklı materyaller verilerek çevre ile eğitimleri bütünleştirilmelidir.”⁸ Okulöncesi eğitimin önemi üzerinde duran ünlü isimlerden biri de, 1907’de İtalya’da ilk çocuk evini açan Doktor Maria Montessori’dir. Montessori (1870-1952), çocukları öğretim adına sıkı disiplin kuralları içine hapsetmek yerine, neyi ne zaman öğreneceklerini çocukların kendi kararına bırakmanın daha doğru olduğunu savunduğu kendi ismiyle anılan bir model geliştirmiştir.⁹

Avrupa’da anaokullarının yaygınlaşması, sanayileşmiş Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. Sanayileşmesini geç tamamlayan ülkelerde ise 1960’lardan itibaren okul öncesi eğitimle ilgili gelişmeler hızlanmıştır.¹⁰ Bugün Avrupa’nın birçok ülkesinde okul öncesi eğitim çok yaygın olmakla birlikte farklı program ve yöntemlerle, farklı tip kurumlarda eğitim verilmektedir.

Türklerde ise küçük çocuklara eğitim verme düşüncesinin felsefî temelleri Farabi, İbn-i Sina, Nasrettin Tûsi, Kınalızade Ali Çelebi, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi düşünür ve eğitimciler tarafından atılmıştır. Farabi, çocukların karar verecek ve sorumluluk alabilecek düzeyde yetiştirilmesi; öğretimin kolaydan zora doğru ve sırasıyla yapılması gerektiğini savunmuştur. İbni Sina, çocuk sağlığı ve eğitimiyle ilgilenmiştir. “Çocuğun bünyesini güçlendirmek açısından yararlı olacak iki şey vardır: bunlardan birincisi, çocuğun yumuşak bir şekilde hareket ettirilmesi, ikincisi de çocuk uyutulurken “musiki” ninni söylenmesidir. Çocuğun bu iki şeye alıştırılması onun birisi beden ve diğeri de ruh için olan jimnastik ve musikiye hazırlanmasına olanak

⁷ Ülküer, **agb.**, s.8

⁸ Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1982, s.45

⁹ Maria Montessori, **Çocuk Eğitimi**, (Çev: G. Yücel) İstanbul, 1975.

¹⁰ Mehmet Arslan, “AB Ülkelerinde Okul öncesi Eğitimin Gelişimi ve Mevcut Durumu”, **Milli Eğitim**, S.157, yaz 2005, s.47

verecektir.”¹¹ 13. Yüzyılda yaşamış Nasrettin Tûsî çocuk eğitime çok önem vererek *Ahlak-ı Nasiri* ve *Çocuk Terbiyesi* adlı eserlerinde görüşlerini açıklamıştır.¹² Ona göre “çocuk iyi bir sultaneye sahip olmalı ve yetişme döneminde kötü huy edineceği ortamlardan korunmalıdır. Bu süreçte ona aklını kullanmasını ve akli yoluyla elde edilen erdemleri sevmesini öğretmek gerekir.”¹³

16. yüzyılda yaşamış Kınalızade Ali’nin çocuk eğitimiyle ilgili olan kitabı *Ahlak-ı Âlâi*’de çocuğun süt emzirme dönemi bittikten sonra eğitilmesi gerektiği bu dönemde yavaş yavaş iyi eylemler telkin edilmesini, kötü eylemlerden sakındırılması gerektiğini savunur. Çocuk bakıcıları ve eğitimcilerinin hiçbir zaman çocuğun her söylediğine aferin dememesi gerektiğini belirtir.¹⁴

Tanzimat dönemiyle beraber Batıdaki düşünür ve eğitimcilerin –özellikle Froebel, Pestalozzi, Montessori- modern yöntemleri, çeviriler aracılığıyla Osmanlı eğitim hayatına girmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nde kurumsal olarak klasik okul öncesi eğitimin ilk uygulamaları Fatih Sultan Mehmet döneminde bizzat Fatih Sultan Mehmet’in ve vakıfların kurduğu sıbyan mekteplerinde görülmektedir.¹⁵ Aynı çağlarda Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de dini ağırlıklı olan sıbyan mektepleri 4 yaşından itibaren çocukların Kur’an öğrenme, dua okuma, basit yazı yazma, ilahiler söyleme ve Osmanlı toplumu âdablarını öğrenme gibi işlevleri yerine getiren kurumlardı. Sıbyan Mekteplerinde 4 yaş gibi çok küçük yaşlardaki çocukların eğitilmesi, okuma yazma hesap gibi beceriler yerine dua ve ilmihal gibi bilgilerin ezberletilmesi, ahlaki hikayeler okunması, ritimli ilahi ve şiirlerin söylenmesi, mektebin bir ev gibi tasarlanması, herhangi bir vakit kısıtlamasının olmaması, bazı vakitlerde serbestçe oyun oynamaya izin verilmesi bu mekanın okulöncesi eğitim kurumu olduğunu gösterebilir.

Osmanlı eğitim hayatında modern okul öncesi eğitim kurumlarının açılması, Batı’daki gelişimiyle paralel olarak 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Osmanlı Devleti’nde modern okul öncesi eğitim kurumlarını ilk defa yabancılar ve azınlıklar, misyoner vakıfları aracılığı ile veya bireysel özel sektör kurumları olarak açmışlardır.

¹¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul, 1999, s.51

¹² A. Vahap Taştan, “Nasrettin Tusi: Hayatı, Eserleri, Din ve Toplum Görüşü”, *Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, 2001 Bahar, s.154

¹³ http://www.turkcebilgi.com/nasiruddin_tusi/ansiklopedi (Erişim tarihi 23.11.2010)

¹⁴ Cavit Binbaşoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 2009, s.87

¹⁵ Osman Ergin, *İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maârif Tarihi*, C.1-2, İstanbul, 1977, s.286

Okul öncesi eğitim için ilk resmî girişim, Sultan II. Abdülhamit dönemi sadrazamlarından Sait Paşa'nın girişimidir. Sait Paşa ilköğretimin ıslahı çalışmalarında Almanya'da gördüğü çocuk bahçesi sisteminin Osmanlı eğitim sistemine girmesi için padişah Sultan II. Abdülhamit'e bir layiha¹⁶ sunmuştur. Bu girişim Osmanlı Devleti'nde resmî makamlar tarafından modern anlamda okul öncesi eğitim için atılan ilk adımdır denilebilir.

19. yüzyılın ortalarında kurulan *Alliance Israëlit* adlı yahudi kökenli kuruluşun açtığı kurumlardan yetişen öğretmenler, Avrupa'da çocuk eğitimiyle ilgili eğitim alan Rum ve Ermeni kadınlar okul öncesi eğitimin Osmanlı eğitim sistemine girmesinde itici güç olmuştur.

Azınlık ve yabancı uyruklu kadın öğretmenlerin açtığı veya çalıştığı okul öncesi eğitim kurumları devlet yönetimi tarafından dikkatle takip edilmiş, özellikle Müslüman halkın bu kurumlara gitmesi engellenmeye çalışılmış, resmî kurumlarda görev yapan gayrimüslim ve yabancı uyruklu öğretmenler sıkı takip altına alınmıştır. Bununla ilgili bir belgede:

“Mekteplerde öğrencilerin dînî ve ahlâkî terbiyelerine her şeyden fazla dikkat edilmesi ve bunun için gerekli hassasiyetin gösterilmesi, evlere süt anası ve mürebbiye vasıfları ile alınan Hristiyan kadınların çocukların İslam terbiyesi ile yetişmesine engel olmamaları hususunda ve muallimlerin seçiminde dikkatli davranılarak derslerde hariç konulardan bahseden muallimler hakkında gerekli işlemlerin yapılmasının umumen tebliğ olunduğu”¹⁷

bildirilmektedir. II. Meşrutiyet dönemiyle beraber iktidara gelen İttihat ve Terakki hükümeti ise Müslüman vatandaşlarını yabancı ve azınlıkların etkisinden korumak için kendi okullarını açma yoluna gitmiştir.¹⁸

II. Abdülhamit döneminde okul öncesi eğitim kapsamında sayılabilecek bir girişimde 1891 yılında “Uluslararası Çocuk Eğitimi Komisyonu” oluşturma çalışmasıdır. Bir belgede “Beynelmilel Çocuk Terbiye Komisyonu hakkında Avrupa hükümetlerine yazılan yazılara olumlu cevap verilmediği”¹⁹ belirtilmektedir.

Çalışma konusunun zamanı olan II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise azınlık ve yabancılar tarafından işletilen özel okul öncesi eğitim kurumlarının varlıklarını

¹⁶ BOA, Y.EE. 82-64, H.1306. (M. 1888)

¹⁷ BOA, MF.MKT., 569-39, H.1319. (M. 1902)

¹⁸ İttihat ve Terakki Hükümeti eğitim politikaları ve ana mekteplerine bakış açısı için bkz. **Okul öncesi Eğitim Veren Kurumlar** bölümü.

¹⁹ BOA, Y.PRK.EŞA., 12-27, H.1308. (M.1890)

devam ettirdikleri, Müslüman Osmanlı vatandaşlarının da özel okul öncesi eğitim kurumu açtıkları görülmektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Devleti tarihinde 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in ilan edilmesinden 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasına kadar olan zaman aralığını ifade etmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde siyasal, sosyal, ekonomik birçok gelişmenin yanında eğitimle ilgili gelişmeler de yaşanmıştır. “Alışkanlıklara karşı çevrilen ilk isyan gösterilerinden sonradır ki yavaş yavaş Tanzimat döneminin *maârif* anlayışından farklı bir *terbiye* anlayışı gelmeye başladı.”²⁰ Öğretmen tipinin ve öğretmene bakışın değişmeye başladığı bu dönemde “ilk kez olarak toplum içinde *muallim* bir meslek adamı bir yetiştirme uzmanı olarak tanınmaya başladı.” Bir anlamda eğitimciye verilen bu değerle eğitimde ıslah çalışmaları en üst düzeyde gerçekleşiyordu.²¹

Dönemin ünlü eğitimcilerinden Satı Bey’in bir konferansında verdiği bilgilere göre okul öncesi eğitimle ilgili “II. Meşrutiyet döneminden önce özel kurumların açıldığı, resmî kurumların ise Balkan Savaşları’ndan sonra açılmaya başlandığı”²² aktarılmaktadır.

II. Meşrutiyetten önce ve dönemin başında azınlık ve yabancıların kurduğu “çocuk bahçesi”, “sıbyan bahçesi” gibi isimli kurumlardan sonra “ana mektebi”, iptidaî mekteplerde “ana sınıfı”, “ana bölümü”, “sıbyan sınıfı”, “ana kısmı” gibi isimler verilen okul öncesi eğitim kurumları ve sınıfları oluşturulmuştur.

Savaşlarda şehit olanların yetim kalan evlatları için oluşturulan Darüleytam adı verilen kurumlar bünyesinde de okul öncesi eğitim kurumları veya sınıfları açılmıştır.

1908 ile 1918 yılları arasında yazılan belgelerde okul öncesi eğitimle ilgili resmî makamların çalışmaları ve faaliyetleri taranmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki katalog taramasında yanlış kaydetmeden kaynaklı sıkıntı yaşandığından ‘ana mektebi’, ‘ana mektep’, ‘anaokulu’, ‘ana okulu’, ‘ana sınıfı’, ‘sıbyan bahçesi’, ‘sıbyan bahçesi’, ‘subyan bahçesi’, ‘sıbyan sınıfı’, ‘sıbyan kısmı’, ‘ana bölümü’, ‘ana kısmı’, ‘yuva’ gibi farklı şekillerde tarama yapılmış olup, 100 civarında belge bulunmuştur.

²⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 2009, s.453

²¹ Niyazi Berkes, *age.*, s.453

²² Satı, *agm.*, s.655

Konuyla İlgili Kaynaklar

Araştırmada resmî belgelerden başka o dönemde yayımlanmış her türlü basılı kaynaklar, öncü denilebilecek kişilerin faaliyetleri, okul öncesi eğitime yönelik programlar, yapılan tercüme çalışmaları, öğretmen yetiştirme, atama; okul öncesi eğitim bina, eğitim araç-gereçleri ile ilgili çalışmalar, okul öncesi eğitimi yaygınlaştırma çabaları, özel teşebbüsler, azınlık ve yabancıların faaliyetleri gibi durumlar kaynak olarak kullanılmıştır.

Belgeler değerlendirildiğinde görülmektedir ki, bugün okul öncesi eğitimle ilgili yapılan çoğu çalışma II. Meşrutiyet döneminde de yapılmıştır. Okul öncesi eğitim kurumu yapımı için yerli ve yabancı hayırseverlerden yardım alınması, özel sektörün desteklenmesi, kurumları yaygınlaştırmak için iptidaî mektep bünyelerinde ana sınıfları açılması, vilayetlere kurum açma emirleri (genelge) gönderilmesi gibi durumlar hâlâ yapılmaktadır. Cumhuriyet ilan edildiğinde 1923-1924 eğitim öğretim döneminde 80²³ okul öncesi eğitim kurumu vardı. Osmanlı devletinin daha geniş sınırları olduğu düşünüldüğünde bu dönemde kurum sayısının bu sayıdan fazla olduğu düşünülebilir.

Araştırmada kullanılan belgelerden bazı örnekler:

İlköğretim ve ana mektepleri ile ilgili Avrupa ülkelerinden örnek program ve yasal düzenlemeler temin edilmek için Avrupa’da yapılan çalışmalarla ilgili:

“Berlin ve Paris Elçilikleri vasıtasıyla gelen Fransa, İtalya ve Almanya'daki okulların programları ile maârif, matbuat ve telif e ait nizamnâme nüshalarının Maârif'e gönderildiği; Roma Elçiliği'nden gelecek bilginin de ayrıca gönderileceği.”²⁴

Azınlık ve yabancıların okul öncesi eğitim faaliyetlerinin sıkı bir şekilde takip edildiğini gösteren resmî yazılardan biri:

“Siyonizm fikrini yaymak için açılan "Hocat Azra ve Sibyan Bağçesi" isimlerindeki okullar hakkında resmî muamelenin bir kısmı ifa edildiğinden kapatılmayacağı, ancak devletin âmâl ve siyasetine muhalif tedrisatta bulundukları tespit edilirse bu durumun men edilmesi ve hatta kapatılması gerektiği.”²⁵

Azınlık ve yabancılara mensup kadınların evlerde veya kendi evlerinde yaptıkları eğitim faaliyetlerinin denetlenmesi konusunda kaleme alınan bir belge:

“Şişli’de bir hanede mürebbiyelik etmekte olup şahadetnamesi olmayan Mari binti Karlo ile emsali darüetterbiyelerde muallimelik edenler.”²⁶

²³ T.C. Maârif Vekaleti, 1339-1340 (1923-1924) Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, Ankara 1341, s.58-59

²⁴ BOA, MF.MKT, 1139-11, H.1334. (M. 1915)

²⁵ BOA, DH. İD, 30-1/46, H. 1329. (M. 1911)

²⁶ BOA, ŞD., 9-221, H. 1328. (M.1910)

İlköğretimin ıslahı çalışmaları için içinde okul öncesi eğitimle ilgili kısımların da bulunduğu Sadrazam Said Paşa'nın sunduğu lahiha:

“Said Paşa'nın Maârifin ıslahı hakkında bir layiha yazılması hususunu arz etmesi.”²⁷

Maârif Nezaretince okul öncesi eğitim kurumları hakkında hazırlanan yönetmeliğin Nâzırlar Kurulu tarafından onaylanıp, uygulanması için alınan karar:

“Ana mektepleri için Maârif Nezaretince hazırlanan nizamname layihasının uygulamaya konması.”²⁸

Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen atama işlemleriyle ilgili oluşan problemleri gösteren bir belge:

“Adana Darülmuallimatı ana muallimeliğine tayini üzerine istifa eden Saniye Hanım'ın Darüleytamlarda tekrar muallimelik yapma talebinde bulunduğu ve şahadetnamesini tahrif ettiğinden dolayı hakkında hukuk-ı umûmiye davası açıldığı.”²⁹

Okul öncesi eğitim kurumlarına eğitim ve öğretim materyalleri temin etmede oluşan sorunları gösteren bir belge:

“İstanbul'da yeni açılan Ana Okulu için alınması gereken çocuk salıncaklarının emaneten Palati Ticarethanesi'nden alınması.”³⁰

Okul öncesi eğitim öğretmenlerine rehber olarak hazırlanan bir kitabın dağıtılmasının istendiği bir belge:

“Froebel Tedrisatı ve Pastelozzi Usulü Üzere Terbiye adlı kitaptan gerektiğince Ana mektepleri muallimelerine gönderileceği.”³¹

Öğretmenlerin maaşlarının düzenli olarak ödenemediğini ve okul öncesi eğitime öğretmen yetiştiren kurumlarda azınlık ve yabancı kadınların hocalık yaptığını gösteren bir belge:

“Rahatsızlığından dolayı ameliyat olması gereken Darülmuallimât Ana Mektebi Muallimesi Makrohi Hanım'a birikmiş maaşının ödenmesi.”³²

Bu belgeler doğrudan okul öncesi eğitimi, bu eğitime öğretmen yetiştirilmesini, öğretmen atamaları, bina ve donatımları, eğitim materyal ve araç-gereçlerini, yabancıların okul öncesi eğitim faaliyetlerini gibi hususları anlamaya yardımcı olacak niteliktedir.

²⁷ BOA, Y.EE. 82-64, H. 1306. (M.1888)

²⁸ BOA, İ.MMS, 194/1333/R-14, H. 1333. (M. 1915)

²⁹ BOA, MF.MKT, 1230-81, H.1335. (M.1917)

³⁰ BOA, MF.MKT, 1209-64, H.1333. (M.1915)

³¹ BOA, MF.MKT, 1205-55, H.1333. (M.1915)

³² BOA, MF.MKT, 1216-55, H.1334. (M.1916)

Dönemin diğer kaynakları olan basılı kaynaklar şunlardır: okul öncesi eğitime tümüyle veya bölüm olarak yer veren kitaplar, çocuk, eğitim, kadın, diğer konulardaki dergiler ile gazetelerdir. O dönemi anlatan hikâye, roman, anı gibi kaynaklar ayrıca yabancılara ve azınlıkların faaliyetleriyle ilgili müfettiş ve bazı devlet adamlarının raporları da kullanılmıştır.

Birincil kaynaklardan süreli yayınlar kısmında *Musavver Küçük Osmanlı, Mekteplilere Arkadaş, Çocuk Dünyası, Ciddi Karagöz, Çocuk Yurdu, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu, Türk Yavrusu, Çocuklar Âlemi, Kırlangıç, Çocuk Bahçesi*³³, *Çocuk Dostu, Mini Mini, Küçükler Gazetesi, Hür Çocuk* adlı çocuk dergileriyle *Muallim, Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası, Terbiye, Yeni Fikir, Yeni Mektep, Mektepli*, gibi eğitimle ilgili dergilerden ve de *Anadolu Sesleri, Aksa-yı Şark, Hak, İctihat, Kadın, Mehasin, Mülkiye, Türk Yurdu*, gibi genel anlamdaki dergilerden yararlanılmıştır. Ayrıca *Ahenk, Tanin, Tasfir-i Efkâr, Sabah* gibi günlük gazetelerden de yararlanılmıştır.

Konuyla ilgili daha önce yapılmış doğrudan ve kapsamlı bir çalışma bulunamamıştır. 6 Makale, 1 bildiri ve 1 tez ayrıca 1 yabancı makale II. Meşrutiyet döneminden kısmen bahsetmektedir. Konunun bir kısmını ele alan, sadece bir belgeye dayanan veya dolaylı olarak dönemi içine alan araştırmalar vardır. Bunlar:

Akyüz, Yahya. (1996) “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”. **Milli Eğitim Dergisi**, S.132, s.11-17

Akyüz, Yahya. (Mayıs 2003) “Anaokullarının Osmanlıda ilk Programları ve Ders Uygulamaları ile Yaratıcı Dramanın İlk İzleri”. **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, yıl 5, sayı 51, s.11-17

Akyüz, Y., Uygun, S., Kafadar O., (2003) “Anaokullarının II. Meşrutiyet Dönemindeki Gelişiminde Okul ve Çocuk Sağlığı”, **Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi**, Sayı: 7, 2005

Güler, D. ve Öztürk, F. (Aralık 2003). “Türkiye’de Okul öncesi Öğretmeni Yetiştirmeye Dönük İlk Program ve Uygulamalar”. **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**. Sayı 4, s. 261-275

---

³³ Bu isimde II. Meşrutiyet döneminden önce de çıkan bir çocuk dergisi daha vardır.

Okday, A. (1999) “Türkiyede Okul öncesi Eğitimin Gelişimi”, **Cumhuriyet ve Çocuk, 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi** (Ed: Bekir Onur). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 289-298

Okday, A. (1983) “Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”. **Eğitim ve Bilim Dergisi**, S.7. s.3-7

Çetinkaya, C. (2006) **Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fortna, Benjamin (2000) “The Kindergarten in the Ottoman Empire and the Turkish Republic.” In: Wollons, R., (ed.), **Kindergartens and Cultures: The Global Diffusion of an Idea**. New Haven: Yale University Press, s. 251-273

Erdem, Y. Tümer. (2008) “Osmanlı Devleti’nde Okul öncesi Eğitim: Ana Mektepleri”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.20, s.499-519

Bu makalelerin yanı sıra okul öncesi eğitim, II. Meşrutiyet, farklı illerin eğitim tarihleri, bazı şahsiyetler üzerine yapılan tezlerden de faydalanılmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir.

Baskın, Bahar. (2007) **2. Meşrutiyet’te Eğitim, Kadın ve İnas Darulfünunu**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Batır, Betül. (2007) **II. Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisata Türkiye’de İlköğretim (1908-1924)**, İstanbul Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılab Tarihi Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Çetinkaya, Ceren. (2006) **Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu**. Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gurbetoğlu, Ali. (2006) **II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi (1908-1918)**. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT

Koçyiğit, Sinan. (2007) **Farklı Ülkelerde Okul öncesi Eğitim Kurumlarının Gelişimi**. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Keni Türker, Havvanur. (2008) **II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları.**, Selçuk Üniversitesi. SBE. Yayınlanmamış YLT.

Nurdoğan, Arzu M. (2005) **Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922)**, Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi

Sakai, Aya. (2006) **Japonya ve Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi ile Japon ve Türk Annelerinin Okul öncesi Eğitim ile İlgili Görüşlerinin Karşılaştırılması.** Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Yaktı, Özlem. (2008) **1908-1913 Arası Dönemde Osmanlı Devleti’nde Kurulan Yatılı Okullar ve Özellikleri.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Yazar, Ayşegül. (2007) **1914-2006 Okul öncesi Eğitim Programlarında Yaratıcılığın İncelenmesi.** Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

BULGULAR VE YORUMLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

1. II. MEŞRUTİYET VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

1.1. II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimin Genel Durumu

II. Meşrutiyet Osmanlı Devleti'nin son yılları, aynı zamanda modern Türkiye Cumhuriyeti'nin birçok yeniliğinin (Cumhuriyet ve Millet Meclisi, Tevhid-i Tedrisat, Harf Devrimi, vd.) altyapısının oluşturulduğu bir dönemdir. Birçok reformun yapıldığı, değişimlerin yaşandığı, on yıl gibi kısa bir zaman dilimi içinde devrim niteliğinde birçok uygulamanın yapıldığı bir dönemdir. Böylesi önemli bir zaman dilimi araştırmacıların dikkatini çekmiş, dönem birçok araştırmaya konu olmuştur.

II. Abdülhamit döneminde eğitim alanında yapılan yenilikler ve gelişmeler yadsınamayacak derecede büyüktür. Bu dönemin hemen sonrasında gelen II. Meşrutiyet dönemi, önceki dönemde nicelik ve nitelik yönünden büyük atılımların gerçekleştiği eğitim alanında, yapılan uygulamaları geliştirmek ve ilerletmek çabalarıyla geçmiştir.

II. Abdülhamit devrindeki sıkıntılı ortamın aksine II. Meşrutiyet dönemindeki özgürlük ortamında her türlü fikir tartışılmaya başlanmış, eğitim üzerine de yorum ve düşünceler ortaya konulmuştur. Eğitimsizliğin milleti ve dolayısıyla devleti geri bıraktığı üzerinde durularak eğitim bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu dönemin belirgin değişimlerinden birisi de eğitimdeki yeniliklerdir. Avrupa okulları örnek alınarak hem askeri hem de sivil alanda birçok yeni okul açılmıştır. Yüksek öğretim seviyesinden ilköğretim seviyesine kadar farklı Nezaretlere bağlı farklı alanlarda birçok eğitim kurumunun temeli atılmıştır. Ayrıca eğitime küçük yaşlarda başlanıldığında çok büyük faydaları olacağı fikri gelişmiştir. Okul öncesi eğitim düşüncesinin gelişmesinde bu fikrin önemi büyüktür.

Avrupa'daki gelişmeleri takip eden aydın zümrenin farklı eğitim hareketlerinden etkilendikleri ve bu yaklaşımları benimsedikleri görülmektedir. Farklı teori ve uygulamaları benimseyen eğitimcilerin oluşturmaya çalıştığı seçkinler eğitimi, çocuktan hareket, iş okulu, girişkenlik eğitimi, kitle eğitimi gibi akımlar¹ bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet eğitim bakımından önemli tartışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Satı Bey, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ziya Gökalp, İhsan Sungu, İ. Alaettin Gövsa, Ali Haydar Taner, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmet Emin Erişirgil, Necmettin Sadık

---

¹ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara, 1996, s.275

Sadak, Sadrettin Cemal Antel gibi eğitimciler, *Tedrisat-ı İptidaiye*, *Terbiye*, *Muallim* ve *Terbiye Mecmuası* gibi eğitim ve öğretmen meslek dergilerinde çeşitli eğitim konuları üzerinde yazılar yazmış ve Milli Terbiye, Talim ve Terbiyede İnkılap gibi konularda tartışmalar yapmışlardır. Bu tartışmalar Cumhuriyet dönemi eğitimini etkilemiştir.²

II. Meşrutiyet döneminin aydın eğitimcileri hem düşünce düzeyinde hem de uygulamada pedagojinin bir bilim olduğunu eğitimdeki gelişmelerin, öğretmenlerin pedagoji ve öğretim yöntemlerini bilmelerine ve uygulamalarına bağlı olduğunu ısrarla savunmuşlardır.³ Bu ortam okul öncesi eğitim düşünce ve uygulamalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İstanbul Darülmuallimin müdürü Satı Bey, Üsküp Darülmuallimin müdürü Sabri Cemil, Manastır Darülmuallimin müdürü Ethem Nejad, İstanbul Darülmuallimin ve Darülmuallimât'ında müdürlük yapmış Darüleytamların kurucusu İsmail Mahir Efendi, resmî ana mekteplerinin kurulduğu sırada Maârif Nâzırı olan Şükrü Bey, eğitimciler İsmayıl Hakkı ve Kazım Nâmi Bey pedagojinin ve okul öncesi eğitim düşüncesinin doğmasında ve gelişmesinde önemli etkileri olan aydınlardır.⁴

II. Meşrutiyet döneminde dönemin ünlü eğitimcilerinden Satı Bey'in *Meşrutiyet'ten Sonra Maârif Tarihi* adlı makalesinde aktardığına göre eğitime büyük bütçeler⁵ ayrılarak eğitim çok önemli addedilmiştir. Bunun sebebinin ise devleti çöküşten kurtarmanın eğitimden geçtiğine dair genel bir kanaatin olduğudur.

Tüm gelişmelere rağmen Osmanlı topraklarında Ermeni, Yahudi ve Rum cemaatlerinin okullarıyla yabancıların açtıkları kurumların eğitim kalitesine ulaşamadığı âşikardır. Hatta II. Abdülhamit döneminden beri gelen Osmanlı tebasını azınlık ve yabancıların eğitim kurumlarından uzak tutmaya çalışma, onların gibi kaliteli eğitim kurumları oluşturma çabaları bütün hızıyla devam etmiştir.

Halil Aytekin'in *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi* adlı çalışmasında yaptığı yorumun doğru olduğu söylenilebilir. Aytekin'e göre İttihat ve Terakki yönetimi gayrimüslim ve yabancıların eğitim faaliyetlerinden tebasını korumak maksadıyla anaokulları açmayı ve yaygınlaştırmayı⁶ uygun görmüşlerdir. Osmanlı Devleti'ndeki okul öncesi eğitim kurumlarının yabancı ve azınlık unsurlar tarafından açıldığı düşünüldüğünde bu yorumun doğru fakat eksik olduğu söylenilebilir. II. Meşrutiyet

² Binbaşıoğlu, **age.**, s.271-272

³ Yahya Akyüz, "Anaokullarının Türkiye'de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi", **Milli Eğitim**, S.132, 1996, s.17

⁴ Akyüz, **agm.**, 1996, s.17

⁵ Satı, **agm.**, s.654

⁶ Halil Aytekin, **İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**, Ankara, 1991, s.150

dönemi Maârif yetkililerinin okul öncesi eğitimin öneminin farkına varmasında azınlık ve yabancıların itici bir güç olduğu düşüncesi bu yorumda eksiklikler denilebilir.

1.2. Okul öncesi Eğitim İçin Resmî Girişimler

Resmî makamların son yıllarda okul öncesi eğitim için girişimlerinin arttığı söylenebilir. 2006'da yayımlanan 9. Kalkınma Planında okul öncesi eğitimde okullaşmanın düşük seviyelerde kaldığı kabul edilerek 2013 yılında 3-4 yaş grubundaki çocukların okullaşma oranının % 50'ye çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca 5 yaş grubundaki okullaşma oranının ise % 100 olması hedeflenmiştir.⁷

Mutlakıyet yönetiminden Meşrutî bir yönetime geçildiği II. Meşrutîyet döneminde, Osmanlı Devleti'nde milletvekili seçimleri yapılmış, Meclis-i Mebûsan kurulmuş, hükümet oluşturulmuş, nâzırlıklar(bakanlıklar) kurulmuş, hayatın her alanında düzenlemeler yapılması için kanunlar, yönetmelikler çıkarılmıştır.

Meclis-i Mebûsan'da eğitim konuları da tartışılmış kararlar alınmaya çalışılmıştır. Okul öncesi eğitimle ilgili olarak da tartışmalar, müzakereler yaşanmış, bazı kararlar alınmıştır. Öncelikle II. Meşrutîyet döneminden önce altyapı denilebilecek girişimlerden bahsetmek yerinde olabilir.

1.2.1 II. Meşrutîyet'ten Önceki Gelişmeler

Toplumsal olaylar, durumlar birden bire oluşmadığı gibi eğitim alanındaki değişimler de bir süreç içerisinde gelişir. II. Meşrutîyet döneminde genel olarak bakıldığında eğitimle, özelde ise okul öncesi eğitimle ilgili çalışmaların, değişimlerin altyapısının II. Abdülhamit döneminde atıldığı söylenilebilir. "Pek çok araştırmacının üzerinde ittifak ettiği hususlardan biri modern eğitim kurumlarının bu dönemde açılması ve yaygınlaşmasıdır."⁸ II. Abdülhamit döneminden önce de özellikle Tanzimat Fermanı'yla başlayan süreçte büyük adımlar atıldığı söylenebilir

1847 yılında ilköğretimin ıslahı çalışmaları içerisinde değerlendirilebilecek, "*Etfalin Tedris ve Terbiyelerini Ne Vecihle Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyan Mekatibi Hâceleri Efendilerine İta Olunacak Talimat*" adında bir rehber hazırlanmıştır. Bu rehberde öğretmenlere çocukların ruhunu anlayıcı teorik bilgiler ve eğitim yöntemleri gösterilmiştir. "Çocukların doğasından, oyun oynama, yaramazlık yapma,

⁷ <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>

⁸ Mustafa Gündüz, "II. Abdülhamit'in Sadrazamı ve Eğitim Danışmanı [Küçük] Said Paşa'nın Eğitime Yönelik Görüş ve Uygulamaları", **Düşünen Siyaset**, S.27, 2010, s.157.

bunlardan zevk alma eğilimlerinden”⁹ bahsedilmesi okul öncesi eğitim çağındaki çocukları da içine alan (4-6 yaş) sıbyan mekteplerinin ıslahı için atılmış büyük bir adımdır. Zira sıbyan mektebi öğretmenleri çoğunlukla cami hocalarıydı.

Eğitim sisteminde köklü değişiklik ve ilerlemelerin gerçekleştiği II. Abdülhamit döneminde ilköğretimin ıslahı için çalışma komisyonu oluşturulmuştur. Bu kapsamda 4-8 yaş çocukları için Sadrazam Said Paşa Almanya’da gördüğü çocuk bahçesi (kindergarten) isimli kurumların kurulmasını önermiştir. Bu çalışmalar kapsamında Sait Paşa’nın sunduğu layihada geçen ifadeler şöyledir:

“Henüz mekâtib-i ibtidaiyeye devam edecek esnada bulunmayan, yani dört yaşından yedi-sekiz yaşına kadar olan erkek ve kız çocuklara mahsus olmak üzere, Avrupaca ‘çocuk bahçesi’ tabir olunan hakikaten mebd-i ta’lim nâmına şâyân görünen müessesâtın bizde dahî ihdas ve tesisi lüzûmu hatıra gelir ki, bu müessesâtın maksadı küçük çocuklara eglence tarikiyle zihinlerini açarak, etfali tatbik ve mukayese ile ilfat ettirecek yolda en basit malumat-ı tâbiyenin telkininden ibarettir.”¹⁰

denilerek modern okul öncesi eğitim kurumları ve bunların işlevi üzerinde kısaca durulmuştur. Sait Paşa’nın *Hatıratı*’nda¹¹ da bu konu aynen geçmektedir. Bu layiha ve hatıratta okul öncesi eğitimle ilgili ayrıntılı bir bilgi olmayıp sadece iptidaî mektepten önce böyle kurumların oluşturulması istenmektedir. Böylece Osmanlı Devleti’nde modern anlamda okul öncesi eğitime yönelik bir girişim gerçekleştirilmiştir.

1.2.2. Meclis-i Mebûsan ve Maârif Nâzırlığı’nın Çalışmaları

II. Meşrutiyet döneminde her alanda olduğu gibi siyasal alanda da gelişmeler olmuştur. Kuruluşundan itibaren mutlakiyet denilebilecek bir sistemle yönetilen devlet 28 Aralık 1876 da Kanûn-i Esâsî’nin ilanı ve 20 Mart 1877’de Meclis-i Mebûsan’ın açılmasıyla meşruti bir sisteme yönelmiştir. Savaşlardan dolayı kesintiye uğrayan Meşruti sistem 1908 yılında Meşrutiyet’in ikinci defa ilanı ile yeniden başlamıştır. Meşrutiyet sisteminin gereklerinin yapılmaya çalışıldığı bu dönemde hükümetler kurulmuş, programlar hazırlanmıştır.

İlk kurulan hükümetlerde 1910 ve 1912’de iki defa Maârif Nâzırlığı yapmış olan Emrullah Efendi ilköğretim kurumlarının ıslahı için büyük çalışmalar yapmıştır. Bu

⁹ Yahya Akyüz, “İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım, Nisan 1847 Talimatı”, *OTAM*, S.5, 1994, s.21

¹⁰ *BOA*, Y.EE. 82-64, H. 1306 (M. 1888)

¹¹ Sait Paşa, *Sait Paşa’nın Hatıratı*, C.1, İstanbul, 1328, s.537

çalışmalarından bazıları süreli yayınlarda makale olarak yayımlanmıştır. Bir makalesinde çocukların ilk eğitim ortamının aile olduğundan bahsederek ailenin eksikliğinin hissedildiği yerlerde aile ortamına benzer kurumların, ana mekteplerinin olduğunu belirtmiş ve bu kurumları tanıtmıştır. Yazısında şu ifadeler yer vermiştir:

“Ana mekteplerine 4 yaşından 6 yaşına kadar olan çocuklar devam ederler. Sinleriyle mütenasip tahsil görürler. Bu müesseselerin programları meşguliyet saatleri, usûl-i tanzim ve idareleri hep tabâyî-i sıbyana, ilm’ün-nefsi etfale müteallik kanunlardan istinbad olunmuştur. Bu mektepler ana mektepleri olduğu içindir ki muallimelerin idaresine tevdi’ olunur. İşte bu müesseseler tedrisat-ı ibtidaiyeye mahsus olan mekteplerin birinci mertebesi addolunmuştur.”¹²

Bu tanıtımda ana mekteplerindeki eğitim yöntemlerinin çocuk tabiatından, çocuk psikolojisinin ilkelerinden yararlanılarak oluşturulduğunun belirtilmesi okul öncesi eğitimde yakalanmak istenen düzey açısından önemlidir.

Şükrü Bey’in Nâzırlığı zamanında yürürlüğe giren *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati*’nin altyapısını hazırlayan ve ana mekteplerinin bu kanuna konmasının mimarı olarak Emrullah Efendi gösterilebilir.¹³

Genelde eğitim özelde ise okul öncesi eğitimle ilgili hükümet programlarında yer alan ifadeler incelenerek görülmüştür ki bir hükümet haricinde okul öncesi eğitimle ilgili hedefi olan hükümet programına rastlanılmamıştır. 6 recep 1331 (11 Haziran 1913)’de hükümeti kurmakla görevlendirilen Mehmet Sait Halim Paşa hükümeti kabinesinde Maârif Nâzırı Şükrü Beydir. Sait Halim Paşanın kurduğu hükümette, Hükümet Programında diğer hükümetlerin aksine okul öncesi eğitimle ilgili şu ifadeler geçmektedir:

“Maârifin temîn-i terakkiyatı için elzem olan esasların vaz’ına çalışılmak ve bu meyanda *Tedrisât-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati*’yla tahsil-i iptidaîyi te’kiden taht-ı mecburiyete alındığı gibi, bu bâbda kuvva-i te’diye-i müessire vâz ve tesis olunmuştur. Pek küçük yaştaki evlâd-ı vatana aile terbiyesini vermek üzere **ana mekteplerine ehemmiyet-i mahsûsa atfedilerek** İstanbul’da dört yerde küşâd edilmiş ve seneden seneye tasiri mukarrer bulunmuştur. Tahsili gerek ibtidaî gerek tâli ve âli derecâtı için memâlik-i mütemeddinede kabul edilmiş olan ve terbiye ile tedrisin aynı kuvvet ve himmetle tatbikinden ve melekât-ı akliyye kadar kuvve-i bedeniyenin de neşv-ü nûmasını iltizamdan ibaret bulunan usullere tevfikân programlar yeniden tanzim ve bunlara göre müsabaka ile kitaplar ve âlât ve edevât

¹² Emrullah “Tedrisat-ı İbtidaiye” **Mülkiye**, S.23, 1 Kanun-i evvel 1326, s.56

¹³ Emrullah Efendi kendi nâzırlığı döneminde çıkaramadığı *Tedrisât-ı İbtidaiye Kanununun* sonraki hükümet döneminde geçici (Muvakkat) olarak çıkmasını sağlamıştır.

tedariki için tedâbir-i mahsûsa ittihaz ettirilmiştir.”¹⁴

Bu hükümet programında okul öncesi eğitime büyük önem verilip, *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkati*'yle ilköğretimi kuvvetlendirecek, geliştirecek faaliyetler yapıldığı vurgulanmıştır. Ana mekteplerine başka bir deyişle okul öncesi eğitim kurumlarına özel önem verildiği, bu kurumlarda hem eğitimin hem de öğretimin yapıldığı vurgulanarak zihin ve bedeni geliştirecek yöntemler kullanılması için özel tedbirler alındığı belirtilmektedir. Hükümet programının okunduğu 1913 yılında İstanbul'da 4 yerde ana mektebi kurulduğu belirtilmektedir. Tüm bunlar da göstermektedir ki II. Meşrutiyet döneminde 10 yıllık bir sürede kurulan 11 hükümetten uzun ömürlü bir hükümetin okul öncesi eğitime özel önem göstermesi bu eğitimin gelişmesinde büyük katkılar sağlamıştır.

11 Mart 1914 tarihli *İkdam* gazetesinin haberine göre ilk resmî ana mektebi Darümuallimât (Kız Öğretmen Okulu) bünyesinde kurulmak istendi ve bunun için Darümuallimât müdürü ve Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi görevlendirildi. İsmail Mahir Efendi ve Darümuallimât ilmi heyeti Avrupa'nın her tarafından ana mektepleriyle ilgili program ve yasal düzenlemeler tercüme ettirdikten sonra bir talimat kaleme aldılar. Okula bir muallime ve muavine, üç mürebbiye ve gerekli hademeler tayin edildi. Araç-gereçleri İsviçre'den getirilen ana mektebine 4-7 yaş arası 50 öğrenci alındı. Müzik dersleri için piyano alındı. Gayet geniş havadar ve güzel bir bahçe¹⁵ oluşturuldu. Bu haber *İkdam* gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

“İlk açılacak ana mektebi Darümuallimât'ın ilk şubesi makamında olacağı için bunun tesisi Darümuallimatın müdürü ve Kastamonu mebusu fâzıl muhterem İsmail Mahir Efendi'ye havale edildi.

İsmail Mahir Efendi memleketimizin irfanında en maruf ve şâyân-ı tebcil simalarından biridir. Onu ne yeniden tanıttırmağa ne de fâzıl ve irfanını medhe hâcet vardır. İlk ana mektebi tesisi keyfiyeti öyle bir zâta havale edilince bunun gayet mükemmel bir şekil alacağı tabii idi.

İsmail Mahir Efendi ile Darümuallimât'ın heyet-i ilmiyesi Avrupa'nın her tarafında ana mekteplerine dair yapılan talimat ve programları getirttiler, tercüme ettirdiler. Bunlardan hâsıl olan malumat-ı vâsia üzerine memleketimizde tatbiki mümkün ve elzem bulunan mevadî teemmül ettiler. Buna göre bir talimat kaleme aldılar. Maârif Nezareti de icap eden masrafları ihtiyar etmekten geri durmadı.

Bu ilk ana mektebi için bir muallime ile bir muavine, üç mürebbiye ile icap

¹⁴ **Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi** (bundan sonra MMZC), 6 Temmuz 1331 (19 Temmuz 1915), s.851

¹⁵ “Ne Zaman Uyanacağız”, **İkdam**, Nr.6124, 11 Mart 1914

eden hademeler intihab ve tayin edildi. Mektep için icap eden alet ve edevat, oyuncakların en mükemmeli İsviçre'den celp olundu. Mini mini yavrucaklara mahsus ve Avrupa'nın en mükemmel ana mekteplerinde kabul edilen usule muvâfık sıralar yaptırıldı, iyi bir piyano alındı. Hülâsa bir ana mektebi için ne yapmak lazımsa yapıldı, herşey hazırlandı.”¹⁶

Resmi makamlar tarafından kurulan ilk anaokulunun teferruatlı bir şekilde oluşturulması bu işe önem verilip bir örnek oluşturmak gayesinde olduğunu gösterir. Zira bir anaokulu için devrin en ileri malzemeleri tüm yönleriyle düşünülüp temin edilmiştir. Bugün bile çoğu anaokulunda bulunamayacak imkânlar göze çarpmaktadır.

Bu olayın hemen ardından Darümuallimât'ta “Ana Muallime Mektebi” adında bir bölüm açılarak öğretmen yetiştirilmeye başlandı. Yine 1914'te ana mekteplerine öğretmen yetiştirmek için farklı girişimler de olmuştur. Maârif Nâzırı Şükrü Bey'in bir röportajında Kız Sanayi Mektebi ve Kız Sultanisinde de ana mektebi kısmı açılmıştır.¹⁷ Ana mektepleri nizamnamesi yayımlanıncaya kadar bu kurum mezunlarının da ana mekteplerine öğretmenlik başvuruları kabul edilmiştir.¹⁸

1.2.3. Kanun, Nizamname ve Eğitim Programları

II. Meşrutiyet döneminden önce Said Paşa'yla başlayan çalışmaların nasıl geliştiği hakkında bilgiler yetersizdir. Ancak dönemin eğitimcilerinden bir süre Darümuallimin (Erkek Öğretmen Okulu) müdürlüğü görevinde bulunmuş Satı Bey'in, *Muallim* adlı dergide bu konuyu da içeren konferansının metni yayımlanmıştır. Satı Bey eğitimle ilgili değişim ve yenilikler yapılırken hiçbir ön hazırlık yapılmadığını, okul öncesi eğitimde de altyapısını kurmadan ana mektepler açılmaya başlandığını, yetişmiş eleman ve öğretmenlerin bulunmadığını, gayrimüslim öğretmenler elinde çocukların zarar gördüğünü belirtmektedir. Ona göre:

“Bu devrin en mühim maârif tahavvülâtı, kız mekteplerinde görülür. Taassup azaldı, hükümet daha cesurâne hareket ediyordu. Nezaret bu cesaretini iyi tanzim ederek idareye muvaffak olamadı. Ana mektepleri buna en iyi bir şahittir. Hürriyet'in ilanından evvel, bazı vilayetlerimizde hususî ana mektepleri açıldı. Fakat resmî ana mektepleri ancak Balkan Harbi'nden sonra açıldı ve taammüm etti. Bunda da biz aynı hazırlıksızlığı görüyoruz. Ana mekteplerine muallime hazırlanmamış olduğu için; Ermeni, Yahudi muallimeler konuldu. Fazla olarak her şey onlara bırakıldı. Şarkılarının ve manzumelerini bile onlar yapıyorlardı. Sonra

¹⁶ “Ne Zaman Uyanacağız”, *İkdam*, Nr.6124, 11 Mart 1914.

¹⁷ “Maârif Nâzırımızla Mülakat”, *İkdam*, Nr.6244, 9 Temmuz 1914.

¹⁸ *BOA, MF. İMF*, 38-77, H.1332. (M. 1914)

muallimler yetiştirilmeye başlandı. Bu muallimlerin iki menşei vardı: evvela Alliance İsrailite'nin Ana Mektebi, sonra da Darümuallimât'taki Ana Muallime Sınıfı. Birinciler Musevi, ikinciler ise bir Ermeni muallimeden örnek alıyorlardı. Her iki kısım da Avrupa'da çoktan beri terk edilmiş faydasızlığı ve hatta zarar tahakkuk etmiş köhne bir usule tevarüs ediyor ve bu usulü neşrediyorlardı.”¹⁹

Yetişmiş insan gücü bulunamadığından Ermeni, Yahudi gibi gayrimüslim öğretmenlerden yararlanılmaya çalışılmış, 1911 yılında 6 gayrimüslim kadının Avrupa'ya²⁰ inceleme ve araştırma yapmak için gönderildiği, Avrupa'nın birçok yerinden çocuk bahçeleriyle ilgili yönetmelik ve müfredat programları tercüme edildiği²¹ belirtilmiştir. Hicri 1327 (M. 1910) tarihli bir belgede “Fransa, Almanya ve İtalya'daki okulların programları ile matbuat (yayınlar) ve nizamnamelerin Maârif Nezareti'ne gönderildiği”²² kaydedilirken, başka bir belgede Darümuallimât ana şubesi muallimlerinin isimlerinin “Makrohi Hanım”,²³ “Aznif Hanım”²⁴ gibi gayrimüslim isimlerinin olması Satı Bey'in verdiği bilgileri doğrular niteliktedir.

Hiçbir hazırlık yapılmadan bu işe girildiği fikrini çürüten belgelere rastlamak mümkündür. Almanya, Fransa, İtalya ve Belçika gibi ülkelerden “geçerli olan tedrisat-ı iptidaiye kavânin, nizamât ve mektep programlarının birer nüshasının”²⁵ sefaretler aracılığı ile getirildiği belirtilmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi başında çıkarılan bugünkü anlamıyla ilköğretim temel kanunu yerine kullanılabilecek 6 Ekim 1913 tarihli *Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati* (Geçici İlköğretim Kanunu)'ne göre eğitim kademelerinin ilki olan iptidai mektepleri 3 kısım olup ilk basamağı okul öncesi eğitim kurumları olan ana mektepleridir. Bu kanunda 3, 4 ve 5. maddeler ile bazı maddelerin bir kısım yerlerinde anaokullarına ait hükümler görülmüştür. Bu maddeler²⁶ şunlardır:

“**Madde 3:** Tedrisat-ı iptidaiyeye mahsus olan müssesat âtideki mekteplerdir: Ana mektepleri ve sıbyan sınıfları, Mekatib-i iptidaiye, El işleri ve ihtiraf mektepleri” İlköğretim kurumları 3'e ayrılmış; anaokulu ve anasınıfı, ilkokul ve mesleki yönlendirme amaçlı okullar. Bugünkü şekliyle okul öncesi eğitim verilen resmî kurumlar gibi bir teşkilatlanma mevcuttur.

¹⁹ Satı, **agm.**, s.663.

²⁰ **MMZC**, 7 Mayıs 1327, s.3169.

²¹ “Maârif Nâzırıımızla Mülakat” **İkdam**, Nr.6244, 9 Temmuz 1914.

²² **BOA, MF.MKT.** 1139-11, H.1334 (M.1915).

²³ **BOA, MF.MKT.** 1216-55, H.1334 (M.1916).

²⁴ **BOA, MF.MKT.** 1194-25, H.1332 (M. 1914).

²⁵ **BOA, MF.MKT.** 1143-70, H.1327 (M.1909).

²⁶ “Tedrisat-ı İbtidaiye Kanuni Muvakkati”, **Maârif Düsturu**, 23 Eylül 1329 (Rumi).

“**Madde 4:** Ana mektepleri, ve sıbyan sınıfları çocukların seneleriyle mütenasip olarak faideli oyunlar ve tenzihler, el işleri ve ilahiler, vatani manzumeler, durus-u eşyaya müteallik makale ve musahabeler ile nemayı ruhi ve bedeniyelerine hizmet eden müesseselerdir. Ana mektepleri dört yaşından yedi yaşına kadar olan çocuklara mahsus olarak tesis edilir. Bunların teşkilat ve tanzimatına müteallik olan nizamname* ve talimatlar Meclis-i Kebîr-i Maârif’te tezekkür edilerek ısdar olunacaktır.” Eğitimin içeriği hakkında bilgi verilmeye çalışılıyor. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların yaş ve gelişimlerine uygun etkinlikler olması (oyun, sanat, müzik, ve Türkçe-dil) anlatılmaktadır. Bu kurumların çocukların ruh ve beden gelişimlerini destekleyen kurumlar olduğu vurgulanarak 4-7 yaş aralığındaki çocuklar için açılacağı belirtilmektedir.

“**Madde 5:** Mekatib-i İptidaîye, çocukların bir sureti muvazenede yaşayış izahatını temin eyleyecek esasları vaz eden ve herkese lazım olan malumata mensup olan mekteplerdir. Bu mekteplerin müddet-i tahsiliyesi altı sene olup bu müddete tahsili taliyenin esasları â’dâd olunur. Ayrıca ana mektebi olmayan yerlerde beş ve altı yaşındaki çocuklar için mekatib-i ibtidaiye dâhilinde ayrıca sıbyan sınıfları açılabilir.” İlköğretimin işlevi ve süresinden bahsedilerek ana mektebi yani bağımsız okul öncesi eğitim kurumu olmayan yerlerde ilkokul bünyesinde anasınıfı açılabilceği belirtiliyor. Bu ifadeler okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışıldığının göstergesi kabul edilebilir.

Ayrıca ikinci fasılda **24. maddenin** içerisinde sıbyan sınıflarıyla ilgili:

“Beş altı yaşındaki çocukların adedi yirmiye tecavüz eden yerlerde bir sıbyan sınıfı küşad olunur.” Anasınıfı açılabilmesi için gerekli mevcudun alt sınırı 20 olarak belirtiliyor. Ana sınıflarının açılabilmesi için gerekli olan 20 kişilik sınır bugünküde 10’dur. II. Meşrutiyet dönemi sosyo-ekonomik şartları göz önüne alındığında makul görülebilir.

Altıncı fasıl **madde 77’de** ana mektebinin mecbur olmadığı görülmektedir.

“Her çocuk yedi yaşına vasıl olduğu senenin Eylülünden itibaren on altı yaşına vasıl olduğu senenin Haziranı ibtidasına kadar mektebe devama mecburdur.” Zorunlu eğitim kapsamına ana mektepleri ve anasınıflarına gelme yaşı olan 4 ila 7 yaşlar arası çocukların alınmadığı görülüyor. Bugün kademeli olarak 2013 yılına kadar zorunlu eğitim kapsamına alınması planlanan okul öncesi eğitimin II. Meşrutiyet döneminde

---

* Asıl metinde nizamnamenin 2 Mart 1331 (Rumi) tarihinde yayımlandığı şeklinde dipnot vardır.

dönemin şartları göz önüne alındığında zorunlu eğitim kapsamına alınmaması normal karşılanabilir.

Sekizinci fasıl **madde 91**'de ana mekteplerini teftiş edecek memurların unvanları geçmektedir. Bu maddeye göre İlköğretim kademesini teftiş edecek müfettişler aynı zamanda okul öncesi eğitim kurumlarını da teftiş edecektir.

Yapılan bu kanuni düzenlemeyle görülüyor ki bugünkü okul öncesi eğitim kurumlarının teşkilatlanması ile II. Meşrutiyet dönemi okul öncesi eğitim veren kurumların teşkilatlanması aynıdır. Sadece öğrenci sayısı bakımından (bugünkü durumda alt sınır 10 üst sınır 25²⁷) farklılık göstermektedir. 2009-2010 Eğitim öğretim döneminde okul öncesinde okullaşma oranları % 50'yi geçen 30 ilde okul öncesi eğitimin mecburi olduğu düşünülürse uygulamalarda o dönemdeki sayı sınırına gelineceği tahmin edilebilir.

Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nden sonra yayımlanan bugünkü anlamıyla ilköğretim müfettişlerinin görevlerinin sayıldığı *Tedrisat-ı İptidaiye Müfettişlerinin Vazifesine Dair Talimatname*'de müfettişlerin görevlerinden biri de “Ana okulları usulü terbiyesinin “Froebel” esaslarına uygun olmasını, bu müesseselerin bir okul gibi idare edilmeyerek çocukların oyunlar ve oyuncaklar vasıtasıyla terbiye edilmesini temine çalışmaktır.”²⁸

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatinde belirtilen düzenleme (Nizamname) 1333 (M.1915) tarihinde Maârif Nezareti Meclis-i Maârif-i Kebir'de hazırlanarak tetkik edilmek üzere Şuray-ı Devlet'e²⁹ gönderilir. Sonraki bir belgede, hazırlanan nizamname layihasının uygulamaya konulması³⁰, başka bir belgede ise nizamnameden 50 nüsha basılması³¹ istenmektedir.

Nizamname maddeleri³² bugünkü Türkçeye şu şekildedir.

“**Madde 1:** Anaokulları, ilkokulu bulunan bir kız mektebine bağlı olarak ya da bağımsız olarak açılır.” Anaokullarının, kız ilkokulları bünyesinde veya bağımsız şekilde açılması bugünle benzerlik göstermektedir. Farklılaşan nokta ilköğretimde karma bir sisteme geçilip kızlara yönelik eğitim veren liselerin bünyelerinde uygulama amaçlı açılıyor olmasıdır.

“**Madde 2:** Anaokulu kurulurken,

²⁷ http://ooegm.meb.gov.tr/mevzuat/yonetmelik_29_08_09_degisiklik_tum.pdf

²⁸ *Tedrisat-ı İptidaiye Müfettişlerinin Vazifesine Dair Talimatname*, 1330, s. 3-4

²⁹ BOA, MF. MKT. 1205-7, H.1333. (M. 1915)

³⁰ BOA, İ.MMS, 1333/R-14-194, H.1333. (M. 1915)

³¹ BOA, MF. MKT, 1204-46, H.1333. (M. 1915)

³² BOA, İ.MMS, 1333/R-14-194, H.1333. (M. 1915)

- a) Binasının okul yapılmasına elverişli ve sağlık şartlarına uygun olmasına,
- b) Çocukların sayısı ile orantılı genişlikte bahçesinin bulunmasına,
- c) Her çeşit eğitim gerecinin hazırlanmış olmasına özen gösterilecektir.” Anaokulları kurulurken gerekli fiziki şartlar ve materyal durumu belirtilmiştir. Bugünkü durumda sistematik bir şekilde okul planları müfettişler tarafından kontrol edilerek belirlenmektedir. Materyallerde oluşturulan standartlarla her kurum için gerekli olan materyal bakanlık tarafından temin edilmektedir.

“**Madde 3:** Anaokulları ücretli veya ücretsiz olarak açılabilir.” Anaokulları zorunlu eğitim kapsamına alınmadığı için kurumların ücretli veya ücretsiz olmasında serbestlik getirilmiştir. 2013 yılına kadar zorunlu eğitim kapsamına alınması planlanan okul öncesi eğitimde bugünkü durumda da ücret çeşitliliği vardır. Resmî kurumlarda bazı bölgelerde aylık aidatlar alınırken bazı bölgelerde hiçbir ücret alınmamaktadır.

“**Madde 4:** Ücretli resmî anaokullarına parasız çocuk alınmaz.”

“**Madde 5:** Anaokullarına 4, 5, 6 yaşındaki çocuklar alınır. Erkek ve kız çocukları birlikte bulundurulabilir.” Anaokuluna alınacak çocukların yaşları 4, 5, 6 olarak belirlenmiştir. Bugünkü durumda bu yaşlara 3 yaş da ilave edilmekte ve sınırlar yaş yerine ay olarak ifade edilmektedir. 36 ila 72 ay arasındaki çocuklar okul öncesi eğitim kurumlarına kabul edilmektedir.

“**Madde 6:** Çocuklar anaokullarına alınırken doktor tarafından muayene edilerek bulaşıcı hastalıkları olmadığı ve aşıları olduğu tespit edilecektir.” Anaokuluna girmeden sağlıklı olup olunmadığının bilinmesine önem verilmiştir. Şu anda böyle bir uygulama olmayıp sadece aşılarını yaptırıp yaptırmadığının bilinmesi için başvuru evrakları arasında aşı takvimi istenmektedir.

“**Madde 7:** Anaokullarında çocuklar yaşlarına göre sınıflara ayrılırlar. Her sınıfa en çok 30 çocuk alınır.” Anaokullarında çocuklara yaşlarına göre eğitim verildiği için farklı yaş gruplarında sınıfların oluşturulması istenmektedir. Ayrıca sınıf mevcudunun da üst sınırı 30 olarak belirlenmiştir. Kanunda ana sınıfı açılabilmesi için gerekli alt sınır 20 olarak belirtilmişti. Bugün farklı yaş grupları için sınıf oluşturma sistemi aynen devam etmekle beraber sınıf mevcudu sınırlarında farklılık vardır. Sınıf mevcudunun “10 ila 20 arasında olması ideal” kabul edilirken “25’e kadar çıkarılabileceği”³³ belirtilmiştir.

“**Madde 8:** Anaokullarında sağlığa uygun ve ahlaki oyunlar, okul içinde yürüyüşler ve düzenli beden eğitimi, dini ve milli hikaye ve konuşmalar, resimlerin incelenmesi ve el

³³ http://ooegm.meb.gov.tr/mevzuat/yonetmelik_29_08_09_degisiklik_tum.pdf

işleri yaptırılır.” Bu maddede anaokullarında yaptırılan etkinlikler sıralanmıştır. Bugünkü isimleriyle oyun ve hareket, hikaye, masal ve sohbet gibi Türkçe –dil etkinlikleri, sanat etkinliklerinin uygulanması istenmektedir.

“**Madde 9:** Anaokulları en az haftada bir kez sağlık incelenmesine tabi tutulacak ve çocuklar tek tek muayene edilecektir. Gerek görülürse bu denetimlerden çocuk velilerine bilgi verilecektir.” Anaokullarında sağlık taraması uygulamasına önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu taramanın haftada bir yapılması abartı olarak görülebilir.

“Yönetici ve Öğretmenler”

“**Madde 10:** Anaokullarında sınıf sayısı kadar kadın öğretmen ve yardımcı kadın öğretmen bulunur. Yönetim görevleri birincilere verilir.” Anaokullarında her sınıf için bir öğretmen bir de yardımcı öğretmen olması kararlaştırılmış olup bugünkü durumda sadece bir öğretmen görev yapmaktadır.

“**Madde 11:** Bir anaokulu öğretmeni olabilmek için,

- a) Darülmualimât (Kız Öğretmen Okulu) Ana Muallime şubesinden mezun olmak,
- b) Veya bir anaokulunu iyi yönettiğine dair belgesi bulunmak,
- c) Veya anaokulu öğretmenliği yapabilecek yetenek ve bilgi sahibi olduğunu sınavla göstermek,
- d) Türkçeyi güzel telaffuz etme ve akıcı bir anlatıma sahip olmak gereklidir.” Bu maddede anaokulunda öğretmenlik yapabilmek için gerekli şartlar sıralanmıştır. Temel şartın Kız öğretmen okulunun anaokullarına öğretmen yetiştiren kısmından mezun olmak olduğu görülüyor. Diğer şartların ihtiyaca göre kullanılacağı izlenimi vardır. Bunlar daha önce iyi bir tecrübesi olduğunu gösteren belge ile bilgi ve yeteneğini sınavla ispat edenler öğretmen olarak görev yapabilirler. Son fıkra ise öğretmen olacakların tümünde istenilen bir özellik görünümündedir.

“**Madde 12:** Anaokulları öğretmenlerinin terfi ve meslekte ilerlemeleri İlköğretim Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.”

“**Madde 14:** İlköğretim Kanunu gereğince açılacak sıbyan sınıfları da bu nizamname hükümlerine tabidir.” Anasınıflarının da anaokulları gibi bu kurallara tabi olduğu belirtilmektedir.

“**Madde 15-** Bu nizamname, yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.”

Okul öncesi eğitim kurumlarının bazı genel kurallarının konulduğu bu düzenlemede eksiklikler de mevcuttur. Anaokullarının amaçları, burada verilen eğitimin ilkeleri, bazı çalışma kuralları, kayıt kabul, devam hususları, personelin yetki ve sorumlulukları gibi hususlar belirtilmemiştir. Nizamname Meclis-i Vükela tarafından

imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Meclis-i Vükela tarafından gönderilen bir belgede “hazırlanan nizamnamenin tatbik olunması”³⁴ istenmektedir.

Bu düzenlemede bugünkü okul öncesi eğitim kurumları yönetmeliğiyle benzerlik gösteren noktalar vardır. Anaokulu ve anasınıfı gibi ikili bir yapının olması, yaş grubunun 4-5-6 olması, kayıt esnasında aşı kartı istenmesi, çocukların yaş seviyelerine göre ayrılması, öğretmenlerin terfi ve ilerlemesi ilköğretim kurumları öğretmenleri gibi olması hükümleri Türkiye Cumhuriyeti’nde modern okul öncesi eğitimin temellerinin bu nizamname ile atıldığı sonucuna vardırabilir.

Nizamname bugünkü okul öncesi eğitim kurumları yönetmeliğinden daha iyi hükümler de içermektedir. Sağlık konusunda dikkatli (en az haftada bir sağlık denetimi) davranılması ve bir sınıfta biri asil diğeri yardımcı olmak üzere iki öğretmenin bulunması bugünkü şartlardan daha ilerde olunduğunun göstergesi sayılabilir.

Ana mekteplerinin programları ile ilgili olarak Maârif-i Umûmiye Nezaretinin *İbtidai Mektepler Ders Müfredatı*’nın içinde, Ana mekteplerine mahsus müfredat başlığı altında yayımladığı kitapçık³⁵ dikkat çekicidir. 1914 yılında yayımlanan kitapçıkta ilgili kanun ve nizamnameyle paralel çok ayrıntılı bir biçimde ana mektepleri programından bahsedilmiş, bir öğretmen rehberi hazırlanmıştır. Kazım Nami Bey 1924’de (R.1340) çevirisini yaptığı *Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi*³⁶ adlı eserinin önsözünde *Çocuk Bahçesi Rehberi* adlı çeviriyi yaptığını belirtir. Bu ders müfredatının yaptığını belirttiği çeviriden³⁷ yararlanılarak oluşturulmuş bir program olduğu düşünülebilir. Bu da gösteriyor ki daha önce bahsi geçen belgelerde olduğu gibi Avrupa’nın değişik ülkelerinden tercümeler yapılmış, matbuat ve nizamnameler getirilmiş; okul öncesi eğitimin altyapısı oluşturulmaya çalışıldığı için böyle bir rehber hazırlanmıştır denilebilir.

Bu kitapçıkta öncelikle ana mekteplerinin ne olduğu, nasıl eğitim verildiği gibi konularda tanıtıcı bir giriş yazısı yazılmıştır. Derslerin diğer eğitim öğretim kademelerinde olduğu gibi kesin sınırlarla çizilmediği görünmektedir. Çocuklara daha çok hareket alanı bırakan programda bugünkü anlamıyla etkinlik adları olan ders bölümleri şöyle sıralanmıştır.:

Musahabât-ı Ahlakiye,

³⁴ BOA, MV. 239-3, H.1333 (M. 1915)

³⁵ **Mekatib-i İbtidaiye Ders Müfredatı** içinde “Ana Mekteplerine Mahsus Müfredat”, Maârif-i Umûmiye Nezareti, İstanbul, 1330.

³⁶ F. Garsen, **Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi**, (Çev: K. Nami) İstanbul, 1340

³⁷ F. Garsen, **age.**, giriş bölümü

Hayat ve Hareket Dersleri,
 Eşya ve Bahçe Dersleri,
 Resim,
 Lisan,
 Mûsikî,
 Jimnastik

Program metninde öncelikle ana mektepleri ve ana sınıfları hakkında bilgi verilip etkinliklerin uygulanması hakkında bazı kurallar ve yöntemler aktarılmaktadır. Çocuk eğitiminin esaslarına aykırı olmadıkça programın esnetilebileceği belirtilmektedir.

“Ana Mektepleri ve Sınıfları

Ana mektebi ve sınıfı doğrudan doğruya bir tâlim ve tedris mektebi değildir; terbiye mektebi, hayat ve hareket mektebidir, çocuk bahçesidir. Ana mekteplerinde ve sınıflarında kat’i müfredat yoktur. Ana terbiyesini vermekle mükellef olan mürebbiler yahut mürebbiyeler, çocuk terbiyesinin esaslarına muhalif hareketlerde bulunmamak şartıyla derslerin saat ve miktarını istedikleri gibi tadil edebilirler Şu kadar ki, Musahabât-ı Ahlâkiye ve Eşya dersleri gibi nispeten dikkat ve tefekkürü çok istilzam eden derslerin öğleden evvel verilmesi müreccahtır. Diğer dersler öğleden evvel veya sonra verilebilir. Ana mekteplerine dört, beş ve altı yaşındaki çocuklar kabul olunur. Ana mektebi çocukları iptidaî mektepleri için tayin edilen vakitte mektebe gelecek ve aynı saatte avdet edeceklerdir. Şu kadar ki, Ana kısmında dersler yirmişer dakikadan ziyade devam etmeyecek ve her yirmi dakika dersi yirmi dakika teneffüs, hareket-i bedeniye, oyun, musikî gibi terbiyeler takip edecektir. Ana mekteplerinin teşkilât ve esasatı hakkında mufasssal malûmat Tâlimname’de münderiçtir.”

Sonraki bölümlerde günlük program içerisinde uygulanacak etkinlikler ve etkinliklerde kullanılan araç-gereç, materyal ve yöntemler aktarılmaktadır. Ahlaki konuşmalar olarak adlandırılan birinci sıradaki etkinlikte bu konuşmaların çocuğun zihni yapısına değil de duygusal yapısına etki edecek şekilde uygulanması istenmektedir. Ayrıca çocuğun hayatına ve diline göre sohbetlerin yapılması istenerek düşünme ve hayal gücünün gelişmesi sağlanmaktadır.

“Ana Mekteplerine Mahsus Müfredat

Musahabât-ı Ahlâkiye (Ahlâkî konuşmalar)

Bu mekteplerde yapılacak ahlâkî musahabeler, akıl ve muhakemeyi ikazdan ziyade hissiyatı terbiye eder mahiyette olacaktır. Bilhassa çocuklardaki hiss-i merhamet, fazilet ve temellükü, meyl-i rekabet ve faaliyeti içtimaî, ailevî, insanî duyguları

tahrik ve tanzim edecek hikâyeler, sergüzeşter, vak'alar nakledilecek, bu esaslar dairesinde muhavereler, hasbıhaller tertip edilecektir. Yapılan bütün musahabelerin en ziyade çocuk hayatına ait ve daima çocuk lisanına göre olmasına ayrıca dikkat edilecektir.”

İkinci sırada psiko-motor gelişimi destekleyici bir etkinlik olarak karşımıza çıkan hayat ve hareket dersleridir. Bedenin maddeyle ilişkilerini yönetecek, beyinle vücut organlarının koordinasyonunu geliştirici faaliyetler aktarılmaktadır.

“Hayat ve Hareket Dersleri

Bu derslerin gayesi her şeyden evvel çocukların kuvâ-yı bedeniye ve zihniyesini terbiye etmektir. Çocukları, ellerini, kollarını, bacaklarını, başlarını hareket ettirmeye, kullanmaya alıştırmak, fitraten hareketsiz ve sarsak olan bir çocuktan eli ayağı becerikli, dikkatli, çevik ve muntazam bir adam çıkarmak: işte, Hayat ve Hareket derslerinin gayesi budur. Muallim bu derslerde çocukların eşya ile temasında muvaffakiyetle icraya mecbur oldukları hareketleri, vaziyetleri öğretecektir. Mesela, kapıyı vurmak, mandalı çevirmek, kapıyı açmak, kapıyı kapamak, iskemleye oturmak, iskemle götürmek, iskemleye çıkmak, iskemleyi devirmek, iskemleyi sürmek, sürahiyi su ile doldurmak, sürahiden bardağa su boşaltmak, su içmek, fincana su koymak, su süzmek, bez ıslatmak, suyu silmek, gibi hayatla, hareketle alâkası olan faydalı şeyleri öğretecek, bunları bilfiil yaparak ve yaptırarak mini mini çocuklara hayat için pek kıymetli itiyâdat-ı bedeniye kazandıracaktır. Muallim, Hayat ve Hareket derslerini çocuklar arasında bir gayret ve maharet ve muvaffakiyet müsabakaları şekline koyabilecektir. Gaye itibariyle daha muvafık olan Jimnastik dersleri ise Hayat ve Hareket dersleri ayrıca verilecektir.”

Anaokullarında fen ve doğa ile ilgili etkinlikler “Eşya ve Bahçe Dersleri” başlığı altında verilmiştir. Çocuklarla hayvanlar ve bitkileri tanıyacak etkinlikler yapılmasının, onların araştırmacı, meraklı, düşünen bireyler olması için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Açık havada yapılabilecek küçük kas ve büyük kas becerilerinin gelişimine destek verecek etkinlikler ve materyaller sıralanmıştır. Ayrıca tarım ve ziraatle ilgili basit etkinlikler yapılarak doğayla ilgili farkındalık geliştirilmesi ve doğaya saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.

“Eşya ve Bahçe Dersleri

Ana mektebinde Eşya derslerinin de bütün diğer dersler gibi bir hususiyeti olacaktır. Şöyle ki bu derslerde talimî bir gayeden ziyade terbiyevî bir gaye gözetilecektir. Ana mektebi Eşya derslerinin en birinci hedefi, çocukların merakını celbetmek, çocukları dikkat ve tefekküre sevk etmek, çocuklara lisanını işletmek

fırsatını hazırlamak olacaktır. Ana mektebi Eşya derslerinde çocukların muhitlerinde bulunan hayvanat, nebatat, eşya ve hadisattan bahsedilecek, fakat bütün bu dersler açık bir lisanla, muhavere tarzında mevzuların maddesi ve aynı üzerinde verilecektir. Çocuklara verilecek Eşya derslerinde bilhassa canlı mahlûkâtın mevkiî pek mühim görülecektir. Onun için Ana mekteplerinde ve sınıflarında kuş, balık, kurbağa, gibi hayvanlar beslenecek ve bunların hayatı, taayyüşü sık sık mevzu bahis olacak, verilen eşyanın resimle yahut çamurla nümuneleri yaptırılacaktır. Muallim, Eşya derslerini çocukların kulağından ziyade onların gözüyle, eliyle ve vücuduyla verecektir. Yani malûmatı nakletmeyecek, bizzat onlara kazandıracaktır. Mevzu bahis olan eşyanın nümunesi yoksa, resmini sınıfa getirecek, bunlar üzerinde mükâlemeler yaptıktan sonra, nümunelerini, resimlerini, hareketlerini yaptırarak, seslerini taklit ettirecektir.

Ana mekteplerinde yaptırılacak Elişleri çocukların ellerinin, boylarının ve zihinlerinin terbiyesi içindir. Çocuklar bu derslerde muhtelif maddeler kullanarak ellerini becerikli, vücutlarını faal ve çevik, fikirlerini açık ve kat'î bir hale getirmeye, faaliyeti sevmeye, faaliyette sabır ve sebat etmeye alıştıırılacaklardır. Ana mekteplerinde yaptırılacak elişleri, idmanları bervech-i âtîdir:

1- Takozlar: Beş santimetre tul'unda mik'ap ve kaidesi beş, irtifai on santim tul'unda mütevâziye'l müstefîlât şeklinde tahta parçaları imal ettirilecek, çocuklar bunlardan türlü türlü inşaat yapmakta hür bırakılacaktır. Çocuklar bu tahta parçalarıyla evler, bahçeler, şimendiferler, köprüler yapacaklar ve eğleneceklerdir.

2- Kumluk: Ana mektebinin bahçesine beş altı metre murabba' sahasında, etrafı tahta kenarla çevrilmiş bir havuz yapılacak, bunun içerisine alelade iri kum konulacak, çocuklar bunun içinde oynamakta tamamiyle hür bırakılacaktır. Çocuklar bu kum havuzları içinde dağlar, tepeler, mağazalar yapacaklar, kendi muhitlerinde âlemler vücuda getireceklerdir. Muallim yalnız onları teşci etmeyi kendisine vazife bilecek, onların faaliyetteki hürriyetlerini tahdid ve takyid hiç bir harekette bulunmayacaktır. Çocukların kumla terbiyelerini teshil için sınıfta kullanılan tahta parçaları bahçede de verilecektir. Bahçede kullanılacak takozların ayrıca imal ettirilmesi münasiptir. Çocuklar bu tahta parçalarıyla kumlar üzerinde evler, kuleler vesaire inşa edeceklerdir.

3- Çamur işleri: 'Plastisin' denilen renkli çamur yahut alelade lülecî çamuru alınıp çocuklara tevzi edilecek, bunlarla insanlar, hayvanlar, çanaklar yapmakta hür bırakılacaklardır. Yaptıkları nümunelerden ara sıra evlerine götürmelerine müsaade edilecektir. Çamur nümunelerin boyanması arzu edilirse renkli tebeşirin kırıkları toplanıp döğülecek, toz haline getirilecek yahut alelade toz boya alınıp çamur nümune bunun içine bulanacaktır.

4- Çubuklar ve düğmeler: Onar santim tul’unda bir takım çubuklar yahut ağaç dalları tedarik edilerek çocuklara verilecek, bunları dizerek evler, yollar, merdivenler yapmaları söylenecektir. Kezâ, bir takım düğmeler, yahut bezelye, barbunya taneleri de muhtelif surette dizdirilerek aynı şekiller yaptırılacaktır.

5- Kâğıt işleri: Tûlânî ve birbirine muvazî olarak kesilmiş renkli kâğıtlar üzerine yine renkli şeritlerle dokuma ve tezyinat yaptırılacaktır. Renkli kâğıtlardan bohçalar, külâh, tuzluk, araba vapuru, yelkenli kayık yaptırılacak, hazır çizilmiş hayvan ve çiçek resimleri verilerek kestirilecektir.

Ana mektebinin bahçesinde ziraat işleri, bu mektebin en mühim terbiyelerinden biri olacaktır. Çocuklar bu bahçelerde kendilerine tahsis edilen kıtalar üzerinde çiçek dikmeye, toprak işlemeye, çiçeklere, ağaçlara karşı hürmet ve muhabbet beslemeye, mülkünü sevmeye, tarlasını himaye ve müdafaayı öğrenmeye alışacaklardır. Ana mektebinin ziraat derslerinde çabuk yetişen ve şekliyle, rengiyle çocukların gözlerini oyalayan nebatların zer’ ettirilmesi daha terbiyevidir. Ana mektebinde her çocuğun –velev küçük olsun– kendisine mahsus bir tarlası olmak şarttır.”

Resim etkinliği olarak adlandırılan bugünkü anlamıyla sanat ekinliklerinde çocukların yaratıcılıklarını geliştirici faaliyetlerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu etkinliklerde çocuklarla iletişim ve onlara nasıl davranılması gerektiğinin altı çizilmektedir.

“Resim

Ana mekteplerinde yaptırılacak resim, çocuğun arzusuna tabi ve hayalî olacaktır. Çocukların muhayyilelerini tahrik edici masallar, vak’alar nakledilecek, levha, kitap ve gazete resimleri gösterilecek, yapacakları resimler kâğıt veyahut siyah tahta üzerine tersim ettirilecektir. Bu mekteplerde çocukların işleri katiyyen tenkit edilmeyecek, yalnız teşci edilecektir. Çocuklar boyadan mahrum bırakılmayacak, boya ile oynamaları için teşvik edilecek ve tahtaya resim yapacaklara renkli tebeşirler verilecektir. Çocukların gayretlerini artırmak için zaman zaman resimleri bir tahta üzerine çivilenerek teşhir edilecektir. Bu mekteplerde tabiattan resim yaptırılmayacağı gibi, eşkâl-i hendesiye de çizdirilmeyecektir. Resim derslerinin diğer bir tatbiki olmak üzere, çocukların eline resimli kitaplar, defterler, fihristler verilerek bunlar kuru veya suluboya ile boyattırılacak, bu suretle çocuklara şekil hakkında fikirler verilecektir.”

Bugünkü anlamıyla Türkçe-Dil etkinlikleri denilebilecek “Lisan” kısmında ise çocukların ana dillerini güzel bir şekilde kullanmaya yönelik etkinliklerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Uygulamaların ağırlıkta olduğu bu etkinlikte görselliğe önem

verilip basit aletler, kukla, resimler gibi materyaller kullanılması; ayrıca basit olayların canlandırılmasına yönelik drama faaliyetlerinin de yapılması istenmektedir.

“Lisan

Ana mektebinde yalnız ana lisanı tedris edilecek ve bu lisan derslerinde katıyen kavâid okutulmayacaktır. Ana mektebinde verilecek lisan dersleri adeta bir muhavere ve mükâleme şeklinde olacak, daha doğrusu lisan dersleri bütün derslerde mevki-i tatbikini bulacaktır. Çocukları serbestçe söz söylemeye ve söylerken sıkılmamaya alıştırmak lazımdır. Lisan derslerinde çocuklarla yapılacak muhaverelelerin daha canlı ve sevimli olması için bir takım ayanî usûllere müracaat edilecektir. Mesela bir ev nümûnesi alınıp masanın üzerine konulacak ve ufak bebeklerle bir takım hareketler yapılarak bebeklerin bu eve girip yatışları, yaşayışları, çalışışları, gezişleri, çıkışları hakkında sualler irad olunacak, bu temaşadan pek memnun kalan çocuklardan cevaplar alınacaktır. İşte bu kukla oyunları karşısında pek mesut olan çocuklar, bu vesile ile söz söylemeye, vak’aya ve eşhasın vaziyetine göre fiilleri, isimleri kullanmaya, cümleler teşkil etmeye alışacaklardır. Eğer evler, kuklalar tedarik edilemezse, çocukların alelâde inşaat için kullandıkları takozlardan istifade edilecek, bunlardan evler, kulübeler, bahçeler yapılacak, bunların uzuncaları adam farzedilecek, bu suretle vak’alar temsil edilecektir.”

Musiki kısmında ise bugünkü anlamıyla müzik etkinliklerine yer verilmiştir. Çocukların seviyelerine uygun, kendi dillerinde ve sevdikleri konularda oluşturulan müzik parçalarının seçilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca müzik etkinliklerinin uygulanırken çocukların özgür bırakılıp istedikleri gibi taklit ve hareketler yapması sağlanmalıdır.

“Musikî

Ana mekteplerinde gösterilecek musikî parçalarının hem güftesi, hem de bestesi mini mini çocukların anlayabileceği derecede basit ve hoşlarına gidecek kadar sevimli ve canlı olacaktır. Bunun için musikî parçalarının çocukların sevdikleri mevzulardan intihap edilmesi ve söylenirken onları mümkün olduğu kadar harekete, faaliyete, taklitle sevkmesi lâzımdır. İşte mini mini çocukların sergüzeştine, hayvanların hayatına dair olan musikî parçaları bu nevi terbiye için pek müsaittir. Hele bu parçaların bir takım hayvanların, kuşların, insanların, işçilerin sesini taklit eder olması pek mühimdir. Hülâsa, çocuklara bu hareketleri, taklitleri yaptırmalı, onları mesut etmelidir. Ana mektebi musikîsinin diğer bir şartı da, oturarak söylenir olmaktan ziyade, ayakta, yürüyerek, kımıldanarak, oynayarak

söylenir olmasıdır. Hareketsiz, oturtucu musikîler, ana mektepleri için o kadar istifadeli değildir, hatta muzırdır.”

Jimnastik etkinliği çocukların eğlenecekleri oyunlar şeklinde değerlendirilmiştir. Gerçek hayattaki nesnelerin maketleriyle veya kopyalarıyla grup oyunları oluşturulması gerektiği, oyunların müzikle desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

“Jimnastik

Ana mektepleri jimnastiği de büsbütün ayrı bir mahiyette olacaktır. Bu mekteplerde yaptırılacak terbiye-i bedeniyenin her şeyden evvel çocukların seveceği bir şekilde olması lâzımdır. Çocuklar menfaatsiz, cazibesiz, mücerret hareketlerden, vaziyetlerden hoşlanmazlar. Onlar için en iyi jimnastik, terbiyevî oyunlardır. Bu oyunların terbiyevî hareketler ve musikî ile telifi lâzımdır. Oyunların bir iki kişiye münhasır kalmaktan ziyade müteaddid arkadaşlar arasında, tabir-i diğerle içtimaî olması da bir ihtiyaçtır. Fazla olarak bu oyunları mümkün olduğu kadar insan ve hayvan sadaları ve taklitleriyle mezc etmelidir. Lâzım gelirse muallim de bu oyunlara iştirak eylemelidir. Asker, gemici, çiftçi, marangoz oyunları da Ana mektebi oyunları arasında mühim bir mevki tutacak, çocuklar ufak yaştan itibaren tüfek yahut bir değnek de olabilir tutmaya alışacaklardır. Bütçesi müsait olan mektepler bu oyunlar için de eşya imal ettirecek, mesela gemici oyunu için tekerlekli bir sandal, çiftçi oyunu için orak, saban, marangoz oyunu için önlük, tezgâh yaptırılacaktır.”³⁸

Bu program özellikle okul öncesi eğitimin ilkeleri ve yöntemleri açısından ileri bir program olarak görülebilir. Çocukların seviyelerinde, onların ihtiyaçlarına göre, zamanın şartlarına göre hazırlanmış iyi sayılabilecek bir programdır. Çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyecek etkinliklere yer verilen programda fiziki mekanla ilişkiler de güzel bir şekilde ekinlik aralarında yerleştirilmiştir.

1916 yılında yayımlanan başka bir ders müfredatında Ana mektebi ve sınıfından, doğrudan doğruya bir eğitim öğretim okulu değil sadece terbiye, hayat ve hareket okulu, çocuk bahçesi olara bahsedilmektedir. Buralarda katı bir müfredat yerine, öğretmenin çocuk eğitimin esaslarına uygun düşmesi halinde istediği gibi müfredatı esnetebileceği vurgulanmaktadır. “Ana mekteplerinin açılış ve kapanış saatleri gibi iptidaî mekteplerin açılış ve kapanış saatleri olacağı ders saatlerinin ise 20 dakika ders (etkinlik) 20 dakika

³⁸ Mekatib-i İbtidaiye Ders Müfredatı, “Ana mekteplerine Mahsus Müfredat”, Maârif-i Umûmiye Nezareti, İstanbul, 1330

serbest teneffüs, beden eğitimi, oyun, musiki gibi faaliyetler”³⁹ olacağı belirtilmektedir. Bu müfredata bakıldığında ders sürelerinin belirtilmesi, giriş çıkış saatleri dışında değişen kısmın olmadığı görülür. Ama müfredata eski haliyle bile bugünkü okul öncesi eğitim ve çocuk gelişimi ve eğitimi standartlarında bir müfredattır denilebilir.

Avrupa’nın farklı ülkelerinden yönetmelik ve programların getirilmesi, Froebel, Pastelozzi ve Montessori gibi eğitimcilerin yazılarının dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanması, kitaplarının tercüme edilmesi ve belgelerde Froebel ve Pastelozzi gibi eğitimcilerin yöntemlerini içeren bir kitabın⁴⁰ “ana mektebi öğretmenlerine dağıtılmak üzere gönderileceği”⁴¹ gibi bilgiler ders müfredatının hazırlanmasında bu eğitimcilerin görüşlerinden yararlanıldığını gösterir. Programın okul öncesi eğitimde Montessori yaklaşımı diye bilinen yaklaşıma çok benzemesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitimin verildiği bir diğer kurum olan Darüleytamlardaki küçük çocukların bakıldığı ana kısımları veya yuvalar da Maârif Nezareti’nin ana sınıfları için hazırladığı talimatnameye tabiydi.⁴²

Yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul eden Makriköy (Bakırköy)’deki Osmanlı Birliği Kız Okulu’nun ana sınıfı kısmında Türkçe konuşma, masal, (Türkçe-Dil) şiir ve şarkı, (Müzik) Fransızca konuşma, resim, el işleri (Sanat) ve oyun, jimnastik, (Oyun ve Hareket) hesap hazırlıkları, eşya üzerinde inceleme (Okuma Yazmaya Hazırlık) gibi derslerden oluşan bu alıştırmalarda Froebel ve Montessori usulleri uygulanmış ve sınıflar da bu usule göre düzenlenmiştir.⁴³

³⁹ **Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı; Altı, Beş, Dört, Üç Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus**, İstanbul, 1332, s. 181-182, ayrıca Ek-1.

⁴⁰ “Froebel Tedrisatı ve Pasteloci Usulü Üzere Talim ve Terbiye”, Bu kitaba ulaşamamıştır.

⁴¹ **BOA, MF. MKT.** 1205-55, H.1333. (M. 1915)

⁴² **MMZC**, 14 Kanun-i Sani 1334/1918, s. 595.

⁴³ **Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihadi Osmanî Mektebi Tarifnamesi**, İstanbul, 1329 (1913), s.4

İKİNCİ BÖLÜM

2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİME ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE ATAMA

II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitimin yaygınlaşması, ana mekteplerinin çoğalması öğretmen ihtiyacını doğurmuştur. Açılan ilk kurumlara azınlık ve yabancı kadın öğretmenler atanmıştır. Devletin öğretmen yetiştirmeyle ilgili adımları da gecikmemiştir. Farklı kurumlarda öğretmen yetiştirilmeye çalışılmış, ders verme konusunda yine azınlık ve yabancılara mensup kadın öğretmenlerden yararlanılmıştır.

Bu dönemde ana mekteplerine gelen eleştirilerin başında öğretmenlerinin Ermeni ve Yahudi kadınlardan oluştuğu ve devrin en ileri okul öncesi eğitim yöntem ve tekniklerini bilmemeleri gelmektedir. Eğitim içeriği ve programlarının zararlı olması da çok eleştirilen bir yöndür. Öğretmen ihtiyacını gören Maârif Nezareti pedagoji ve eğitim bilimleri konusunda yetişmiş öğretim elemanları olup okul öncesi eğitim ve uygulamaları konusunda öğretim elemanı olmamasına rağmen Darülmuaallimât bünyesinde okul öncesi öğretmeni yetiştiren bir bölüm açmıştır.

II. Meşrutiyet dönemi eğitimcilerimizden Ethem Nejad da çocuk bahçelerine ve çocuk bahçesi öğretmeni yetiştirilmesine önem vermiştir. Anaokullarının Türk milletinin geleceğini yetiştiren kurumlar olduğunu öğretmenlerinin de görevine bağlı duygulu, sanatkâr Türk kızlarından olması gerektiğini belirtir. Biraz okuma yazması olan Alliance İsrailit Okulu mezunu kızların ana mekteplerinde öğretmenlik yapmasına karşı çıkmıştır. Darülmuaallimât'lardan ayrı bir çocuk bahçesi öğretmeni yetiştirecek kız öğretmen okulu kurulmasını¹ önermiştir. Bu okullara da rüştiye mezunu kızların alınmasını istemiştir.

İlk ana mekteplerine azınlıklardan öğretmen atanırken 1915'ten sonra Ana Muallime Sınıfından yetişen öğretmenler atanmıştır. Atamalarda farklı uygulamaların olması bir düzensizlik gibi görülebilir.

Bu bölümde Darülmuaallimât bünyesinde oluşturulan Ana Muallime sınıfı ve öğretmen yetiştiren diğer kurumlarla öğretmen atamaları üzerinde durulacaktır.

2.1. Darülmuaallimât Ana Muallime Sınıfı

Darülmuaallimât ilk olarak rüştiye ve idadilere öğretmen yetiştirmek için İstanbul'da 1870 yılında kurulmuştur Daha sonra 1913'te bazı büyük vilayet

---

¹ Ethem Nejad, *Terbiye-i İbtidaiye Islahatı*, İzmir, 1331, s. 31

merkezlerine de açılmıştır. Yukarıda geçtiği gibi ilk resmî ana mektebi İstanbul Darümuallimâtı bünyesinde kurulmak istendi ve bunun için Darümuallimât müdürü ve Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi görevlendirildi.

Darümuallimât'ın yeni açılan Ana Muallime bölümüne ilk yıl fazla talep olmamıştır. Belgelere göre daha sonra diğer bölüm öğrencilerinin Darümuallimât ana muallime kısmına geçmek istemeleri,² ile ilgili birçok istek bulunmaktadır.

Ana Muallime Mektebi'nin açılışının basında duyurulması şu şekilde oldu: “Allah'ın yardımıyla açılan Ana Muallime Mektebi derslere başlamış olduğundan, daha önce kayıt yaptıran muallime hanımların devamları ve yeni kayıt yaptırmak isteyenlerin de Çapa'daki yatılı Darümuallimât müdürlüğüne başvurmaları gerekmektedir.”³

Ana Muallime Mektebi'nin öğretim kadrosundaki öğretmenler şu isimlerden oluşuyordu: Samiye Hanım, Hikmet Hanım, Fatma Hanım, Zahide Hanım, Vantura Hanım, İhsan Bey, Tahsin Efendi, Yusuf Ragıp Efendi, Ahmet Bey. Tatbikat yeri olarak kullanılan Ana Mektebinde görevli öğretmenler ise Makruhi Hanım⁴ Emine Hanım, Hürmüz Hanım, Atamyan Hanım, Nevart Arakelyan Hanım'dır.

Darümuallimât bünyesindeki Ana Muallime Sınıfı'na ilk yıl (1913-14) 23 parasız Müslüman kız öğrenci (15'i yatılı) alınmıştır.⁵ 1914-15 yılında ise bu sınıf, yeni bir ders programıyla Ana Muallime Mektebi olarak bir yıllık öğretim veren bir okul haline getirilmiştir. İlk açılan bu “Ana Muallime Sınıfı”nın ders programı ise şu derslerden oluşmaktaydı: *İlm-i Ruh-i Etfal* (Çocuk Psikolojisi), *Terbiye*, *Froebel Tedrisatı ve El İşlerinin Nazari Kısmı*, *İmla*, *Kıraat*, *Ulum-ı Tabiyye* (doğa bilimleri: zooloji, botanik, madenler hakkında genel bilgiler, anatomi ve çocuk sağlığı hakkında bilgiler), *Hıfzıssıhha* (Sağlık Koruma), *Hesap*, *Geometriye Giriş*, *Gina* (Müzik) ve *Piyano*, *Osmanlı Tarihi*, *Osmanlı Coğrafyası*, *Beden Eğitimi* ve *Ders Uygulamalarıdır*.⁶ Öğrencilerine hem teorik bilgi hem de bünyesindeki ana mektebinde uygulama imkanı veren bu program, Türk eğitim tarihinde anaokulu öğretmeni yetiştirmek için yapılan ilk girişim olarak yerini almıştır⁷

² Bu konuyla ilgili burada 9 belge verilebilir: **BOA, MF.MKT**, 1222-21, H.1335, ; **BOA, MF.MKT**, 1221-35, H.1335. ; **BOA, MF.MKT**, 1202-59, H.1332 (M. 1914). ; **BOA, MF.MKT**, 1204-20, H.1333 (M. 1915); **BOA, MF.MKT**, 1202-51, H.1332 (M. 1914). ; **BOA, MF.MKT**, 1204-20, H.1333 (M. 1915). ; **BOA, MF.MKT**, 1205-49, H.1333 (M. 1915). ; **BOA, MF.MKT**, 1215-32, H.1334 (M.1915). ; **BOA, MF.MKT**, 1220-69, H.1335. (1917)

³ **Sabah**, 24 Mart 1914

⁴ Arşiv belgelerinde de ismi geçmektedir. **BOA, MF.MKT**, 1216-55, H.1334 (M.1916)

⁵ **Tanzimat'tan Cumhuriyete Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924**, Haz. Mehmet Ö. Alkan, C.VI, Ankara, 2000, s.269

⁶ Akyüz, **agm.**, 1996, s.16

⁷ Yahya Akyüz, **Başlangıçtan 2009'a Kadar Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 2009, s.176

17-24 yaşları arasında öğrencileri kabul eden Ana Muallime Mektebine girmek için Darülmuallimât-ı İptidaiyenin ikinci sınıfını bitirmiş olmak veya yeterli düzeyde olduğunu imtihanla ispat etmek gerekiyordu.⁸ Darülmuallimât ana muallime sınıfından mezun olabilmek için yazılı ve sözlü imtihanlara tabi tutulurdu. Yazılı imtihanları başaranlar sözlü imtihanlara girmeye hak kazanırdı.⁹

19 Şubat 1330 (4 Mart 1915) tarihli Darülmuallimât Programında yer alan Ana Muallime Mektebi Ders Programı ise şu şekilde oluşturulmuştur: *Ulûm-i Diniye* (Din Bilgisi), *İlm-i Ruh* (Psikoloji), *Fenn-i Terbiye* (Pedagoji), *Froebel Tedrisatı ve El İşlerinin Nazari Kısmı*, *İmla*, *Kıraat* (Okuma), *Ulûm-i Tabiiye* (Fen Bilgisi), *Hıfzıssıhha* (Sağlık Koruma), *Hesap*, *Hendese* (Geometri), *Gına* (Müzik) ve *Piyano*, *Tarih-i Osmanî*, *Coğrafya*, *Terbiye-i Bedeniye*, *Tatbikat*, *Resimdir*.¹⁰

Darülmuallimât öğrencilerinden uygunsuz hareketleri olanların ve ana mektebi öğretmenliğine uygun olmayanların öğrenci kaydının yapılmaması veya silinmesi, öğretmen yeterliliklerine hem de öğretim aşamasında bugünden daha fazla önem verildiğinin göstergesi kabul edilebilir. Bir belgede şu ifadeler yer verilmiştir:

“Tayyare mülazımlarından Şakir Bey tarafından gayr-ı meşru olarak hamile kaldığı çocuğu kürtajla aldırın Kocamustafapaşa İsa Kapısı'nda mukime Nazmi Efendi'nin kerimesi Şaziye Hanım'ın okuduğu Darülmuallimât Mektebi Ana Muallime Şubesi'nden kaydının silindiği; kürtaj işini yapan doktorlar hakkında da gerekli kanuni işlemlerin yapılması.”¹¹

istenmiştir. Başka bir belgede “Vücut yapısı ana muallimliğine mani olan Ayşe Hanım'ın Darülmuallimat Ana Mektebi'nden kaydının silindiği.”¹² belirtilmektedir. Bu gibi durumların ortaya konulması çocukların eğitimiyle ilgilenecek öğretmen adaylarının düzgün bir profilde olması için önemlidir.

Darülmuallimât Ana Muallime şubesine eleştiriler de yapılmıştır. Bu eleştirilerden biri okul kapandıktan sonra “hayırlı oldu” şeklinde bir değerlendirmedir. Adana'da ana mekteplerinin açılması dolayısı ile yazılan ve *Muallim* mecmuasında yer alan imzasız yazıya göre “Birçok yerlerde açılan ana mekteplerinde ne iş yapıldığını bildiğimiz için yeni açılacak mekteplerin Adana maârifine faydalı olacağına kani değiliz” denilerek okul öncesi eğitim kurumlarının işlevini yerine getirmeyen bir yapıda

⁸ “Darülmuallimin ve Darülmuallimât Nizamnamesi”, **Düstur**(2. Tertip), C.VII, İstanbul, 1331, s.649

⁹ **İkdam**, Nr. 6106, 21 Şubat 1914

¹⁰ D. S. Güler ve F. Öztürk, “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime Öğretmen Yetiştiren İlk Program ve Eğitimsel Uygulamaların Tarihse Analizi”, **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 2 (4), 2003, s.269.

¹¹ **BOA, MF.MKT**, 1204-31, H.1333 (M.1915).

¹² **BOA, MF.MKT**, 1216-76, H.1334 (M.1915).

olduğu belirtilmekte özelde ise öğretmenlerinin durumu incelenerek Darümuallimât'ın istenilen düzeyde öğretmen yetiştiremediğini, “İlkokul düzeyinde bile eğitim almamış kızlara biraz şarkı, biraz jimnastik, biraz da kâğıt işleri öğreterek mezun edildiği ve bu mûtat eğitimleri aynen uygulamaktan başka bir iş yapmadıkları” belirtilmektedir. Froebel'in hediyesine gereğinden fazla önem verildiği ama usulünün özümsemişmediği, çocukların sıkı bir disiplin altında tutuldukları¹³ belirtilmektedir.

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılardan dolayı ana mektebi yerine Darüleytam açılması buralarda da ekonomik sıkıntılardan dolayı ana sınıfları açılmaması Ana Muallime Mektebi'nin ihtiyacın üzerinde öğretmen yetiştirmesine ve kapatılmasına sebep oldu. 1918-1919 eğitim öğretim yılında son 24 mezununu veren bu okul kapatıldı. 5 yıllık tarihinde 370 öğretmen mezun olmuştur.¹⁴

Milli Mücadele döneminde kapanan ana mektebi öğretmeni yetiştiren kurumların bir benzeri Türkiye Cumhuriyetinde ancak 1927'de açılabilmiştir.¹⁵

2.2. Okul Öncesi Öğretmeni Yetiştiren Diğer Kurumlar

Darümuallimât'ta ana Muallime şubesinin açılmasıyla beraber yine 1914'te ana mekteplerine öğretmen yetiştirmek için farklı girişimler de olmuştur. Maârif Nâzırı Şükrü Bey'in bir röportajına göre Kız Sanayi Mektebi ve Kız Sultanisinde de ana mektebi kısmı açılmıştır.¹⁶ Ana mektepleri nizamnamesi yayımlanıncaya kadar bu kurumlardan mezun olanların da ana mekteplerine öğretmenlik başvuruları kabul edilmiştir.¹⁷

Darümuallimât'ın Ana Muallime şubesi, Kız Sanayi Mektebi ve Kız Sultanisinden başka öğretmen yetiştiren özel kurumlar da vardı. 1917 yılında Satı Bey tarafından ortaöğrenim düzeyinde İstanbul ve 1918'de de Eskişehir'de açılan Yeni Mektep adındaki okulda bulunan Darülmürebbiyat sınıfı da ana mektebi öğretmeni

¹³ “Maârif Şuunu: Adana'da Ana Mektepleri” **Muallim**, S.20, 15 Mart 1334, s.826-827

¹⁴ Cemil Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, 1996, s.45, Bugün ekonomik sıkıntı veya okul öncesi eğitim kurumlarının kapatılması gibi bir sebepten değil de plansızlıktan dolayı 3-4 yıl sonra ihtiyaç fazlası öğretmen yetiştirilmesi sorunu yaşanılabilir. Şöyle ki okul öncesi eğitimin kademeli olarak 2013 yılına kadar zorunlu eğitim kapsamına alınması planlanmaktadır. Şu anda 52 devlet ve vakıf üniversitesinde okul öncesi eğitime öğretmen yetiştiren Okul öncesi Öğretmenliği bölümü bulunmaktadır. Her yıl yaklaşık 2000-2500 öğretmen yetiştirilmektedir. Plan yapılmazsa en fazla 5 yıl sonra ihtiyaçtan fazla öğretmen mezun edilmiş olacaktır.

¹⁵ Ebru Deretarla Gül, “Meşrutiyet'ten Günümüze Okul öncesi Eğitim”, **Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, S.1, 2008, s.272

¹⁶ “Maârif Nâzırımızla Mülakat”, **İkdam**, Nr.6244, 9 Temmuz 1914, s.1

¹⁷ **BOA, MF.İMF**, 38-77, H.1332 (M.1914)

yetiştiren bir bölümdü.¹⁸ Eğitimci Satı Bey tarafından açılan Darülmürebbiyat adındaki bu bölümde ana mektebi öğretmeni yetiştirildiği Darülmaullimat ana kısmı müdürlüğüne buradan mezun birinin atanmasından¹⁹ anlaşılabılır. Bu okulların uzun ömürlü olmadıkları tahmin edilmektedir.

2.3. Öğretmen Atamaları

Ana Mektepleri Nizamnamesinde her ne kadar Darümuallimât Ana muallime şubesinden mezun olmak şartı²⁰ varsa da buradan mezun olanların sayısının az olması nedeniyle dönemin başlarında başka okul mezunları da okul öncesi eğitim kurumlarına tayin edilmiştir. Bugüne kadar bu uygulama belirsiz aralıklarla tekrarlanmıştır. Ana okulu ve ana sınıflarına Sınıf Öğretmenliği veya başka bölüm mezunlarının geçici olarak görevlendirilmesi veya atanması bu duruma örnek gösterilebilir. Başka bölümlerden atananlara bugün de uygulanan göreve başlamadan önce uyum semineri verilmesi II. Meşrutiyet döneminde de uygulanmıştır. Darümuallimât Ana muallime şubesi mezunları haricinde okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen olarak atanmak isteyen kimseler Galata'da bulunan Alliance İsrailit Mektebi'nin Çocuk Bahçesi müdiresi Madam Şeni (شنی) tarafından uygulanan tatbikata katılmak²¹ zorundaydılar.

Belgelerde öğretmenlerin ekonomik sıkıntılarını gösteren bilgiler de vardır. Darümuallimât ana kısmı muallimlerinin maaşları zamanında alamamaları ve ödemelerde sıkıntı çekildiğini gösteren bir belgede “Rahatsızlığından dolayı ameliyat olması gereken Darümuallimât Ana Mektebi Muallimesi Makrohi Hanım'a birikmiş maaşının ödenmesi.”²² istenmektedir.

Darüleytamda kalan çocuklardan zekâ kapasitesi üst düzeyde bir eğitimi almaya yeterli olan çocukların, yine Darüleytamlardaki muallim ve muallimelik kadrolarını doldurmak üzere öğretmen okullarına gönderilmesi uygun görülmüştü. Mesela 1917 yılında Darüleytamda büyüyüp ana okulu öğretmenliği eğitimi alan 18 kızdan 12 tanesi mezun olmuş ve Darüleytamların muhtelif şubelerine tayin edilmişlerdir.²³

Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen atamalarıyla ilgili belgeler bulunurken diğer personelle ilgili bilgiler Kurtuluş Savaşı yıllarındaki belgelerde bulunabilmektedir. Öğretmen atamalarında atanacağı yerdeki Maârif encümenince genel ve mesleğiyle

¹⁸ F. Reşit Unat, “Türkiye’de Öğretmen Okullarının Kuruluşuna Toplu Bir Bakış”, **Eğitim Hareketleri**, S.6-7, 1995, s.28; Öztürk, **age.**, s.61

¹⁹ **BOA, MF.MKT.** 1230-10, H.1335 (M.1916).

²⁰ Bkz. Ana Mektepleri Nizamnamesi, Madde 11, a bendi.

²¹ **BOA, MF. İMF.** 40-23 H.1332 (M. 1914)

²² **BOA, MF.MKT.** 1216-55, H.1334 (M.1916).

²³ **Darüleytam Encümen Mazbatası**, İstanbul, 1340, s. 347.

ilgili konularda imtihan edilerek öğretmen atamasının yapılması istemi atamaların mahalli maârif idarelerine bırakıldığıının, imtihan alanlarının yazılması ise atamaların sıkı tutulduğunun göstergesi sayılabilir. “Ayıntab Ana Mektebi mürebbiyeliğine atanacak olan Fehime Hanım'ın mahalli maârif encümenince genel ve mesleğiyle ilgili konularda imtihanının yapılp evrakının tasdik edilerek gönderilmesi”²⁴ şeklindeki ifadeler buna örnek olarak verilebilir.

Öğretmen atamalarıyla ilgili belgelerden öğretmenlerin nereden mezun oldukları, isimleri gibi konular öğrenilebilmektedir. Örneğin II. Meşrutiyet'in başında ve ana mekteplerinin kurulmaya başlandığı yıllarda öğretmenlerin azınlık ve yabancılara mensup milletlerden olması, evinde okul öncesi eğitim veren kadınların yabancı isimlere sahip olması dikkat çekicidir. Daha önce ana mektebi muallimesi iken “Darümuallimât ana şubesine tayini çıkan Aznif Hanım'ın birikmiş maaşının verilmesiyle”²⁵ ilgili bilgiler örnek olarak verilebilir.

Bakırköy'de bulunan yatılı bir okulun tarifnamesinde öğretmenlerini övücü ifadeler vardır. Makriköy'deki (Bakırköy) Osmanlı Birliği Kız Okulunun eğitim kadrosundaki öğretmenler, mensubu oldukları ilim şubesinin öğretimiyle ilgili memlekette en fazla güven ve saygı duyulan kişiler arasından seçildiği, ayrıca, ana sınıfı ile küçük sınıfların eğitiminden müdüriyetin gözündeki terbiye bakımından gözde bir konumda olan seçkin kadın öğretmenlerin sorumlu olduğu belirtilmektedir.²⁶

Okul öncesi öğretmenlerinden mesleki olarak kendini geliştirenlere ödül verilmesi ve farklı uygulamalar yapmak isteyenlere izin verilmesi de belgelerde bulunan hususlardandır. Bunlara bir örnek olarak: “Üsküdar'da Açık Türbe Ana Mektebi Muallimesi Mihrişah Hanım'ın meydana getirdiği el işleri takdire şayan olduğundan maaşına zam yapılmasıyla”²⁷ ilgili İstanbul Maârif Müdüriyetine yazılan yazı verilebilir. Başka bir örnekte ise “Tahsil için Berlin'e gitmek isteyen Bayezid'de çocuk yuvası muallimlerinden Kırımlı Mahmud Nedim Efendi'nin Berlin'e gitmesine müsaade edildiğini”²⁸ bildiren bir belge bulunmaktadır.

²⁴ BOA, MF.MKT. 1226-55, H.1335 (M.1916).

²⁵ BOA, MF.MKT. 1194-25, H.1332 (M. 1914)

²⁶ Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihad-i Osmani Mektebi Tarifnamesi, İstanbul, 1329 (1913), s.2

²⁷ BOA, MF.MKT., 1221-107, H. 1335 (M. 1917)

²⁸ BOA, DH.EUM. 5. Şb. 31-19, H. 1335 (M. 1917)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE ÖNCÜ ŞAHSİYETLER

1908 İle 1918 yılları arasında Osmanlı Devleti çok büyük değişimler yaşadığı gibi çok büyük yıkımlar da yaşamıştır. Önce Balkan savaşları sonra I. Dünya savaşı halkın yoksullaşmasına, büyük sosyo-ekonomik sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Halk değil eğitim masraflarını günlük gıda ihtiyacını bile zor karşılar hale gelmiştir.

Eğitim öğretim kademelerinin ilki olan okul öncesi eğitim, şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi II. Meşrutiyet döneminde de zorunlu eğitim kapsamında değildi. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi okul öncesi eğitimle ilgili gelişmelere daha XX. Yüzyılın başlarında başlanmışken devletin durumunun kötüye gittiği bu dönemde bu eğitim kademesinde gelişme değil, gerilemeler yaşanmıştır.

Bu bölümde bahsedilen şahsiyetler II. Meşrutiyet döneminde yaşamış, okul öncesi eğitime gerek eğitim olarak gerek tanıtıcı yazılar ve kitaplar yazarak gerekse de okul öncesi eğitim kurumu açma veya yaygınlaştırma, okul öncesi eğitime öğretmen yetiştirme olarak katkı sağlamışlardır. Ayrıca II. Meşrutiyet döneminden önce modern okul öncesi eğitim kurumları açılması konusunda girişiminden dolayı Said Paşa da bu bölümde yer almıştır.

3.1. [Küçük] Mehmet Said Paşa

1838'de Erzurumda doğan Osmanlı devlet ve siyaset adamıdır. Babası ulemadan olup, iyi bir eğitim aldı farklı yabancı diller öğrendi. II. Abdülhamit döneminde 7 defa, II. Meşrutiyet döneminde ise 2 defa olmak üzere 9 kez Sadrazamlık yapmıştır.

Anadolu'da ve İstanbul'da çeşitli devlet görevlerinde bulundu. Gazetecilikle uğraştı. Şinasi ile ilk basın polemliğini o başlattı. Matbaa-i Amire müdürlüğünde bulundu. 1876'da II. Abdülhamid'in mabeyn baskâtibi olmasıyla yıldızı parladı ve bundan sonra görevi hep saraya yakın oldu, Sultan'ın vazgeçemediği bir danışmanı haline geldi.

Farklı konulardaki fikirlerini layihalar şeklinde II. Abdülhamit'e sunan Said Paşa ilk layihasını, 1876-77'de Bursa Valisi iken sunmuş ve ardından İstanbul'a çağırılmıştır. Hatıratında yazdığına göre, ikinci lahiyasını 1880'de, üçüncüsünü 1885'te, dördüncüsünü 1887'de beşincisini de 1891'de sunmuştur.¹

---

¹ Mustafa Gündüz, "II. Abdülhamit'in Sadrazamı ve Eğitim Danışmanı [Küçük] Said Paşa'nın Eğitime Yönelik Görüş ve Uygulamaları", **Düşünen Siyaset**, S.27, s.163-164

Tedrisat-ı İptidaiyenin bugünkü anlamıyla İlköğretimin ıslahı için kaleme aldığı layihada² okul öncesi eğitim kurumları açılmasını önermesi onun zamanına göre ne kadar ileri görüşlü olduğunun göstergesi sayılabilir.

Said Paşa 1914’de İstanbul’da vefat etmiştir.³

3.2. Satı Bey

Tam adı Mustafa Satı El-Husri olan Satı Bey hicri 1295 (M. 1879) yılında Yemen vilayetinin merkezi Sana’da dünyaya geldi. Mekteb-i İbtidaiye, Mektebi Mülkiyenin idadi ve âli kısımlarını bitirerek hicri 1318 (M.1901) yılında Yanya Mekteb-i İdadisine tarih, tabii bilimler ve hendese öğretmeni olarak atandı.⁴ Hicri 1323 (M. 1906) yılında Kosova’nın Radovişte kazasına kaymakam tayin edilmiş,⁵ bu görevini II. Meşrutiyet’in ilanına kadar sürdürmüştür. II. Meşrutiyet’ten sonra görevinden istifa edip İstanbul’a gelmiş çeşitli konularda konferanslar vermiş, bazı süreli yayınlarda makaleleri yayımlanmıştır. Darümuallimin ve Mekteb-i Mülkiyede görev yapmış daha sonra Darümuallimin-i Âliye müdürlüğü görevini 1912’ye kadar devam ettirmiştir. Darüşşafaka’da da kısa bir süre müdürlük yapmıştır. Dönemin süreli yayınlarında hararetli tartışmalar yapmış eğitimle ilgili konularda adını duyurmuştur.⁶

1914 Temmuzunda Avrupa gezisine çıktığı burada Montessori usulüne uygun yerleri gezeceği bir gazeteciyle yaptığı mülakattan⁷ anlaşılmaktadır.

1915 yılında “Yeni Mektep” adında bir okul kurmuş, bünyesinde bir de çocuk yuvası açmıştır. Daha sonra *Muallim* mecmuasında da yayımlanacak bir konferansında Osmanlı’da ana mektepleri kurulmasına hazırlıksız olarak başladığını, Ermeni ve Yahudi öğretmenlerin “Osmanlı kültürüne uygun olmayan zararlı eğitim yöntemleri, hikâyeler, şarkılar kullandıklarından”⁸ dert yanmıştır. Bunun için kendi okulunu açtıktan sonra ediplere ve şairlere başvurarak okul öncesi çağıdaki çocuklara uygun hikâyeler, şiirler, şarkılar yazmalarını istemiştir. Örneğin Teyfik Fikret ‘in ünlü Şermin

² Bu layihada geçen konuyla ilgili kısım için bkz. **II. Meşrutiyet’ten Önceki Gelişmeler** başlığı

³ Said Paşa Hakkında daha fazla bilgi için bkz.: İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, İstanbul: Dergâh Yay., 1982, C.2, s.989-1263; Mustafa Gündüz, II. Abdülhamit’in Sadrazamı ve Eğitim Danışmanı [Küçük] Said Paşa’nın Eğitime Yönelik Görüş ve Uygulamaları, **Düşünen Siyaset**, S.27, 2010, s.157-189.

⁴ **BOA, Sicil-i Ahval Defteri**, 258/112 s.387.

⁵ **BOA, DH.MKT**, 1042/51, H.1323 (M.1906).

⁶ Satı Bey hakkında fazla bilgi için güncel yayınlar: Şehbal Derya Acar, **Eğitimde Bir Üstad, Satı Bey’i Tanımak**, İstanbul, 2009, Akademik Kitaplar; Mustafa Gündüz, **Gelenek ve Modernlik Arasında bir Eğitimci: Satı Bey ve Fenn-i Terbiye Adlı Eseri Üzerine bir İnceleme**, Turkish Studies V. 5/3, yaz 2010, s.1392-1415

⁷ “Talim ve Terbiye Hakkında bir Fenn-i Terbiye Mütahassısı ile Hasbihal”, **Sabah**, 01.Temmuz 1914

⁸ Satı, **agm**, s.665

adlı şiir kitabı Satı Bey'in "Yeni Mekteb"i için yazılmıştır. Tüm bu faaliyetlerinden dolayı *Türk Yurdu* mecmuası onu Avrupa'da anaokullarının kurucusu olarak kabul edilen Friedrich Froebel'e benzeterek "*Türk Froebel*"i olarak nitelendirmiştir."⁹

Darümuallimin müdürü iken yaptığı Almanya ve İsviçre gezilerinde gördüğü "Yeni Mektep" oluşumlarından ve Froebel'in "kindergarten" okulundan etkilenerek okulundaki çocuk yuvasını açmıştır. Okul öncesi eğitimin önemini ve bu eğitimi verecek öğretmenlerin yetişmesini çok önemsemiştir. Bu amaçla "Darülmürebbiyat"¹⁰ adında okul öncesi öğretmeni yetiştiren bir okul açmıştır.

Hemen hemen tüm eğitim alanlarıyla ilgili birçok makale, yazı ve kitapları olan Satı Bey'in okul öncesi eğitimle ilgili Fenn-i Terbiye (Pedagoji) adlı çocuk gelişimi ve eğitiminden bahseden bir kitabı vardır.

3.3. Kazım Nami (Duru)

1876'da Üsküdar'da doğdu. Askeri rüştiye ve idadide okudu Harbiye'den subay olarak mezun oldu. 1892'de orduya girdi. Asker iken pedagojiye ve öğretmenliğe ilgi duydu, Fransızca öğrendi. 1910'da istifa ederek Selanik Maârif müfettişi oldu. Cumhuriyet döneminde Talim ve Terbiye Dairesinde görev yaptı, milletvekili oldu.

Eğitime, öğretmenliğe askerlik mesleğinden sonra başlayan Kazım Nami Bey anılarında bu işe para için başladığını ama çok sevdiğini¹¹ belirtmektedir. Selanik'te görev yaparken Avusturya-Macaristan'a yapılan bir geziye katılan Kazım Nami Bey Peşte'de çocuk bahçesi öğretmeni yetiştiren bir okulu ziyaret etmiş, döndüğünde yurdun farklı yerlerine çocuk bahçeleri açılması için teşebbüslerde bulunmuştur. İlk olarak Selanik'te Ravza-i Sıbyan mektebinde çocuk bahçesi sınıfı¹² açılmasını sağlamıştır. Kazım Nami Bey öğretmen bulmada sıkıntı çekildiğini Alliance İsrailit adındaki Yahudi okulundan mezun iki kadını öğretmen olarak görevlendirdiğini, Froebel usulüyle ilgili ilk bilgileri de onlara kendisinin verdiğini aktarmıştır.

Bu dönemde günün koşullarına göre eğitimde yenileşmenin yönü üzerinde tartışmalar yapılmış ve yeni okullar açılmıştır. Bu konuda önemli çalışmaları olanlardan biriside Kazım Nami Bey'dir. Ancak Balkan Savaşları patlak verdiğinde Kazım Nami Bey'in çalışmaları yarım kalmıştır. İstanbul'a gelmiş resmî ana mektepleri açılırken

⁹ Mustafa Gündüz, **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları: İctihad, Sebilü'r-Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler**, Ankara, 2007, s.423

¹⁰ Unat, **agm.**, s.29-31

¹¹ Duru, **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, İstanbul, 1957, s.22

¹² Duru, **age.**, s.48

Çocuk Bahçesi Rehberi adlı bir kitap çevirisi yapmıştır.¹³ 1914 yılında İzmit Maârif Müdürlüğüne atanan Kazım Nami Bey, Adapazarı'nda Ermenilere ait Menekşe adında bir okulu gördükten sonra burada tanıştığı Ermeni bir kadın öğretmenle İzmit'te bir ana mektebi açmıştır. Ermeni öğretmenin yöntemlerini ve dilini beğenmeyen Kazım Nami Bey'in imdadına eşi vasıtasıyla ana mektebi öğretmeni olmak istediğini söyleyen bir kadın yetişmiştir. Bu kadına daha sonrada çevirisini yapacağı *Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi* adlı eseri temin ederek ders vermiştir. Bu kadın İstanbul'dan ehliyetname alarak ana mektebi öğretmeni¹⁴ olmuş, daha sonra İstanbul'a giderek Moda Ana Mektebi öğretmeni olmuştur.

1924 yılında anaokullarının kurucusu olarak adlandırılan Friedrich Froebel'in çocuk eğitimiyle ilgili eserini *Froebel Usulüyle Küçük Çocukların Terbiyesi* adıyla çevirmiştir.

3.4. İsmail Mahir Efendi

1869'da Kastamonu'nun Araç ilçesinde doğan İsmail Mahir Efendi, 1893 tarihli bir belgeye göre Selanik Darülmualliminde muallimlik,¹⁵ 1895 tarihli başka bir belgede ise Selanik Darülmuallimîni müdürlüğü¹⁶ görevlerinde bulunmuştur. 1908'den sonra İstanbul Darülmuallimîn müdürü olmuştur.¹⁷

Kastamonu milletvekilliği yaptı. Uzun yıllar meclisin en faal üyelerinden biri oldu. Darüleytamların kurulması için büyük uğraşlar verdi, mecliste eğitimle ilgili şiddetli tartışmalara girdi. Eğitim konularında hep görüşlerini açıkladı.

Eğitimle ilgili bazı fikirler ileri sürmüştür. Dağınık bir şekilde olan okulların Maârif Nezaretine bağlanması düşüncesindeydi.¹⁸ Eğitimimizin temel sorununun öğretmenlik olduğunu, öğretmen yetiştirildiğinde¹⁹ sorunların çözüleceğini iddia etmiştir.

1913 yılında Nezaret Darülmuallimât müdürü İsmail Mahir Efendi'ye Darülmuallimât bünyesinde açılmak istenen ana mektebini kurma görevi verdi. İsmail Mahir Efendi Avrupa'dan yönetmelikler, eğitim araçları ve programlar getirterek Ana mektepleri nizamnamesinin hazırlanmasını sağladı. Getirttiği kitapları tercüme ettirdi.

¹³ F. Garsen, *age.*, giriş bölümü

¹⁴ Duru, *age.*, s.64

¹⁵ BOA. MF.MKT., 177-120, H. 1311 (M.1893)

¹⁶ BOA. MF.MKT., 276-15, H. 1313 (M.1895)

¹⁷ Ergün, *age.*, s.124

¹⁸ MMZC, 2 Temmuz 1330 (M.1914), s.735

¹⁹ MMZC, 2 Temmuz 1330 (M.1914), s.697

Eğitim araçlarını İsviçre’den getirtirdi. Bu çalışmalar sonunda nezarete bağlı ilk ana mektebi 1914 Ocağında İstanbul’da Darülmuallimât bünyesinde açıldı.²⁰

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşının getirdiği yıkımlardan hareketle Darüleytam açılmasına daha fazla gayret gösteren İsmail Mahir Efendi okul öncesi eğitime bu yönden de katkı sağladığı düşünülebilir. Çünkü bazı belgelere göre Darüleytamlar bünyesinde de ana sınıfları²¹ oluşturulmuştu.

İsmail Mahir Efendi 1916 yılında vefat etmiştir.²²

3.5. Sabri Cemil (Yalkut)

1882’de Kosova’nın Priştine kasabasında doğmuştur. İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakülesini bitirmiştir. Öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. Üsküp, Bulgaristan’a bırakıldığında Üsküp Darülmuallimîni müdürü idi. Daha sonra Anadolu’nun farklı yerlerinde eğitimcilik yapmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında İlköğretim Dairesi Müdürü idi.²³

Üsküp’te çıkardığı *Yeni Mektep* adlı dergi, *Yeni Fikir*, *Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası*, *Tanin*, *Yıldız* gibi süreli yayınlarda yazdığı yazılar, başta *Ameli Fenn-i Tedris* (Pratik Pedagoji) adlı eseri olmak üzere birçok eserle yayın hayatında kendini göstermiştir.

Ana Mekteplerini tanıtıcı yazılar, okul öncesi dönem çocuklarına yönelik uygulama örnekleri yayımlama gibi faaliyetlerle okul öncesi eğitime destek vermiştir. Sabri Cemil, özellikle okul öncesi dönem çocuklarının eğitiminde kullanılan öğretim yöntemlerini uygulama örnekleriyle açıklayan yazılar yayımlamasıyla önemlidir. Yazılarında “usul”e çok önem veren Sabri Cemil bazı yazılarında öğretmenlere tavsiye niteliğinde cümlelere yer vermiştir.²⁴

Eğitimci hakkında bilgiler yetersizdir.

3.6. Emrullah Efendi

1858’de Lüleburgaz’da doğdu. Mekteb-i Mülkiyeyi “Aliyyulâla” dereceyle bitirdi. Değişik yerlerde Maârif müdürlüğü yaptı. 1892’de Avrupa’ya kaçtı 1900’de

²⁰ “Ne zaman Uyanacağız” *İkdam*, Nr.6124, 11 Mart 1914.

²¹ **BOA, MF.MKT**, 1227-82, H.1335 (M.1916),

²² 24 Safer 1334 tarihli kayıta ise Darüleytam müdürü sıfatındaki İsmail Mahir Efendi’nin vefat ettiği, ailesine maaş bağlanması istenilmektedir. 4 Cemaziyelahir 1335 tarihli belgede merhumun evinin Darülmuallimât yapılmak üzere kamulaştırıldığı ve tapu işlemlerinin yapılması istenilmektedir. 1335 tarihli belgeden ölümünden sonra Bebek’teki Darüleytama, Hoca İsmail Mahir Efendi Darüleytamı isminin verildiği anlaşılmaktadır.

²³ Cavit Binbaşoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, 2009, s.360

²⁴ Örnekler için bkz.: **Basılmış Eserlerde Okul öncesi Eğitim** bölümü

tekrar dönerek yine maârif hayatında devam etti. Mekteb-i Sultani müdürlüğüne atandı.²⁵ II. Meşrutiyet dönemi Kırklareli mebusluğu ve Maârif nâzırlığı yaptı Ünlü Tûba Ağacı nazariyesi ile dikkatleri üzerine çekti.

Emrullah Efendi çocukluğu üçe ayırıp okul öncesi çağıdaki çocuğun özelliklerini şöyle sıralamıştır:²⁶ “0-2 yaşı sabavet-i evvel (ilk çocukluk), 2-5 yaşı konuşmaya ve kendine hakim olmaya başladığı çağ” olarak niteleyen Emrullah Efendi 5 yaşından bülüğ çağına kadarki dönemi ise “merahık dönemi” olarak adlandırmıştır.

Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati’ni hazırlayan komisyonun başkanı olup bir makalesinde ana mekteplerinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Burada üç yaşından sonra çocuğun ilk öğretmeni olan anneden ve evden uzaklaştığını, evde tutulamayacağını zihni ve içtimai gelişimi için evin devamı olan ana mekteplerinin kanunda ilköğretimin birinci basamağı olarak konulduğunu²⁷ bildirmektedir.

3.7. Ahmet Şükrü Bey

1874’de Kastamonu’da doğdu. Darülmualliminden mezun olduktan sonra öğretmenlik ve Maârif müdürlüğü yaptı.

Kastamonu mebusu olarak meclise girdi. Mahmut Şevket Paşa Hükümeti’nde 1913-1917 yılları arasında Maârif Nâzırlığı yaptı.

Nâzırlığı sırasında 1914 yılı başlarında anaokullarıyla ilgili çalışmalara başladı. Emrullah Efendi’nin Tûba ağacı nazariyesi gibi düşünerek önce nitelikli öğretmen yetiştirmeye çalıştı. Bunun için Darülmuallimât’a ek dersler koydurdu. Ana Muallim kısmının oluşmasını sağladı. Buradan yetişen öğretmenlere göre ana mektepleri²⁸ açacaktı. Daha sonra “Ana Mektepleri Nizamnamesini” düzenletti. İstanbul’da dört yerde ana mektebi onun nâzırlığında açıldı. Ana mektepleri açılması konusunda vilayetlere yazı (genelge) gönderdi. Ana Mektepleri için Avrupa’dan 60 kadar kitap getirtirdi. Bunların çevirisini yaptırdı.²⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında Trabzon valiliğinde bulundu. İzmir’de Atatürk’e suikast düzenleyenler arasında bulunduğu iddia edildiği için 1926’da idam edildi.³⁰

²⁵ BOA, İMF. 14/1326 /B-8, H.1326 (M.1908)

²⁶ Emrullah “Tedrisat-ı İbtidaiye” *Mülkiye*, 23(1326) s.56

²⁷ Emrullah, *agm.*, s.57

²⁸ “Maârif Nâzırının Beyanâtı”, *Sabah*, 28 Şubat 1914, (La Turquie gazetesinden)

²⁹ “Maârif Nâzırı ile Mülakat” *İkdam*, 9 Temmuz 1914

³⁰ Ergün, *age*, s.257

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti'nde okul öncesi eğitim veren kurum çeşidi ve ismi bir hayli fazladır. Bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarına genelde ana mektebi, ilköğretim okulları bünyesinde oluşturulanlarda ise ana sınıfı ismi kullanılmıştır.

Savaşların getirdiği yıkımlarla sayıları artan Darüleytam (yetimhane), Islahhane gibi kurumların bünyelerinde de okul öncesi eğitim bölümleri bulunmaktaydı. Özellikle babası ve annesi savaş nedeniyle vefat etmiş olan çocukların küçük yaşlardan itibaren kaldıkları kurumlar olan Darüleytamların ana şubeleri, ana bölümleri, ana kısımları, yuva kısmı gibi farklı adlarla adlandırılan okul öncesi eğitim kısımları vardı. Kurumun nizamname, talimatname¹ gibi resmî evraklarında bu bölümlerle ilgili ifadeler bulmak mümkündür. Ayrıca Meclis-i Mebûsan'da Darüleytam görüşmelerinde küçük çocukların bakıldığı ana kısmından² bahsedilmektedir.

Tanzimat dönemiyle artan batılılaşma çabaları içinde değerlendirilen özellikle Avrupalı veya Ermeni, Rum, Yahudi kadınların okul öncesi yaşlardaki çocuklarla yaptıkları mürebbiyelik faaliyetleri de okul öncesi eğitim kapsamında düşünülmelidir. Çünkü bu kadınlar kendi evlerinde ruhsatlı veya ruhsatsız çocuk eğitimiyle uğraşmış, halk tarafından bilinen hatta dadı, daye veya mürebbiye³ adlarında zengin kimselerin evlerinde bu faaliyetlerini sürdüren kimselerdir. Bu kadınların Avrupai yaşam tarzını çocuklara aktarmak, bir yabancı dil öğretmek ve bir sanat dalıyla ilgili yönlendirmeler yapmak gibi etkinlikleri anı ve hatıralarda sık rastlanan hususlardır. Belgelerde bu kadınları eğitim verdikleri evler “darütterbiye” olarak adlandırılmıştır.

Osman Ergin'e göre “1915 senesine gelinceye kadar Türk olmayan unsurlarla yabancıların ana mektebi adında müesseseleri bulunduğu halde resmî ve hususi Türk mektepleri arasında bu adda bir müessese yoktu.”⁴ Ergin'e göre okul öncesi eğitim kurumları 1915 yılından sonra kurulmaya başlanmıştır.

Okul öncesi eğitim kurumlarının kurulmaya başlandığı yıllarda özel kurumlar kurmak için girişimler olmuştur. Selanik'te 1910 yılında kurum açmak için yapılan bir

---

¹ BOA, MF.EYT, 6-110 H.1333 (M. 1915)

² MMZC, 14 Kanun-i sani 1334 (M.1918), s. 595

³ BOA, ŞD. 221-9, H.1328 (M. 1911)

⁴ Ergin, age, C.3-4, s.1172

girişime karşılık bakanlığın “ilgili kanunun tasdikinden sonra gerekenin yapılacağı”⁵ yönünde cevabı olmuştur. Nezareti harekete geçiren sebebin, bu talepler mi yoksa Sultan II. Abdülhamid zamanında başlanan çalışmalar mı olduğu bilinmemektedir. Nezaret yaklaşık 5 yıl sonra önce Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu sonra Ana Mektepleri nizamnamesini yayımlamıştır.

4.1. Kurum İsimleri

Resmî Ana Mektepleri Ahmet Şükrü Bey’in Maârif Nâzırı olduğu 1913 yılında açılmaya başlanmıştır. Ardı ardına gelen İlköğretimle ilgili kanun (Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati) ve Ana Mektepleri Nizamnamesinin yayımlanması yine bu yıllara rastlamaktadır. Kanun ve Nizamnamenin yayımlanmasıyla genellikle ana mektebi ismiyle birçok okul öncesi eğitim kurumu kurulmuştur.

1915 tarihli bir belgede “ana mektepleri nizamnamesinin 50 nüsha bastırılmasının”⁶ istenmesi **bu tarihte** kurum sayısının 50 civarında olduğunu düşündürebilir. Resmî ana mekteplerinin 1913-1914 yıllarında açılmaya başlandığı düşünülürse 1-2 yıl içinde bu kadar ana mektebinin açılabilceği ihtimal dâhilindedir. Başka bir ihtimalde ise bu sayı ana mektebi sayısını göstermeyebilir. Ama ana sınıfları zaten var olan iptidaî mektep ve inas mektepleri bünyelerinde açıldığı için ana mektebi ve ana sınıfı sayısını başka bir deyişle o zamanki okul öncesi eğitim veren kurum sayısını gösterebilir. Bu tahmini kuvvetlendirecek bir yazıda Maârif Nezareti büyük memurlarından bir zatın açıklamalarına göre 1916 yılında İstanbul’daki resmî ve özel ana mekteplerinin sayısının 30’a ulaştığı⁷ belirtilmektedir. Kaynak taramalarında kesin kurum sayıları tespit edilemese de belgelerde, gazete haberlerinde, süreli yayınlarda, salnamelerde geçenleri sıralamak yerinde olacaktır.

1. Karahisar-ı Sahip Ana Mektebi⁸
2. Ayıntab (Gaziantep) Ana Mektebi⁹
3. Ayıntab (Gaziantep) Nilüfer İnas İbtidaisi Ana Mektebi¹⁰
4. Halep Birinci Ana Mektebi¹¹
5. Halep İnas İbtidasi Ana Mektebi¹²

⁵ BOA, MF.MKT. 1164-57, H. 1328 (M. 1910)

⁶ BOA, MF.MKT. 1204-46, H.1333 (1915)

⁷ “Maârif Yılı” *Türk Yurdu*, X/1, 10 Mart 1332 (1916), s.12

⁸ BOA, DH.UVMV. 33-3, H.1334 (1916)

⁹ BOA, MF.MKT 1226-55 H.1335 (M.1916),

¹⁰ BOA, MF.MKT. 1225-21 H.1335 (M.1916),

¹¹ BOA, MF.MKT. 1230-102, H.1336 (M. 1917),

¹² BOA, MF.MKT, 1228-83, H.1335 (M.1916),

6. Halep Darülmuaallimâtı Ana Mektebi, başka bir belgede çocuk yuvası¹³¹⁴
7. Antalya Ana Mektebi¹⁵
8. Antakya (Hatay) Ana Mektebi¹⁶
9. Kala-i Sultaniye (Çanakkale) Ura (اورا) Ana Mektebi¹⁷
10. Konya Öksüz Yurdu Anakucağı Mektebi¹⁸
11. Orhangazi Ana Mektebi¹⁹
12. İzmit Paşalar dairesine taşınılması düşünülen ana mektebi²⁰
13. Şerasos Ana Mektebi²¹
14. Osmanlı Birinci Ana Mektebi İstanbul²²
15. Osmanlı Ana Mektebi Beyazıt²³
16. Üsküdar Açık Türbe Ana Mektebi²⁴
17. Üsküdar Sultantepe Ana Mektebi²⁵
18. Hollandalı ve Alman işadamlarının yardımında bulunduğu İstanbulda anaokulu²⁶
19. Beyazıt'da çocuk yuvası²⁷
20. Bezm-i alem Valide Sultan İnas Mektebi ana sınıfı²⁸
21. Çocuk salıncakları alınan İstanbulda yeni anaokulu²⁹
22. Rumelihisarı Zımmiye Anaokulu³⁰
23. Kadıköy Ana Mektebi³¹
23. İnas Sultanisi ana sınıfları³² (sayı belli değil)
24. Darüleytam ana sınıfları veya ana şubeleri³³ (sayı belli değil)
25. Bolu Ana Mektebi³⁴

¹³ BOA, MF.MKT, 1224-70, H.1335 (M.1916),

¹⁴ BOA, DH.UVMV. 40-34, H.1337 (M. 1918),

¹⁵ BOA, MF.MKT, 1202-39, H.1332 (M. 1914),

¹⁶ BOA, MF.MKT, 1226-70 H.1335 (M.1916),

¹⁷ BOA, MF.MKT, 1194-25 H.1332 (M. 1914),

¹⁸ BOA, DH.UVMV. 70-22, H.1336 (M. 1917),

¹⁹ BOA, MF.MKT, 1221-95, H.1335 (M.1916),

²⁰ BOA, DH.KMS, 31-39, H.1333 (M. 1915),

²¹ BOA, MF.MKT, 1230-10, H.1335 (M.1916),

²² BOA, MF.MKT, 1227-87, H.1335 (M.1916),

²³ BOA, MF.MKT, 1239-75, H.1337 (M. 1918),

²⁴ BOA, MF.MKT, 1221-107, H.1335 (M.1916),

²⁵ BOA, MF.MKT, 1230-97, H.1336 (M. 1917),

²⁶ BOA, MF.MKT, 1196-31, H.1332 (M. 1914),

²⁷ BOA, DH.EUM, 5.ŞB. 31-19, H.1335 (M.1916),

²⁸ BOA, MF.MKT, 1216-32, H.1334 (M.1916),

²⁹ BOA, MF.MKT, 1209-64, H.1333 (M. 1915),

³⁰ BOA, DH.UVMV, 69-41, H.1337 (M. 1918),

³¹ BOA, MF.EYT, 10-5 Ek-7 H.1333 (M.1915)

³² BOA, MF.MKT, 1197-26, H.1332 (M. 1914),

³³ BOA, MF.MKT, 1227-82, H.1335 (M.1916),

26. Bolu Özel Rehber-i Terakki Mektebi ana sınıfı³⁵
27. Diyarbakır Ana Mektebi³⁶
28. Fatih'te Ana Mektebi (ismi belli değil)³⁷
29. Şehremini'de Ana Mektebi³⁸
30. Eyüp Ana Mektebi³⁹
31. Sultanahmet'te Ana Mektebi⁴⁰
32. Nişantaşı'nda Ana Mektebi⁴¹
33. Kasımpaşa'da Ana Mektebi⁴²
34. Kadıköy'de Ana Mektebi (İki Adettir, biri 23. sıradadır.), (ismi belli değil)⁴³
35. Urfa Ana Mektebi⁴⁴
36. Çengelköy Ana Mektebi⁴⁵
37. Eser-i İhvet Ana Mektebi⁴⁶
38. Şemsul Mekatib Ana sınıfı⁴⁷
39. İzmir İttihat ve Terakki Mektebi ana sınıfı⁴⁸
40. Markiköy (Bakırköy) İttihad-ı Osmani Kız Okulu ana sınıfı⁴⁹
41. Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi ana sınıfı⁵⁰
42. Kadıköy Osmanlı İttihat Mektebi çocuk bahçesi⁵¹
43. İzmir Hadika-i Maârif Mektebi ana sınıfı⁵²
44. İzmir Şark Mektebi ana sınıfı⁵³
45. İzmir Menba-ı Füyuzat Mektebi ana sınıfı⁵⁴

³⁴ Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi, 1916, s.32.

³⁵ Ahmet Şerif, "Maârif: Erkek Okulu", **Tanin**, Nr.1766, 11 Teşrin-i sâni 1329 (13 Kasım 1913)

³⁶ **BOA, İ.DH**, 37, H.1332 (M. 1914)

³⁷ **İstanbul Vilayeti Maârif Müdiriyeti Tarafından Vilayetin Muhtaç Olduğu Mekatibin Lüzum ve Tesisi Hakkında Layiha**, İstanbul 1329

³⁸ **Aynı layiha**

³⁹ **Aynı layiha** ve "3. Sayıdaki Bilmeceyi Çözenler" **Çocuk Dostu**, S.5, 8 Mayıs 1330 s.9

⁴⁰ **Aynı layiha**

⁴¹ **Aynı layiha**

⁴² **Aynı layiha**

⁴³ **Aynı layiha**

⁴⁴ **Urfa Salnamesi**, 1927, s.126

⁴⁵ "3. Sayıdaki Bilmeceyi Çözenler" **Çocuk Dostu**, S.5, 8 Mayıs 1330, iç kapak

⁴⁶ "3. Sayıdaki Bilmeceyi Çözenler" **Çocuk Dostu**, S.5, 8 Mayıs 1330, iç kapak

⁴⁷ İsmail Hakkı, "Ana Mektebinde Çocuklar Nasıl Terbiye Edilir", **Resimli Mektep Alemi**, S.10, Kanun-ı evvel 1329, s.149

⁴⁸ Sadiye Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ankara, 2002,

⁴⁹ **Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihad-i Osmani Mektebi Tarifnamesi**, İstanbul, 1329 (1913), s.8

⁵⁰ **Sabah**, 30 Ağustos 1911

⁵¹ **Sabah**, 9 Eylül 1911

⁵² "Tatbikat Mecmuası (Sakız), 2/27 (1326) s.28"den aktaran Ergün age, s.273

⁵³ **Ahenk**, 14 Eylül 1913

⁵⁴ **Ahenk**, 14 Ekim 1913

46. İstanbul Özel Osmanlı Çocuk Bahçesi⁵⁵
47. Eskişehir Birinci Çocuk Yuvası⁵⁶
48. Eskişehir İkinci Çocuk Yuvası⁵⁷
49. Eskişehir Üçüncü Çocuk Yuvası⁵⁸
50. Eskişehir Dördüncü Çocuk Yuvası⁵⁹
51. Konya Şehit Muhtar Bey İnas Mektebi ana sınıfı⁶⁰
52. Konya Reşadiye Ana Mektebi⁶¹
53. Konya Zade-i Meşrutiyet Ana Mektebi⁶²
54. Gedikpaşa Ana Mektebi⁶³
55. İstanbul Arslan Bey Ana Mektebi⁶⁴
56. İstanbul Kocamustafapaşa İttihat Ana Mektebi⁶⁵
57. İstanbul Yusufpaşa Ana Mektebi⁶⁶
58. İstanbul Serçavuş Salih Ağa Ana Mektebi⁶⁷
59. İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Ana Mektebi⁶⁸
60. Adana Ana Mektebi⁶⁹
61. Ankara Ana Okulları⁷⁰
62. Ayıntab (Gaziantep) Kürdtepe’de İttihat ve Terakki Ana Mektebi⁷¹
63. Hüdavendigâr (Bursa) Ana Mektebi⁷²
64. İstanbul’da Müzeyyen Cemal Hanım tarafından kurulan özel anaokulu⁷³

Bundan sonraki kurum isimleri Kurtuluş Savaşı yıllarına ait belgelerden alınmıştır. Bu belgelerde genellikle ana mektebi öğretmenlerinin savaş nedeniyle görev mahallerini terketmeleri veya maaşlarını alamadıkları için Nezarete başvurmuşları konu

⁵⁵ **Sabah**, 14 Temmuz 1913

⁵⁶ Osman Nuri Demirel, **Cumhuriyet’in 50. Yılında Turan İlkokulu**, Eskişehir 1973, s.9

⁵⁷ Demirel, **age.**, s.9

⁵⁸ Demirel, **age.**, s.9

⁵⁹ Demirel, **age.**, s.9

⁶⁰ Konya Maârif Arşivi, **Muallim Teftiş Defteri(I)**, s.15,57

⁶¹ Konya Maârif Arşivi, **Muallim Teftiş Defteri(I)**, s.57

⁶² Konya Maârif Arşivi, **Muallim Teftiş Defteri(IV)**, s.41

⁶³ “Maârif Nâzırıımızla Mülakat”, **İkdam**, Nr.6244, 9 Temmuz 1914

⁶⁴ **BOA, MF.İST.**, 44-49, H.1336 (M.1917)

⁶⁵ **BOA, MF.İST.**, 45-16, H.1336 (M.1917)

⁶⁶ **BOA, MF.İST.**, 45-27, H.1336 (M.1917)

⁶⁷ **BOA, MF.İST.**, 45-30, H.1336 (M.1917)

⁶⁸ **BOA, MF.İST.**, 45-30, H.1336 (M.1917)

⁶⁹ “Maârif Şuunu: Adana’da Ana Mektepleri”, **Muallim**, S.20, 15 Mart 1334, s.826-827

⁷⁰ **BOA, DH. UVMV**, 17-17, H.1336 (M. 1917) (Belge bütçeyle ilgili bir belgedir anaokullarının ismi geçmemektedir.)

⁷¹ **BOA, DH.ŞFR.**, 71-48, H.1335 (M.1916) , **BOA, DH.ŞFR.**, 71-46, H.1335 (M.1916)

⁷² **BOA, DH.İD.**, 190-66, H.1333 (M. 1915)

⁷³ **BOA, MF.MKT.** 1103-28, H.1327 (M.1909),

edinilmiştir. Kurtuluş savaşı yıllarında okul öncesi eğitim kurumu açılmadığı tahmin edilerek bu okulların daha önce açıldığı varsayılmıştır.

65. Keşan Ana Mektebi⁷⁴

66. Çorlu Ana Mektebi⁷⁵

67. Tekirdağ Ana Mektebi⁷⁶, başka bir belgede Tekfurdağı Ana Mektebi⁷⁷

68. Bursa Gönen Ana Mektebi⁷⁸

69. Aydın Ana Mektebi⁷⁹

70. Manisa Ana Mektebi⁸⁰

71. Musul Ana Mektebi⁸¹

72. Kala-i Sultaniye (Çanakkale) Ana Mektebi⁸²

4.2. Okul öncesi Eğitim Kurumlarının Özellikleri

Listedeki ana mektebi veya ana sınıflarının bir kısmı belgelerden çıkarılan bilgilerde mevcuttur. Genellikle öğretmen atamaları, okul öncesi eğitim kurumu inşaat masrafları, bu kurumlara yapılan yardımlar gibi konuları olan belgeler bulunmaktadır. Örneğin “Darümuallimâta mülhak olarak yapılması planlanan ana mektebiyle ilgili İstanbul Vilayeti 1329 senesi bütçesine yapılan ilavelerin”⁸³ gösterildiği bir belge bulunmaktadır. Başka bir belgede “Darümuallimât ana şubesinden mezun Seher Hanım’ın ana mekteplerinden birine tayin edilene kadar Darüleytam mürebbiyeliğinde istihdam”⁸⁴ edilmesi istenmektedir.

Darümuallimât bünyelerinde oluşturulan tatbikat (uygulama) sınıfları da ana mektebi olarak kullanılmıştır. Bu uygulama bugün de devam etmektedir, üniversitelerin kreş, uygulama anaokulu, okul öncesi eğitim birimi gibi adlarla açtıkları kurumlar birer tatbikat mektebi olarak kabul edilebilir. Kayıtlara göre Adana Darümuallimâtı ana muallimeliği ile Dersaadet Darümuallimâtı ana kısmının tatbikat mektepleri bulunmaktaydı.

⁷⁴ BOA, DH. UVMV, 164-69, H.1339 (M. 1920)

⁷⁵ BOA, DH. UVMV, 43-108, H.1339 (M. 1920)

⁷⁶ BOA, DH. UVMV, 43-4, H.1338 (M. 1919)

⁷⁷ BOA, DH. UVMV, 42-135, H.1338 (M. 1919)

⁷⁸ BOA, DH. UVMV, 163-99, H.1338 (M. 1919)

⁷⁹ BOA, DH. UVMV, 18-16, H.1338 (M. 1919) ; BOA, DH. UVMV, 40-89, H.1338 (M. 1919)

⁸⁰ BOA, DH. UVMV, 40-42, H.1337 (M. 1918)

⁸¹ BOA, DH. UVMV, 40-42, H.1337 (M. 1918) (önceki belgeyle aynı; aynı belgede iki ana mektebi adı geçmektedir)

⁸² BOA, DH. UVMV, 63-53, H.1337 (M. 1918)

⁸³ BOA, DH.UVMV., 126-45, H.1332 (M. 1914)

⁸⁴ BOA, MF.MKT., 1210-87, H.1333 (M. 1915)

1916 Tarihli Bolu sancağı salnamesine göre bir ana mektebinin bulunduğu ve başmuallimesinin Seher Hanım, muallimelerinin ise Sıdika ve Hacer⁸⁵ Hanımlar oldukları belirtilmektedir.

Eskişehir’de 1915 yılında Liva Encümeni kararıyla bir anaokulu açılmış bunu 4 çocuk yuvasının daha açılması (Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü Çocuk Yuvası)⁸⁶ izlemiştir. Cumhuriyetin ilk eğitim öğretim yılı olan 1923-1924 yılında Eskişehir’de 4 tane ana okulu⁸⁷ bulunması bu bilgileri doğrulamaktadır.

Darüleytamlar için muvakkat talimatnamesinde (zaman yönergesi) ana sınıflarının⁸⁸ vakit çizelgesi şu şekilde belirtilmiştir: Kalkma ve temizlik, kahvaltı ve teneffüs, 4 meşguliyet ve aralarında 3 teneffüs, yemek ve teneffüs ve uyku, sonrasında meşguliyet, teneffüs, meşguliyet, kahvaltı ve gezinti, temizlik, meşguliyet, yemek ve teneffüs, uyku. Meşguliyetlerin okul öncesi eğitimdeki etkinlikler olarak kabul edildiği tahmin edilmektedir.

Okul öncesi eğitim kurumlarını özel şahıslar da açmak istemişler ve Maârif Nezaretine başvurmuşlardır. Bunlardan biri “Mekteb-i Sultani muallimlerinden Yusuf Cemal Bey’in kızı Müzeyyen Cemal Hanım’ın, Bayezid’de Meclis-i Maârif esbak reisi merhum Haydar Efendi’nin hanesinde anaokulu ve inas mektebi açmak için Babıali’den izin istediği⁸⁹ şeklindeki belgedir. Bu belge resmî kurumların açılmasından önce (1909) okul öncesi eğitim kurumu açmak için özel teşebbüslerin bulunduğunu gösterir.

Başka bir izin talebi de Hasan Tahsin ve Mustafa Celal Bey’lerin 14 Temmuz 1913’te Nezaretten aldıkları izindir. Bu izin sonucunda Osmanlı Çocuk Bahçesi⁹⁰ adında bir okul öncesi eğitim kurumu açmışlardır.

Çocukluğu II. Meşrutiyet döneminde geçmiş şahsiyetler hakkında yapılan tezlerde de okul öncesi eğitim veren kurumların ismine ulaşılabilmektedir. 1909’da İstanbul’da doğan Cumhuriyet dönemi fikir adamlarından Nurettin Topçu’nun, altı yaşında Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi ana sınıfına kaydolduğu⁹¹ bu şekilde öğrenilebilir.

⁸⁵ **Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi**, 1916, s.32.

⁸⁶ Osman Nuri Demirel, **Cumhuriyet’in 50. Yılında Turan İlkokulu**, Eskişehir Turan İlkokulu Koruma Şubesi Yayınları, Yayın No:1 Eskişehir 1973, s.9.

⁸⁷ **T.C. Maârif Vekaleti, 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası**, Ankara, 1341, s.58-59

⁸⁸ **BOA, MF.EYT**, 6-110 H.1333 (M. 1915).

⁸⁹ **BOA, MF.MKT.**, 1103-28, H.1327 (M.1909).

⁹⁰ **Sabah**, 14 Temmuz 1913.

⁹¹ İsmail Gökçe, **Nurettin Topçu, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YLT. Van, 2006, s.5

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan gayrimüslim kadınlar devlet tarafından sıkı denetlenmiştir. Gaziantep İttihat ve Terakki Ana Mektebinde çalışan Aznif ve Mari⁹² adlı muallimelerin durumlarıyla ilgili şifreli telgraflarla emir verilmesi bunun göstergesi olabilir.

Ana mektebi veya mekteplerinin bulunduğu yerleri o bölge için yapılan bütçe cetvellerinde bulmak mümkündür. Diyarbakır vilayeti 1914 bütçesinin esbab-ı mucibe layihasında “memleketin şiddetle ihtiyaç duyduğu ana mektebi”⁹³ için tahsisat ayrılmıştır. 16800 Kuruş maaşlar için 6700 kuruş da masraflar⁹⁴ için ayrılmıştır.

Okul öncesi eğitim kurumlarının yapılması için yapılan teşvikler, kampanyalar, edinilen bağışlardan da kurumların nerede açıldığı öğrenilebilir. Bu bağlamda 1914 yılında “Unkapanı civarında Elvanzade mahallesinin Tepebaşı mevkiinde yapılacak olan ana mektebinin arsasının alınması için halk arasında piyango yapılmasına Maârif Nezareti tarafından izin verilmiştir.”⁹⁵ Başka bir kampanyada ismi verilmeyen bir ana mektebinin yapımı için on iki bin Frank yardımda bulunan Flemenk fabrikatör Hendric Salamon ve Viyana’da ikamet eden Alman vatandaşı Albert Gold Shemet’e Mecidi Nişanı⁹⁶ verilmesine karar verilmiştir.

İl ve ilçelerin Osmanlı dönemlerindeki eğitim durumlarıyla ilgili üniversitelerde yapılan tezlerde ve bu tezlerin kitaplaşmış şekillerinden de o ilde ana mekteplerinin bulunduğunu öğrenilebilir. İzmir’de İttihat ve Terakki Mektebinde 1911 yılında kiralanan bir binada bir sınıf ve bir ana sınıfı⁹⁷ ile eğitime başlandığı aktarılmaktadır.

İsmi ve işlevi (bu tür okullara genellikle valide mektebi denilmekte) biraz daha geniş anlamalı olan Osmanlı Ana Mektebi Ekim 1910’da Beyazıt’ta açılmıştır. Bünyesinde ana sınıfı bulunan bu okulun asıl amacı kızların eğitimini küçük yaştan itibaren sağlamaktı. Ortaöğretim seviyesinde çocuk büyütmek adına bir ders bulunan bu okulda okul öncesi eğitime ara eleman yetiştirildiği düşünülebilir. Okul ana sınıfı, iptidai kısımlar, geçiş kısmı ve yüksek kısım olmak üzere 4 kısımdan⁹⁸ oluşmaktadır. Bu okul resmî ana mekteplerinden önce özel teşebbüslerin olduğunu gösterir.

1913’te İstanbul Maârif Müdürlüğünün, ilin ihtiyaç duyduğu okullarla ilgili olarak hazırladığı bir raporda da, resmî makamlarının ana mekteplerine bakışı ve ilk

⁹² BOA, DH.ŞFR., 71-48, H.1335 (M.1916) ve BOA, DH.ŞFR., 71-46, H.1335 (M.1916).

⁹³ BOA, İDH, 37 H.1332 (M. 1914).

⁹⁴ BOA, İDH, 37 H.1332 (M. 1914).

⁹⁵ BOA, ŞD. 230-18 H.1333 (M. 1915).

⁹⁶ BOA, MV, 242-7, H.1333 (M.1915).

⁹⁷ Sadiye Tutsak, *İzmirde Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara, 2002, s.47

⁹⁸ “Osmanlı Ana Mektebi”, *Sabah*, 9 Ekim 1910.

açılan (resmî) ana mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu rapora göre 1914 yılı Maârif Nezareti bütçesi düzenlenirken, Avrupa'da pek çok faydası görülen, çocukların maddî ve manevî durumlarını uygulama içinde geliştirip onları okula hazırlayan ve çocuk bahçesi denilen mekteplerin (resmî olarak) açılmasına girişilmiştir. Raporda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bu senelik, bu çeşit mekteplerden dördü Fatih, Şehremini, Sultanahmet, Eyüp'te olmak üzere İstanbul tarafında, ikisinin Nişantaşı ile Kasımpaşa'da olmak üzere Beyoğlu tarafında, ikisinin Üsküdar tarafında, ikisinin de Kadıköy'de, toplam 10 adet mektebin açılması için bütçeye gerekli ödenek konmuştur.

Bu çeşit mektepler, evlerinde ev işleri ile uğraşıp çocuklarına yeteri kadar bakamayan aileler ile çocuklara daha küçük yaşta uygulamalı biçimde ilk bilgileri veremeyen ve eğitim nimetinden mahrum bulunan ailelerin çocuklarını eğitip hazırladıkları ve çocukların buralarda küçük yaşlarda iken düzen ve sosyal hayata alıştıkları için çok gerekli ve yararlı mekteplerdir. Bu çeşit mektepler, çocuk eğitimi bilimini bilen ve anne şefkatine sahip kadın öğretmenler elinde bulunduğu ve çocuklar sürekli geniş bahçelerde bir takım hüner ve becerileri eğlenceli ve açık havalı yerlerde el işleri ile kazanmakla meşgul edildikleri için, çocuklar hiç sıkılmadan birçok yararlı bilgi edinip ilköğrenime hazırlanmaktadırlar. Bu mekteplerin ikinci bir yararı da, her çocuğun aynı eğitim ile yetişmesidir. Çocukluk hayatı muaşeret ve sosyal hayatın temelidir. İnsan ilk yaşlarda aldığı eğitimi kolay kolay bırakamaz. Çeşitli yaşam ve geçinme şartları içindeki ailelerin mini mini çocukları bir araya toplanır ve aynı eğitim usulünden geçirilirse, onlar adeta bir ailenin çocukları gibi olurlar, aralarında büyük bir samimiyet ve kardeşlik oluşur. Şu halde, bu çeşit mekteplerin her tarafa yayılması arzu edilir.”⁹⁹

Tanin gazetesi muhabiri Ahmet Şerif Bey'in Osmanlı Devleti'nin birçok yerini dolaşarak gözlemlerini anlattığı mektuplarından da ana mektepleri ve durumları öğrenilebilir. Bolu gezisi sırasında Bolu'daki özel Rehber-i Terakki mektebinde bir ana sınıfı¹⁰⁰ olduğu belirtilmektedir.

Ahmet Şerif Bey bazı ilköğretim okullarında hazırlık veya yedek sınıfı olarak adlandırdığı sınıflardan bahseder. Bunlar için “mektepte ilk sene hazırlık yahut yedek sınıfı olacaktır. Çünkü hayatları âvarelik, çobanlıkla geçen bu gibi köylü çocuklarını tedrisat-ı ibtidaiyeyi takib edecek bir duruma getirmek pek gereklidir.”¹⁰¹ diyerek bu

⁹⁹ İstanbul Vilayeti Maârif Müdiriyeti Tarafından Vilayetin Muhtaç Olduğu Mekatibin Lüzum ve Tesisi Hakkında Layiha, İstanbul 1329

¹⁰⁰ Ahmet Şerif, “Maârif: Erkek Okulu”, *Tanin*, Nr.1766, 11 Teşrin-i sâni 1329 (13 Kasım 1913)

¹⁰¹ Ahmet Şerif, “Bolu, Hükümet, Maârif ve Genel Meclis”, *Tanin*, 29 Kanun-isâni 1329 (11 Şubat 1914)

kademenin önemini belirtmiştir. Bu kademenin işlevine bakılacak olursa okul öncesi eğitimin işlevini yerine getirdiği dolayısıyla bu kademenin bir ana sınıfı görevi gördüğü düşünülebilir. Başka bir gezisinde “iptidaî imaret mektebi yedek sınıfındaki”¹⁰² öğrencilerden övgüyle bahsetmektedir.

Konya’daki ana mekteplerinin isimleri de bütçeyle ilgili belgelerden öğrenilebilir. Konya’daki bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarının öğretmen maaşları ve diğer masrafları vilayet hususi bütçesinden karşılanmaktaydı. 1918 yılında Reşadiye Ana Mektebi için 23.400 kuruş, Zâde-i Meşrutiyet Ana Mektebi için 20.400 kuruş tahsisat ayrılmıştı¹⁰³

İttihat ve Terakki yönetiminin bazı okullara kendi ismini verdiği bilinen bir gerçektir. İzmir İttihat ve Terakki Mektebi, Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi gibi isimler buna örnek olarak verilebilir. Bu okulların bazılarında ana sınıfları açılmıştır. Beşiktaş İttihat ve Terakki ana sınıfının açılmasının duyurulduğu *Sabah* gazetesi haberinde okul öncesi eğitimle ilgili araç gereçlerin ve öğretim materyallerinin Avrupa’dan getirildiği¹⁰⁴ belirtilmektedir.

Sürelî yayınlardan da okul öncesi eğitim kurumlarının isimlerine ulaşılabilmektedir. *Çocuk Dostu* adlı okul öncesi dönem çocuklarına hitap eden bir dergide promosyon olarak çikilota, kartpostal gibi ödüller verilmiştir. Bu ödülleri için sorulan bilmecelelerin cevaplarını bilenler arasında ana mektebi talebeleri de vardır. *Çocuk Dostu*’nun üçüncü sayısında birinci sayıdaki bilmeceyi çözenler arasında kartpostal kazananlardan biri Eser-i İhvet Ana Mektebinden Demir Nevzat Efendi¹⁰⁵ olmuştur. Aynı okuldan Sabiha Şevket de kızlardan çikilota kazananlar¹⁰⁶ arasında bulunmaktadır. *Çocuk Dostu*’nun beşinci sayısında 3. sayıdaki bilmeceyi doğru cevaplayanlardan çikilota kazananlar arasında Çengelköy Ana Mektebi’nden 42 numaralı Raika Hanım¹⁰⁷ da bulunmaktadır. Yine aynı sayıda kartpostal kazananlar arasında Eser-i İhvet Ana Mektebinden Sabiha Şevket de bulunmaktadır.

Kurtuluş Savaşı sırasında ana mekteplerinin bir çoğunun kullanılmaz hale geldiği veya düşman işgalinden dolayı eğitim yapılamaması belgelerde yer almıştır. Bazı durumlarda öğretmenler İstanbul’a gelerek durumlarını belirtmiş, mağdur olduklarını ifade etmişlerdir. Bir belgede “Yunan işgali üzerine Dersaadet’e gelen Keşan

¹⁰² Ahmet Şerif, “Bolu, Hükümet, Maârif ve Genel Meclis”, *Tanin*, 9 Şubat 1329 (22 Şubat 1914)

¹⁰³ “1334-1335 Konya Vilâyeti Hususi Bütçesi”, *BOA.*, *DH. UMVM.*, 24/30.

¹⁰⁴ *Sabah*, 30 Ağustos 1911

¹⁰⁵ Anasınıfı öğrencisi de olsa erkeklere efendi kızlara hanım deniliyor.

¹⁰⁶ “Birinci sayıdaki Bilmeceyi Çözenler” *Çocuk Dostu*, S.3, 24 Nisan 1330, iç kapak

¹⁰⁷ “3. Sayıdaki Bilmeceyi Çözenler” *Çocuk Dostu*, S.5, 8 Mayıs 1330, iç kapak

Ana Mektebi Başmuallimesi Fatma Melahat Hanım'ın kendisine harcırah verilmesi isteğinin izinli olarak Dersaadet'e geldiğinden kabul edildiği.” belirtilmektedir.¹⁰⁸ Başka bir belgede “İşgal sebebiyle vazifesinden ayrılarak Dersaadet'e gelen Tekirdağ Ana Mektebi Hademesi Havva Hanım'ın zammıyla birlikte maaşının İstanbul Vilayeti Hususi Bütçesi'nden verilmesi isteği.”¹⁰⁹ belirtilen yazıya cevap olarak “İşgal sebebiyle vazifelerinden ayrılarak Dersaadet'e gelen Tekfurdağı Ana Mektebi hademelerinden Fitnat ve Havva Hanımlar'ın mülteci sayılarak ibate ve iaşelerinin temini.”¹¹⁰ istenmektedir. Başka bir yazıda savaş zamanı maaş alamayan öğretmenlerin Nezaret'ten maaşlarının ödenmesini istedikleri görülüyor: “İstanbul'da izinli olarak bulunan Gönen Ana Mektebi Başmuallimesi Hatice Şehnur'un alamadığı maaşlarının kendisine verilmesi talebi.”¹¹¹ Başka bir maaş talebine verilen cevapta: “Manisa'nın işgali üzerine Dersaadet'e gelen Ana Mektebi Müdiresi ve Muallimesi Lütfiye ve Bahriye Hanımlar'ın Musul Ana Mektebi muallimliklerine ait maaşlarında bakiye kalan maaşlarının Aydın'dan gönderilecek belgeler üzerine verileceği.”¹¹² belirtilmektedir.

¹⁰⁸ BOA. DH.UMVM., 164-69, H.1339 (M. 1921).

¹⁰⁹ BOA. DH.UMVM., 43-4, H.1338 (M. 1920)

¹¹⁰ BOA. DH.UMVM., 43-4, H.1338 (M. 1920)

¹¹¹ BOA. DH.UMVM., 163-99, H.1338 (M. 1920).

¹¹² BOA. DH.UMVM., 42-40, H.1337 (M. 1919).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BASILMIŞ ESERLERDE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Okul öncesi eğitimle ilgili teori ve pratiklerin ortaya konulması açısından basılmış eserler önemlidir. Özellikle okul öncesi eğitim ve kurumlarının Osmanlı toplum yaşamında tanınmasını sağlayan kitaplar ve süreli yayınlar büyük işlevler yerine getirmişlerdir.

Okul öncesi eğitimin ne demek olduğu nasıl verildiği ve bu eğitimin verildiği kurumların tanıtıldığı kitaplar az da olsa vardır. Bu kitaplar genellikle pedagojiyle alakalı olup çocukları tanıma, anlama ve eğitme yollarını, yöntemlerini anlatan kitaplardır.

Okul öncesi eğitimin nasıl yapılacağını anlatan ve eğitim materyalleri diyebileceğimiz pratik eserler, etkinlik örnekleri özellikle süreli yayınlarda kendini göstermektedir. Buradan hareketle bu etkinlik örneklerinin büyük bir kısmını çocuk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Çocuk edebiyatı ürünleri, ana dilinin öğretilmesi ve sevdirmesinde okul öncesi çağ çocuklarının düzeyi doğrultusunda oluşturulmuş ürünler bu eğitimin vazgeçilmez araçlarından biridir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuklar üzerinde eğitici, öğretici, hayal dünyasını geliştirici etkilerle onların gelişimlerine katkı sağladığı söylenilebilir. Oğuzkan'a göre "Normal bir büyüme ve gelişme gösteren çocuğun doğal ihtiyaçları yanında bir takım ruhsal ihtiyaçları da vardır ki bunlar öz bakımından hiç değişmeden sürüp gidecektir. Bu ihtiyaçları karşılamada sözlü ve yazılı eserlerin payı büyük olacaktır."¹

II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim kurumlarının tanıtılması, öğretmenlerine yönelik rehber niteliğinde yazılar, kurum ve öğretmenlerine eleştiriler, okul öncesi dönem çocukları için masal, fabl, hikaye, şiir gibi çocuk edebiyatı ürünleri ortaya konulmuştur.

5.1. Kitaplarda Okul öncesi Eğitim

Bu bölümde tamamen okul öncesi eğitimle ilgili kitaplarla bazı kitaplardaki okul öncesi eğitimle ilgili bölümler, pasajlar aktarılmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde yayımlanmış okul öncesi eğitimi doğrudan ilgilendiren belli başlı eserler şöyle sıralanabilir:

---

¹ A. Ferhan Oğuzkan, **Çocuk Edebiyatı**, Ankara, 2006, s.6

1. Kazım Nami'nin *Çocuk Bahçesi Rehberi*² adlı bir eser yazdığını anılarından anlıyoruz fakat bu esere ulaşamamıştır. Cumhuriyet döneminde farklı tarihlerde baskıları (1923, 1924) yapılmıştır. Kazım Nami Bey'e bu eseri çevirdiğinden dolayı on lira ikramiye³ verildiği ayrıca tüm öğretmenlerin elinde bulunması gerektiği⁴ belirtilmiştir.

2. *Küçüklere Çamur İşlerini Nasıl Yaptırmalı, Froebel ve Pestalozzi Usullerinde Terbiye ve Talim Dersleri* adlı eser Fransızcadan (F. Garcin) Ali Ulvi (Elöve) tarafından tercüme edilmiştir. İki baskı yapan eser (1915,1916) 248 sayfadır.

3. *Ana Mektepleri Hıfzısıhhası*, okul öncesi eğitim kurumlarının sağlık şartlarının ne şekilde olması gerektiğini anlatan bir eserdir. Ebu'l-Muhsin Kemal tarafından 1916 (R.1332) yılında yazılan eserde okul öncesi eğitim kurumları ve çocukların gelişimleriyle alakalı hijyen kuralları aktarılmaktadır.

4. Ahmed Cevat (Emre) tarafından anaokulu öğretmenlerine rehber niteliğinde *Çocuklara Hikaye Anlatmak Sanatı* (1917) adlı kitap yazılmıştır. Bu kitap latin harflerine 2000 yılında MEB yayınları tarafından çevrilmiştir.

5. Darüleytam doktorlarından Saim Ali'nin 1917 yılında Almancadan çevirdiği *Ruhiyata Müstenid Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi* eseri de okul öncesi eğitim çağındaki çocukların gelişimleri, psikolojileri ve psikolojik eğitimlerini konu alan bir eserdir. İstanbul'da Matbaa-i Amire'de basılan eser Darüleytamlarda görev yapan öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak amacıyla yazılmıştır.

6. Satı Bey'in *Fenn-i Terbiye* adlı eseri de pedagojiden bahseden içeriğiyle okul öncesi eğitimi alanında bir kitaptır. 1325 (1909) yılında Kader Matbaasında basılmıştır.

7. İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu)'nın *Muhtasar, Ruhban ve Ana Mekteplerinde Terbiye* adlı bir eserinin olduğunu, bu kitabı yazdığından dolayı kendisine verilen ödülünden anlaşılabilir. "Tertibi mahsusadan on lira verilmesi"⁵ kararlaştırılan İsmayıl Hakkı Bey'in bu kitabına ulaşamamıştır.

Okul öncesi eğitimi doğrudan doğruya hedef almayan eğitimle ilgili olup içerisinden bir bölüm olarak bahsedilen eserler de bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Ethem Nejad Bey'in eseri gösterilebilir.

Ethem Nejad, *Terbiye-i İbtidaiye Islahatı* adlı eserinde çocuk bahçeleriyle ilgili görüşlerini aktarmıştır. İlköğretim öncesi kurumlar olan çocuk bahçelerinin çocuklara

² Kazım Nami, *Çocuk Bahçesi Rehberi*, Maârifî Umûmiye Nezareti, İstanbul 1331

³ BOA, MF. MKT, 1197-41, H.1332 (M. 1914)

⁴ BOA, MF. İMF., 35-1 H.1332 (M. 1914)

⁵ BOA, MF.MKT, 1204-15, H.1333 (M. 1915)

okuma yazma öğretmekle görevli olmayıp çocuklarda doğuştan var olan yetenek ve kabiliyetleri ortaya çıkaracak bir ortam olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kurumların çocukların madden ve manen düzgün bir şekilde gelişmesine yardımcı olmak için oyun üzerine kurulduğunu⁶ savunur. Oyunun yanında sohbetler, masal, el işleri ve resimin de bulunduğunu söyler.

Froebel'in "kindergarten" adıyla ortaya çıkardığı bu okullara Avrupa'dan daha fazla muhtaç olduğumuzu savunan Ethem Nejad Bey "Alliance'dan yetişen Musevi kızlarla"⁷ bu işin olamayacağını savunur. Ana Muallimleri Darülmuallimâtı açılmasını öneren Ethem Nejad Bey eğitimciler konusunda da Avrupa veya Amerika'dan yardım alınmasını önerir.

II. Meşrutiyet döneminde özellikle Milli Edebiyat akımına mensup şairler tarafından yazılan çocuk şiirlerinde de okul öncesi dönem çocuklarına uygun şiirler vardır. Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim seviyelerine uygun, anlayabileceği kelimelerden ve anlamlardan oluşmuş basit şiirlere Ali Ulvi (Elöve)'nin *Çocuklarımıza Neşideler* (1912), İbrahim Alâettin (Gövsâ)'nın *Çocuk Şiirleri* (1913), Tevfik Fikret'in *Şermin* (1914), Ziya Gökalp'in *Kızıl Elma* (1915), Ali Ekrem (Bolayır)'ın *Çocuk Şiirleri* (1917) adlı kitaplarda⁸ rastlanmaktadır. Genelde ilköğretim o zamanki adıyla iptidâî mektep öğrencilerine yönelik şiirlerin bulunduğu bu kitaplarda Satı Bey gibi okul öncesi eğitime önem veren eğitimcilerin yönlendirmesiyle okul öncesi dönem çocuklarına uygun şiirler de yazılmıştır.

Edebi eserlerde de okul öncesi eğitimle ilgili kısımlar, yaşantılar, örnekler göze çarpmaktadır. Bunlara örnek olarak hikaye ve roman türlerinde eserleri bulunan yazarlar verilebilir.

Hikaye kitaplarındaki örneklerle bakıldığında Reşat Nuri Güntekin'in *Yağmur* adlı hikayesinde bir ana sınıfı öğretmeninin (Sitare)⁹ başından geçenler anlatılmaktadır. Hikayenin tarihi belli olmamakla birlikte içerisinde ana mektebi ifadesi ve Maârif Nezareti'nin geçmesi II. Meşrutiyet döneminde olduğunun kanıtıdır. Çünkü resmi ana mektepleri II. Meşrutiyet döneminde kurulmaya başlandı. Aynı zamanda Cumhuriyet döneminde Bakanlığın ismi Maârif Vekaleti idi. Hikayenin okul öncesi eğitimle ilgili bölümleri şöyle aktarılabilir:

⁶ Ethem Nejad, *age.*, s.28

⁷ Ethem Nejad, *age.*, s.36

⁸ Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşideler*, İstanbul, 1912, Tanin Matbaası; İbrahim Alâettin, *Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1913, Kanaat Matbaası; Tevfik Fikret, *Şermin*, İstanbul, 1914, Kanaat Matbaası; Ziya Gökalp, *Kızıl Elma*, İstanbul, 1915, Hayriye Mabaası; Ali Ekrem, *Çocuk Şiirleri*, İstanbul, 1917.

⁹ Süleyman Şevket, *Güzel Yazılar*, c. II, İstanbul 1934, s.160-165

“Sitare, bugün ana mektebi muallimiydi. İhtiyar ve hastalıklı annesine bakabilmek için akşama kadar elliye kadar mini mini yaramazın kahrını çekiyordu” “...” “Halbuki sana kırk bu kadar çocuk teslim etmişler.” “..... fakat kadıncağız, gündüz işe gittiği için onları mektebe bırakır.” “...” “... mektebi ana sınıfı muallimlerinden Sitare Hanım'ın bir mektep tenezzühü esnasında tesettür kaide-i celilesine muhalif olarak başını açtığı ve yalnız bununla da iktifa etmeyerek açık saçık bir halde dolaştığı evbâşân güruhundan bir kimseyi refaketine aldığı görölürük Maârif Nezaret-i Celilesine ihbar edilmiş ve muallimlik vakar ve haysiyeti ile gayrı kabil-i telif olan bu na-beca ahval sebebiyle Sitare Hanım'ın silk-i celil-i maârifte istihdam edilmemek üzere azil ve ihrâcı iş'ar edilmiştir.”

Bu hikâyede ana sınıfı öğretmeni Sitare'nin çocukları bahçeye geziye çıkarması, sonra da okulun bahçesinden biraz uzaklaşıp yağmura tutulmaları konu edinilmekte yağmurda çocukların ıslanmaları öğretmenin çocukları kurtarma girişimleri ve rezil oluşu hikaye edilmektedir.

Başka bir hikâye Ömer Seyfettin'in 1912 yılında yayımlanan *And* adlı hikayesidir. Bu hikâyede bir sıbyan mektebinin fiziki mekânından, hocasından, bahsedilmektedir. Dikkat çeken husus hocanın yaşlı bir kadın olmasıdır. Hikâyeden bir kısım şöyledir:

“Mektep bir katlı, duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük, ağaçsız bir bahçe... bahçenin nihayetinde ayak yolu, gayet kocaman aptes fiçisi... Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. Büyük hoca dediğimiz kınalı, seyrek saçlı, kambur, uzun boylu, ihtiyar bunak bir kadındı. Mavi gözleri pek sert parlar, gaga gibi iri sarı burnuyla tüyleri dökülmüş hain hasta bir çaylağa benzerdi.”¹⁰

5.2. Süreli Yayınlarda Okul öncesi Eğitim

Bu bölümde beş tür süreli yayından bahsedilecektir: 1) çocuklarla ilgili süreli yayınlar, 2) eğitimle ilgili süreli yayınlar, 3) kadınlarla ilgili süreli yayınlar, 4) gazeteler 5) genel anlamda birden çok alana hitap eden süreli yayınlardır.¹¹

¹⁰ Ömer Seyfettin, *Bütün Hikayeleri-1*, İstanbul, 2009, s.120

¹¹ II. Meşrutiyet dergileri konusunda daha fazla bilgi için: Ülkü Gürsoy, *II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1998, MEB Yay.

5.2.1. Çocuklarla İlgili Süreli Yayınlar

Çocuklara hitap eden, onlar için çıkarıldığını iddia eden süreli yayınlar incelendiğinde genelde ilköğretim ve lise öğrencilerine hitap ettikleri; başta çocuk edebiyatı ürünleri olmak üzere teorik ve pratik ders materyallerinden oluşan içeriklere sahip oldukları görülür. Bu dergilerde az da olsa okul öncesi eğitim çağındaki çocukların seviyelerine uygun ürünler bulunmaktadır. Bu ürünlerden örnekler verilecektir. Ayrıca çocuklara uygun farklı türdeki kitap tanıtım ilanları da bulunmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde yayımlanmış çocuklarla ilgili süreli yayınlardan ulaşılabilenler¹² şunlardır: *Musavver Küçük Osmanlı, Mekteplilere Arkadaş, Çocuk Dünyası, Ciddi Karagöz, Çocuk Yurdu, Mektebli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu, Türk Yavrusu, Çocuklar Alemi, Kırangıç, Çocuk Bahçesi, Çocuk Dostu, Mini Mini, Küçükler Gazetesi, Hür Çocuk.*

Okul öncesi eğitime ve bu çağındaki çocuklara uygun çocuk dergilerinden biri ilk sayısında amacını çocukların seviyesinde onların temel gelişim ve eğitimini¹³ desteklemek için yayın yapacağını söyleyen *Çocuk Dünyası*'dır. Bu dergi genelde ilköğretim seviyesinde çocuklara hitap etmekle beraber çocuk edebiyatı ürünlerinin bazıları okul öncesi dönem çocuklarına da uygundur. Okul öncesi eğitimle ilgili teorik bilgiler yerine özellikle Türkçe Dil etkinliklerinde pratik ürünler ortaya koyan bu dergi çocukların hayal dünyasını geliştirici ürünler açısından önemlidir. Dergide bazı çocuk edebiyatı ürünleri ve fen, doğa ile ilgili kısımlar okul öncesi dönem çocuklarının seviyesine uygun değildir.

İlk sayısında Maymunlarla Yengeçlerin Muharebesi, resimlerle desteklenerek yazılmış çocuk diline ve seviyesine uygun bir hikayedir.¹⁴ Bir serçenin konuşturulduğu şiir şeklinde bir fabl Yakalanan Bir Serçe, resimli Devin Eli adlı masal, bilmece gibi okul öncesi dönem çocukları seviyesinde yazılar/bölümler vardır. Bir bilmece örnek olarak verilebilir:

Cıvı cıvı kuşlar
Sahrada kışlar
Kendi için çalışır
Ellere bağışlar¹⁵

¹² Bu konuda iki kaynaktan yararlanılmıştır: İsmet Kür, *Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları*, 1991, Ankara, AKM yayınları; Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, 1999, İstanbul, Kitabevi.

¹³ “Çocuk Dünyasının Düşüncesi”, *Çocuk Dünyası*, S.1, 14 Mart 1329, s.1.

¹⁴ “Maymunlarla Yengeçlerin Muharebesi”, *Çocuk Dünyası*, S.1, 14 Mart 1329, s.2.

¹⁵ “Bilmece”, *Çocuk Dünyası*, S.1, 14 Mart 1329, s.8

Parmak Çocuk masalı, Boncuk adlı şiir, Kız ve Mantarlar hikayesi, Tilki ile Karga şiiri, Akıllı Çocuk, Padişah Oldun Lakin Adam Olamadın adlı hikayeler 2. sayıda okul öncesi dönem çocuklarına uygun yazılardır. Görüldüğü gibi özellikle hikaye, masal, fabl gibi bol örnekli bir çocuk dergisi olan *Çocuk Dünyası* haftalık olarak hemen hemen II. Meşrutiyet döneminin ortasından sonuna (1913-1918) kadar yayımlanmıştır.

Mini Mini, kendisini çocuk gazetesi olarak niteleyen, genel de çocuk edebiyatı ürünleri ortaya koyan bir süreli yayındır. Birinci sayısında yayımlanan bir tekerleme örnek olarak verilebilir.

“Yumurta
Gıt, gıt, gıt – Kimdir odada
Tavuk yumurtada
Gıt, gıt, gıt – Ne kadar zorladı
Tavuk yumurtladı
Gıt, gıt, gıt – Kim geldi oraya
Tavuk oturdu kuluçkaya
Tık, tık, tık – Kimdir orada?
Tavuk yumurta
Tık, tık, tık – A.. gürültü oluyor
Gagasıyla vuruyor
Tık, tık, tık – Çalkanarak yumurta açılıyor
Küçük horoz çıkıyor
Çık, çık, çık – Artık sevinisin
Sabah-ı şerifler hayır olsun”¹⁶

Çocuk Dostu, “Mini Mini Çocukların Dostudur” sloganıyla yayımlanan haftalık bir süreli yayındır. Birinci sayısını bir bilmece ve “İki Cıvcivin Gezintisi” adlı fablla dolduran süreli yayında ikinci sayıda çoğu *Çocuk Dünyası*’nda yayımlanmış hikaye ve masallardan oluşan Çocuk Dünyasının Küçük Kitapları başlıklı ilan vardır. Bu ilanda 14 hikaye ve masal ismi ve fiyatı verilmiştir. bunlardan altısının kalmadığı ve tekrar basıldığı belirtilmektedir. Bu durum okul öncesi çağ ve ilköğretim çağındaki çocukların hikaye ve masallara ne kadar ilgili olduğunu gösterebilir. Hikaye ve masalları isimleri şöyledir:

“1. Sihirli Halı	Kalmadı, tekrar basılıyor
2. Tilki Kardeşin Muhakemesi	Kalmadı, tekrar basılıyor
3. Güliverin Seyahatnamesi	Kalmadı, tekrar basılıyor
4. Bir Afacanın Hikayesi	20 Para
5. Tilki Kardeşin Başına Gelenler	Kalmadı, tekrar basılıyor
6. Giyum Tel (William Tell)	20 Para
7. Tavşan Kardeşin Başına Gelenler	40 Para
8. Billur Tepe	Kalmadı, tekrar basılıyor
9. Güliver (Devler Memleketinde)	40 Para

¹⁶ “Yumurta”, *Mini Mini*, S.1, 19 Mayıs 1330 s.6,

10. Urgancı Hasan	40 Para
11. Bir Papağanın Hikayesi	40 Para
12. Beşirin Rüyası	40 Para
13. Ala Geyik	40 Para
14. Leylek Padişah	20 Para” ¹⁷

İkinci sayısında da “Pisilerin Bayramı” adlı hikaye ve bilmeceyle doldurulmuş olan *Çocuk Dostu* bugünkü okul öncesi çağ çocuk hikaye ve masalları gibi bir sayfa çok uzun olmayan metin bir sayfa resim formatında olduğu için tamamen okul öncesi döneme hitap eden bir süreli yayındır denilebilir.

Dördüncü sayısında yazı çeşitliliğini arttıran *Çocuk Dostu*, yeni yazılarda da okul öncesi çağ çocuklarının seviyesinde ürünler ortaya koymuştur. Oyun adlı tekerleme bugüne yabancı olmasa gerek:

“Açıl kilit açıl	açılmaz
Anahtarı nerede	suya düştü
Su nerede	inek içti
İnek nerede	dağa kaçtı
Dağ nerede	dağ yandı
Külleri nerede	savruldu
Vay benim köse sakalım”	

Bu örnekler daha önce de geçtiği gibi ünlü eğitimci Satı Bey’in “bu işe hazırlıksız girildi” söylemine karşı “sağlam temeller atılmış” dediterebilecek türde eserlerdir. Beşinci sayısında da yazı çeşitliliğine devam eden *Çocuk Dostu*’nda ilgi çeken bir yazı da Bakkalcılık Oyunu¹⁸ adlı eserdir. Okul öncesi eğitimde kullanılan serbest zaman etkinliği, oyun etkinliği, drama etkinliği, Türkçe dil etkinliği gibi etkinliklerde kolayca kullanılabilecek bir metin olan yazı okul öncesi çağ çocuklarının seviyesinde kullanışlı bir eserdir.

Çocuklar Alemi adlı çocuk dergisi de okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara hitap eden bir formatta yayımlanmış bir süreli yayındır. 10. sayısında muallim İsmail Hakkı Bey’in “*Ana Mekteplerinde Çocukları Nasıl Terbiye Ediyorlar*” adlı makalesi vardır. Londra’da bir ana mektebi sınıfı ve bahçesine ait fotoğrafların verildiği yazıda Şemsul Mekatipteki ana sınıfı hakkında bilgilerin yanında ana sınıfında çocuklara ne öğretilip ne öğretilmediği ve yapılan faaliyetler hakkında bilgiler verilmektedir. Makalede anaokullarının varlık amacını da açıklayan İsmail Hakkı, bu amacı; “Çocukları yaşatmak, yürütmek, koşturmak, oynatmak ve onlara dünyayı göstermek, onlara hayatı, hareketi sevdirmek, onlara insanca yaşamayı, elini kolunu, bacağına

¹⁷ “Çocuk Dünyasının Küçük Kitapları”, *Çocuk Dostu*, S.2, 17 Nisan 1330, iç kapak

¹⁸ “Bakkalcılık Oyunu”, *Çocuk Dostu*, S.5, 5 Mayıs 1330, s.1,

kullanmayı öğretmek, hülâsa onları mesut ve mükemmel bir adam yapmak...”¹⁹ şeklinde açıklamaktadır.

. Eğitim programları ve öğretmen nitelikleri her eğitim öğretim kademesinde olduğu gibi okul öncesi eğitimde de çok önemlidir. Bu eğitim kademesinde çocuklara akademik bilgiler yerine hayata ve dünyaya ait kavram ve tecrübelerin öğretilir, kendisiyle ve çevresiyle ilgili olumlu davranışlar kazandırılmaya çalışılır. Nitelikli öğretmenleri olmayan okul öncesi eğitim sisteminde çocuklar yarar yerine zarar görebilirler. Okul öncesi eğitim ve ana mekteplerine süreli yayınlarda eleştiriler de yapılmaktadır. Satı Bey’in eleştirilerini hatırlamak gerekirse bu işe hazırlıksız girildiği, zararlı yöntemlerle eğitim yapıldığı, lisanları düzgün olmayan ermeni ve yahudi kadınların çocukların hem dillerini hem de ahlaklarını bozduğuna değinilmişti. *Talebe Defteri*’nde “Kanlı Hoca”nın eleştirileri de benzer niteliktedir. Ana mekteplerinin yaygınlaşmasından, önem verilmeye başlanmasından son derece rahatsızdır. Ona göre memlekette hakiki insan terbiyesi oluşturulmadan ana mektepleri açanlar büyük bir cinayet işlemektedir. Mevcut haliyle insanları hayvanlaştıran eğitim sistemi toplumu mahvetmeye çok küçük yaştan²⁰ itibaren başlayacaktır

5.2.2. Eğitimle İlgili Süreli Yayınlar

Eğitimle ilgili süreli yayınlarda okul öncesi eğitim ve kurumlarından bahseden yazıları bulmak mümkündür. Ayrıca okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara uygun etkinlik örnekleriyle eğitici ve öğretici materyal örneklerine ulaşılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan eğitimle ilgili bazı süreli yayınlar şunlardır: *Muallim, Terbiye, Terbiye Mecmuası, Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası, Yeni Mektep, Yeni Fikir*.

Mart 1917’de Maârif bütçesinin görüşülmesi sırasında Meclis-i Mebûsan’da yaptığı konuşmada Şükrü Bey önemli açıklamalarda bulunuyordu. “4-7 yaş çocukları için mektep terbiyesi almak, mektep inzibatına alışmak, fikirlerini tahsil ile istinas ettirmek üzere terbiye edilen mekteplerde cem edilmekte” diyerek ana mekteplerinin amaçlarını sıralamaktadır. Bu mekteplerin 4 yıldan beri açılmaya başlandığını, buralarda binlerce çocuğun eğitim aldığını, “bu çocukların sokağın zararlarından, aile içinde sıhhi veya başka mazurlu durumlardan kurtarıldığını”²¹ haber vermektedir.

¹⁹ İsmail Hakkı, “Ana Mektebinde Çocuklar Nasıl Terbiye Edilir”, **Resimli Mektep Alemi**, S.10, Kanun-ı evvel 1329, s.149-150,

²⁰ “Kanlı Hoca”, **Talebe Defteri**, S.7, 15 Ağustos 1329, s.98

²¹ “Maârif Nâzırının Beyanâtı”, **Muallim**, C.1, S.9, 1 Nisan 1332, s.258

Sürelî yayınlarda okul öncesi eğitime öğretmen yetiştiren Darülmua'llimât Ana Muallime şubesine ve ana mekteplerine de eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştiride okulun kapatılması “hayırlı oldu” şeklinde değerlendirilmiştir. Adana’da ana mekteplerinin açılması dolayısı ile yazılan *Muallim* mecmuasında yer alan bir yazıya göre “Bir çok yerlerde açılan ana mekteplerinde ne iş yapıldığını bildiğimiz için yeni açılacak mekteplerin Adana maârifine faydalı olacağına kani değiliz”²² denilerek okul öncesi eğitim kurumlarının işlevini yerine getirmeyen bir yapıda olduğu belirtilmekte özelde ise öğretmenlerinin durumu incelenerek Darülmua'llimât’ın istenilen düzeyde öğretmen yetiştiremediğini, “İlkokul düzeyinde bile eğitim almamış kızlara biraz şarkı, biraz jimnastik, biraz da kağıt işleri öğreterek mezun edildiği ve bu mutad eğitimleri aynen uygulamaktan başka bir iş yapmadıkları” belirtilmektedir. “Froebel’in hediyeelerine gereğinden fazla önem verildiği ama usulünün özümsemediği çocukların sıkı bir disiplin altında tutuldukları”²³ belirtilmektedir.

Sürelî yayınlardan *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*’nın iki kısmı vardı bunlar teorik bilgilerin olduğu Nazariyat ve Malumat kısmı diğer uygulamaya dönük bilgi ve örneklerin bulunduğu Tatbikat ve Ameliyat kısmıdır. Mecmuanın uygulamaya dönük kısmında özellikle ilköğretim öğrencisi ve öğretmenlerine dönük ders örnekleri etkinlik konuları yer almaktadır. Okul öncesi eğitim ilköğretim bünyesinde kabul edildiği için bazı örnek ve uygulamalar okul öncesi çağ çocuklarının seviyelerine uygun olarak düzenlenmiştir. Bunlardan bazı örnekleri buraya koymak yerinde olacaktır.

Sabri Cemil farklı sürelî yayınlarda hem teorik hem de uygulamalı bilgiler içeren yazıları çıkan bir eğitimcidir. Okul öncesi eğitim etkinliklerinin konusunu oluşturan durumlar, kavramlar, hareketleri içeren bu yazılar teorik bilgilerin uygulama alanını oluşturur. Örnek olması açısından Türkçe dil veya müzik etkinliğinde kullanılabilecek okul öncesi çağ çocuklarının seviyesine hitap eden bir şiiri verilebilir:

Allah

Yeri göğü yaratan

Ağaçları donatan

Çiçekleri açtıran

Bir Allah’tır bir Allah

Doyuran her hayvanı

²² “Maârif Şuunu: Adana’da Ana Mektepleri” *Muallim*, S.20, 15 Mart 1334, s.826

²³ “Maârif Şuunu: Adana’da Ana Mektepleri” *Muallim*, S.20, 15 Mart 1334, s.827

Yaşatan her insanı
Koruyan şu vatani
Bir Allah'tır bir Allah

Allah her yerde hazır
Ne yaparsam o görür
Ne söylersem işitir.
Vardır, birdir, büyüktür.
Bir Allah'ı severim
Her emrini dinlerim
Sabri Cemil²⁴

Toplumsal yaşamda dinin etkisinin sürdüğü bir zaman dilimi olan II. Meşrutiyet döneminde küçük yaştaki çocuklara dini içerikli ürünler de verilmekteydi. Bu ürünlerin içerisine katılabilecek bu şiir günümüzde de kullanılmaktadır.

Üsküp Darülmuallimin müdürü Sabri Cemil'in *Yeni Fikir* dergisinde ana mekteplerini tanıtıcı anlaşılmasına yardımcı olacak önemli yazıları vardır. Almanca "kindergarten" isminden dolayı çocuk bahçesi olarak çevrilen okul öncesi eğitim kurumlarının isminin halk tarafından yanlış anlaşıldığını savunan Sabri Cemil, buranın çocukların eğleneceği bir yerden ziyade, onların kendini rahat hissederek geliştirebileceği, güzelce eğitilebileceği bir yer olduğunu vurgular. Sabri Cemil'e göre çocuklara doğrudan müdahale edilmemeli fırsat eğitimi yoluyla acele edilmeden eğitim verilmelidir. Çocukları deneylere, incelemeye, araştırmaya yönlendirerek, öğretimden ziyade hayata hazırlayan bir eğitim verilmelidir. Sabri Cemil, görüşlerini şöyle ifade eder:

"Çocuk Bahçeleri bir okuldur. Çocuk orada hürriyet içinde kendi kendini geliştirecektir. Bu bakımdan çocuğa doğrudan müdahale edilmemelidir. O, nazik bir bitki gibidir. Onun gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak gerekir. Onu korumak, uzaktan etkilemek gerekir.

Çocuk eğitiminde aceleciliğin bir faydası yoktur. Bu nedenle onu hızlı bir gelişime zorlamaktan kaçınmalıdır.

Çocuk bahçesi, turfanda yetiştirilen sıcak bir limonluk değildir. Bu okullarda çocuk, eğitimden ziyade denemelerle başbaşa bırakılmalıdır. Kitaplardan bilgi aldırmanın, incelemeye alıştırılmalıdır. Bu bahçelerde küçük çocuklar okulla birlikte hayata da alıştırılmalı, hazırlanmalıdırlar.

²⁴ Sabri Cemil, "Allah" **Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası** Ameliyat ve Tatbikat Kısım S.7 s.19

Osmanlının hayatı, alacağı eğitime bağlıdır. Bizde sağlam bir aile eğitimi olmadığı için de, çocuk bahçelerinin önemi çok büyüktür.”²⁵

Sabri Cemil toplumun çocuğa bakışını değiştirecek, nasıl eğitileceğini gösteren cümleler de kurmuştur. Ona göre çocuk bahçesinde çocuk pek nazik bir bitki gibidir. Çocuğu doğasına göre meyve veren, olduğundan başka şekle koymağa ne gücümüzün yettiği ne de hakkımızın olduğu bir bitkiye benzetir. Çocuğu eğitecek öğretmenleri de bahçıvana benzeten Sabri Cemil, bahçıvanların yalnızca çocuğu havanın şiddetinden korumak, şefkatle tatlı bir güneş gibi ısıtmak, zararlı böcek ve asalak otlardan arındırmak, ona gerekli suyu vermek, gölgeden korumakla görevli olduğunu, ona doğrudan müdahale edilemeyeceğini, olumlu etkiler ve gelişmesine uygun gerekli şartları hazırlaması gerektiğini savunur.

Sabri Cemil’in Üsküp’te 1911’den Balkan Savaşlarına kadar çıkardığı Yeni Mektep adlı mecmua aylık eğitim dergisidir. Satı Bey’in İstanbul Darülmualimininde okulun yayın organı olarak çıkardığı Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası gibi Sabri Cemil de Üsküp Darülmualimininin yayın organı olarak Yeni Mektebi çıkarmıştır. İki mecmua arasında büyük benzerlikler vardır. Bu mecmuada da Nazariyat kısmı ve Tatbikat kısmı bulunmakta Sabri Cemil teorik yazılarını Nazariyat kısmında uygulamaya dönük yazılarını ise Tatbikat kısmında yayımlamıştır. *Mini Minilere Ana Mektebi Dersleri* başlığı altında okul öncesi çağ çocuklarına ve bu çocukların veli ve öğretmenlerine önemli uygulama örnekleri sunan Sabri Cemil derslerini 3 başlık altında ele almıştır. Bunlar Duyular ve El, Ahlaki Hayat ve Fikri Hayattır. Sabri Cemil’in bu başlıklar altındaki yazılarından bazı örnekler verilebilir:²⁶

Duyular ve El

Uzunluk: Küçüklere farklı uzunlukta bir takım sicimler (ip) dağıtılır bunlar kısım kısım uzunlar, ortalar ve kısılar olmak üzere üçe ayrılır. Çocuklarla uzunluk idmanları (alıştırmaları) yapılır

Büyüklik: Çeşitli büyüklükte çakıl taşları üç yığın yapılarak ayrılır: Büyükler, ortalar, küçükler. Hububat taneleri, çekirdekler, kalemlerle de aynı idman (alıştırma) yapılır. Çocuklara bir şey gösterilir, "bana bu boyda bir şey gösteriniz" denir. Bir şey gösterilir, "bana bu boydan büyük, bundan küçük bir şey gösteriniz" denir.

²⁵ Sabri Cemil, “Çocuk Bahçeleri” **Yeni Fikir**, S.16 Teşrinievvel 1329, s. 495-500

²⁶ Sabri Cemil, “Mini Minilere Ana Mektebi Dersleri”, **Yeni Mektep**, S.6, Teşrinievvel 1327, s.176; S.7, Teşrinisani1327 s. 210-211; S.13 Mayıs 1328, s.407-408

Yaptırmak, bozdurmak: Çocuklar bir boyun bağı bağlamaya ve sonra çözmeye alıştırılır. Önce arkadaşları üzerinde yapar, sonra kendilerinde tekrar ederler. En iyi ve çabuk yapanlara "aferin" verilir.

Yaptırmak, bozdurmak: Çocuklar ayakkabılarını kendileri giymeye ve çıkarmaya alıştırılır. Bu alıştırma, gittikçe hızlı biçimde yapılır. Becerikli olanlar beceriksizlere yardım ederler. İyi ya da çabuk yapamayan birkaç kez tekrarlar.

Ahlaki Hayat

Ailece Konuşma: Yol boyunca giden karıncalara bakınız, biliyorlar ki iyi havalar her zaman devam etmez. Fırsatı kaçırmıyor, zahirelerini topluyorlar. Küçük karıncalar ihtiyatlıdır.

Hikayecik: Bir karga susamıştı. Su aradı, aradı, bulamadı. Çiftçilerin bırakmış olduğu bir desti gördü. Oraya koştu. Dibinde biraz su vardı. Fakat gagası o kadar uzun değildi, suya yetişemiyordu. Çakıl taşları aldı, birer birer destinin içine bıraktı. Su azar azar yükseldi, nihayet karga suyu içebildi.

Öğretmenlere uyarı: Çocuk adımlarını bize uyduracak değil, biz adımlarımızı çocuğun adımlarına uyduracağız. Çocuklar her şeyi inceleyerek öğrenmek isterler. Onun için, ellerine geçirdikleri şeyleri kırarlar

Fikri Hayat

Vasıflar (Özellikler): Çocuklar ateşin hal ve vasfını evvelki gibi söylerler. Ateş yanar, ateş kızgındır, parlaktır, kıvılcım saçar, yakar, korlanır, kül basar, söner...

Söylemek: Hayvanlar, çocuklar birer birer veya bir ağızdan meyve veyahut hububat veya bir hayvanın adını söylerler: bir sıçan, bir tavuk, bir horoz, bir güvercin, bir keklik, bir serçe...

Okumak ve Yazmak: “v” (و) harfini küçüklere öğretmeli tahtaya (düz, süt, tüy, türlü, türkü, düdük ...) gibi kelimeler yazmalı ve anlatmalı, bunları bir ağızdan sonra ayrı ayrı telaffuz ettirmeli, her kelimedeki “v”leri göstermeli.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi Türkçe Dil etkinlikleri ve kavram öğretimi çalışmalarının kullanıldığı Okuma Yazmaya Hazırlık etkinliklerine daha fazla yer verilmiştir. Bu etkinlikler, zihin gelişimi, fiziksel gelişim, dil gelişimi gibi başlıca gelişim alanlarına hitap eden çalışmalardır.

Sabri Cemil, anaokulu çocuklarına bazı olumlu alışkanlıklar kazandırabilmek için de önerilerde bulunmuş, şiirler ve nesirler kaleme almıştır. Hayvanların Nasihati başlıklı aşağıdaki telif şiiri de onları çeşitli alanlarda (çalışkan olma, bal yeme) olumlu biçimde etkilemeye yönelik çağdaş okul öncesi eğitim yaklaşımlarına uygun bir şiirdir:

“Horoz öter: kukkiriku!

Der: kalkınız, ne bu uyku!

Kumru öter: gu, gu, gu!

Der: çocuklar, olun uslu!

Arı vızlar, durmaz uçar,

Der: yemez bal haylazlar!

Kuzu otlar, sıçrar, meler,

Der: çalışın ey tembeller!

Kedi der ki: miyav, miyav!

Bulabilsem bir güzel av!

Ders veriyor kurtlar kuşlar,

Uyanalım arkadaşlar!"

Başka bir örnekte, çocuklara temizlik alışkanlığı kazandırmak için anaokulunda şu konuşmanın yapılmasını önerir:

"Yağmurlu bir günde pamuk kediye bakınız: Çamurlu avludan geçerken kirlenmekten nasıl korkuyor! Kanaryanın kafesine taze su kondu mu ne kadar keyiflenir; ne yapar? Geçen gün faytoncu atlarını dere içinde yıkıyordu. Hayvanlar ne kadar memnun görünüyordu! "Hayvanlar temizliği sever. Küçük çocuklar, siz pis kalmak ister misiniz?"

Bu etkinlik örneklerinin tümü verilen örnekler haricinde bugün de kullanılabilecek etkinliklerdir. Çağdaş okul öncesi eğitim yaklaşımlarına göre bu örnekler gibi çocuğun yaratıcılığını ve hayal gücünü geliştirici etkinliklere yer verilmesi gerekmektedir.

Okul öncesi eğitim kurumlarının işlevleri arasında milli duyguları benimsetme, öğretmenin de olması gerektiğini savunan eğitimcilerimiz vardır. Ethem Nejad, "Mili ülkü Turan'dır. Bu çocukların kafasına ta anaokullarında, ilkokullarda sokulmalıdır."²⁷

Terbiye Mecmuası'nın (Satı Bey'in çıkardığı) birinci sayısında Mustafa Sami tarafından kaleme alınan İstiklal Terbiyesi adlı yazıda İtalyan eğitimci Montessori'nin *Çocuklar Evi* adlı eserinden tercüme kısımlar aktarılmaktadır. Çocukların faaliyetlerinde hür bırakılmasını, istediği gibi hareket ederek hayata hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. İstiklal kelimesinin manasını tam anlaşılmadığı esirane bir hayatta çocukların da aynı duruma düşmemeleri için önlerini kapamamalı, gelişmekte olan hayatlarına maniler²⁸ çıkarılmamalıdır.

²⁷ Ethem Nejad, "Müdafaa-i Milliye ve Terbiye", **Yeni Fikir**, 11/9(1329), s.271

²⁸ Mustafa Sami, "İstiklal Terbiyesi", **Terbiye**, S.1, s.29-32

Fenn-i Terbiye Encümeni'nin çıkardığı *Terbiye Mecmuası*'nda, 1909'da çocuktan hareket akımının öncülerinden İsveçli Ellen Key tarafından yazılan *Çocuk Asrı* adlı eserle ilgili bir tahlil yazısı çıkmıştır. Ahmet Cevat imzalı yazıda zihinsel, fiziksel ve psiko-sosyal açıdan yetişkinlere benzemeyen orijinal bir varlık olduğu ve eğitimlerinin de farklı olacağı belirtilmiştir. Çocukta fitri noksanlıklar bulunduğunu ve bu noksanlıkların zorla değil de uygun ortam ve şartlar hazırlanarak güzel faziletlere dönüştürülebileceği²⁹ belirtilmektedir.

Terbiye Mecmuası'nın (Satı Bey'in çıkardığı) ikinci sayısında Nemci imzalı büyük mürebbilerin yazılarından “Validelere Saklambaç Oyunu”³⁰ –Froebel’den- adlı bir yazı kaleme alınmıştır. Çocukların saklambaç oyununu çok sevdikleri ve bu oyunun işlevleri anlatılmaktadır

5.2.3. Kadınlara Yönelik Süreli Yayınlar

II. Meşrutiyet dönemi kadınlara yönelik süreli yayınların sayısının fazla olduğu bir dönemdir. Bu tür süreli yayınlarda da okul öncesi eğitimle ilgili yazılar yayımlanmıştır. Bu dönemde yayımlanan bazı kadın dergileri şunlardır: *Kadınlar Dünyası*, *Şehbal*, *Mehasin*, *Ayine*, *Kadın*, *Aile*, *Alem-i Nisvan*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Demet*, *Kadınlık Hayatı*.

Bu dönemde yayımlanan kadın dergilerinden biri de *Mehasin* adındaki süreli yayındır. Dokuzuncu sayısında ünlü edebiyatçılardan Mehmet Rauf'un “Ana Mektebi” başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminin başlarına denk gelen bu yazıda Avrupa'daki ana mekteplerini tanıtıcı, eğitimi hakkında bilgi verici bir yazı kaleme alınmış olup sıbyan mektebiyle arasındaki farklara dikkat çekilmiştir.³¹

Sıdika Ali Rıza imzalı bir yazıda çocuklarına önem veren batılıların çocukları ne eve kapattıklarını ne de sokaklarda başı boş bıraktıklarını belirterek önceleri sığınılacak yer anlamında “azil” daha sonra ise çocuk bahçesi denilen eğitim kurumları açtıklarını aktarır. Bu kurumlarda çocuklara okuma yazma gibi akademik beceriler yerine bedeni fikri ve ahlaki eğitim verildiğini böylece sonraki eğitimleri³² için altyapı oluşturulduğunu savunur.

²⁹ Ahmet Cevat, “Çocuk Asrı”, *Terbiye Mecmuası*, S.1, Kanun-ı sani 1333, s.67-94

³⁰ Nemci, “Saklambaç Oyunu”, *Terbiye Mecmuası*, S.2, s.81-82

³¹ Mehmet Rauf, “Ana Mektebi”, *Mehasin*, S.9, Ağustos 1325, s.663-667

³² Sıdika Ali Rıza “Bahçe Mektepleri”, *Kadınlar Dünyası*, S.13 16 Nisan 1329, s.3

5.2.4. Gazeteler

Günlük gazetelerde de okul öncesi eğitim ve kurumlarıyla ilgili haber/yazılar çıkmaktadır. Sabah gazetesinde çıkan bir yazıda Maârif Nezaretinin iptidaî mektepler hakkındaki çalışmalarına kısaca değinildikten sonra çocuk bahçelerine dikkat çekmek istenildiği aktarılır. Yazıda şu ifadelere yer verilir:

“Maârif Nezareti âhiren tahsil-i iptidaî hakkındaki karar ve nizamı neşretmekle maârif-i ibtidaiyeye îta edilmekte olduğu ehemmiyeti izhar eyledi. İbtidai ve köy mektepleri Maârif Nezaretinin tayin ve tensik eylediği şerait dâhilinde çocuklarımızın malumat-ı ibtidaiyesini temin eyleyecektir. Ancak biz daha küçük yaştaki mini mini erkek ve kız çocuklarımızı yedi, sekiz yaşlarına vasıl oluncaya kadar evlerde cahil valideler, mama dadılar, hizmetçiler elinde istidad ve kabiliyetlerini tenmiyeye mani olan terbiyeden kurtararak onları valide mektepleri “çocuk bahçeleri “denilen müesseselerde, darülterbiyelerde zekâ ve irfanlarını tevsi’ ve tezyide himmet etmeliyiz.

Okul öncesi eğitim kurumlarının işlevinden bahsedilmiş; fiziki mekan olarak bahçe ve sınıfların çocuklara uygunluğu ile çocukların yeteneklerine ve yaşlarına göre eğitildiği, özellikle zihinsel gelişimi destekleyici eğitim yöntemleri kullanıldığı savunulur:

Çocuk bahçeleri üç yaşımdan yedi yaşına kadar erkek kız küçük çocuklarını aguş-u nezih-i irfanına alarak onların meşamme-yi terbiyetini revayih marifetiyle ta’tir eder. Bu mektepler bu hususta tecrübe ve iktidarı olan muallimler mürebbiyeler tahtı nezaret ve taliminde bulunur. Oraya müdavim mini minilerin kuvve-yi mefkûresini hâsıl, idrak ve muhakemesini tenmih ve tezyid eyleyecek surette, gayet sade ve ameli bir tarz-ı terbiye takip edilir. Muntazam bahçelerde ve dâhilde yine muntazam odalarda çocuğun derece-i istidat ve kabiliyetiyle mütenasip malumat ve müktesebatına çalışırlar. Burada çocuklar evlerindeki hayat-ı serbestaneyi, izzet ve refah-ı maişeti bol bol bulurlar.

Evlerinde zihinleri uydurma sözel ürünlerle doldurulan çocukların yetişkin olduklarında batıl düşüncelerden kurtulmasının zor olduğunu savunur. Okul öncesi eğitim kurumlarında yetişen çocukların yaş seviyelerine göre gerekli ifade tarzlarını öğrendiklerini ve kendilerini rahatça ifade ettiklerini savunur. Almanların sanayi ve medeniyette ileri olmasını okul öncesi eğitim kurumlarına bağlar:

Evlerde dört duvar arasında dadı kalfanın yalan yanlış söylediği efsaneler, rivayetlerle zihni taglit edilen, kuvve-yi mefkûresi bî-sûd hayalatla sarsılan çocuklar ne kadar iyi tahsil görürlerse -bugün itiraf edelim- hepimizin bin zahmet ve meşakkatle fikir ve zihninden silebildiği itikadat-ı batıladan pek çabuk yakasını

kurtaramazlar. Böyle yedi sekiz yaşına kadar evde büyümüş çocuklarımız doğru dürüst iki kelime söylemekten, muhitarını tariften bil-külliyeye acizdir. Hâlbuki “çocuk bahçesi” müessesesine devam eden çocuklar kendi sinlerine göre selamet-i fikir ile muhazereye kadirler. Bugün terakkiyat-ı sanayiye ve medeniyesi şa’şaa-pâş-ı ümem olan Almanların vasıl oldukları derece-yi bülend-i terakki hemen sırf bu müesseseler bu küçük darülrifanlar sayesinde.”³³

Günlük gazetelerde çocuk bahçeleriyle ilgili çıkan ilk yazılardan birisi denilebilecek bu yazı okul öncesi eğitimin önemini ve çocuk bahçelerini tanıtmaya açısından önemlidir.

Sabah’daki başka bir yazıda İttihat ve Terakki Cemiyetinin bu tarzda okullar (okul öncesi eğitim kurumları) açmasındaki temel amaç, Osmanlılık düşüncesini farklı milletlerden çocukların birarada bulunduğu öğrenciler arasında yaymaktır. Cemiyet tarafından açılan bir okulun açılış töreni vesilesiyle bu amaç da vurgulanmıştır:

“Anâsır-ı muhtelifeye mensup Osmanlı evlatlarına bir arada mükemmel bir terbiye-i Osmaniye vermek maksadıyla Osmanlı İttihad Mektepleri heyet-i tesisiyesi tarafından Haydarpaşa’da tesis olunan “Kindergarten” zükur ve inas kısımlarını şamil mektebin resmî küşadı bayramın dördüncü Salı günü Ayân Reisi Gazi Ahmet Muhtar Paşa hazretleriyle âyân ve Mebûsandan ve rical-i memurinden birçok zat-ı kiram hazır olduğu halde icra olunmuştur. Memleketimizde bulunan ecnebi mekteplerine rekabet etmek maksadıyla ve fevkalade fedakârlıklarla bilcümle bedâi-i fenniyyeyi şamil olarak küşad edilen mektebin intizamı umumun mazhar-ı takdiratı olmuş, heyet-i tesisiye erkân-ı kiramının muvaffakiyet-i hamiyetperveraneleri takdir edilmiştir.”³⁴

5.2.5. Birden Çok Alana Hitap Eden Süreli Yayınlar

II. Meşrutiyet döneminde edebiyattan siyasete, felsefeden din bilimlerine kadar birçok alanda farklı süreli yayınlar yayımlanmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralanabilir: *Türk Yurdu*, *Mülkiye*, *İctihat*, *Hak*, *Sebil’ür-Reşat*, *Beyan’ül-Hak*, *El-Medaris*, *Mahfel*, *Tasavvuf*, *Mehtab*, *Mizan*, *Meşveret*.

Feridun Vecdi anaokullarıyla ilgili bilgi ve görüşlerini *Hak* adlı süreli yayında yayımlamıştır. Ona göre çocuklar 5 yaşından önce kapalı sınıf ortamlarına konulmamalı ve anaokulları iki yıldan fazla olmamalıdır. Alliance İsrailit okullarının hemen hepsinde

³³ *Sabah*, 2 Nisan 1909

³⁴ “Ana Mektebi”, *Sabah*, 16 Haziran 1909

bulunan “azil” (serbest zaman geçirilecek ortam) denilen sınıflar olduğunu burada tamamen oyuna dayalı pratik öğretim yapıldığını aktarır. Selanik’teki Ravza-i Sıbyan mektebinde de böyle bir sınıfın olduğunu belirten Feridun Vecdi, anaokullarında oyun ve el işlerinin yanında eğlenceli bir şekilde okuma yazma öğretilmesi gerektiğini³⁵ savunur.

İctihat mecmuasının 127. sayısında Satı Bey’in Selanik Feyziye Mektebi Encümen-i idaresiyle beraber kurdukları Yeni Mekteb’i tanıtıcı bir yazı kaleme alınmıştır. Bu okulun çocuk yuvası ve ilköğretim kısmı olmak üzere iki kısımdan oluştuğu haber verilmektedir. Okulun diğer ülkelerdeki okul öncesi eğitim kurumlarını taklidi olmayacağı vurgulanarak şu ifadelerle yer verilmektedir: “Yuva, ne Fransızların “Ana Mektep”lerinin, ne Almanların “Çocuk Bahçeleri”nin, ne de İtalyanların “Çocuk Evleri”nin bir taklidi olacağını Froebel ve Montessori usullerinin şark ahval ve ihtiyacâtına”³⁶ uygun bir şekilde kaynaştırılacağını haber vermektedir. Ayrıca yuvanın ücreti hakkında da bilgiler bulunmaktadır.

Başka bir eleştiri Nafi Atuf’tan gelmektedir. Türk Yurdu’nda çıkan yazısında ana mekteplerinde eğitim konusunda yanlış yapıldığını, ana kucağı ve şefkat yuvası olması gereken bu kurumların 4-7 yaşındaki yaramazları bir araya getiren, annelerini evde rahat bırakacak kurumlar olarak algılandığını, bu yüzden de okulların ve çocukların yetmişlik ihtiyar kadınların hatta erkeklerin eline bırakıldığını belirtir. Çocukların bazı yerlerde kendilerinden lisan ve duygu itibariyle tamamen farklı öğretmenlerin yani gayrimüslim kadınların eline bırakıldığını, Froebel usulünün yeteri kadar anlaşılmadığını³⁷ belirtir.

5.3. Anı ve Hatıralarda Okul öncesi Eğitim

Anı ve hatıralar olay, durum ve süreçlerin kişilerin düşünce süzgecinden geçirilip aktarıldığı yazıdır. Birinci’ye göre “Hatırat kişinin kendi hayat anlayışı ve zihniyet yapısından geçerek kâğıda yansımış bir tasvirdir. Bunun içindir ki insan ruhunun karmakarışık ve bilinmeyenlerle dolu ruh halinin ürünü olan hatırat aynı zamanda tarihin en hassas ve tehlikeli malzemesini teşkil eder.”³⁸

Okul öncesi çağ çocukluğunun başka bir deyişle insan yaşamının 6 yaşına kadar olan kısmının hatırlanması zordur. II. Meşrutiyet döneminde bu dönem genellikle aile,

³⁵ Feridun Vecdi, “Tedrisat Meselesi I” *Hak*, 11 Haziran 1912

³⁶ “Yeni Mektep” *İctihat*, S.127, 30 Kanun-i sani 1330, s.477-478

³⁷ Nafi Atuf, “Maârifimiz Hakkında-3”, *Türk Yurdu*, S.11, 4 Ağustos 1332, s.167-168

³⁸ Ali Birinci, *Tarih Yolunda (Yakın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvâli)*, İstanbul, 2001, s.19

oyun ortamı olarak sokak ve eğer devam ediliyorsa okul üçgeninde geçerdi. Okul öncesi çağ çocuklarının sıbyan mekteplerine başlama yaşı 4 yaş 4 ay 4 gün³⁹ gibi küçük bir yaş olduğu düşünüldüğünde bu dönemde çocuğun toplumsallaşmasına etki edecek faktörler aile okul ve çevredir.⁴⁰ Batılılaşma ve ilerleme çabalarının tüm hızıyla sürdüğü bir dönem olan II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim kurumlarının yaygın olmaması anılarda aile yaşantısının ve oyun ortamlarının ön planda olmasına neden olmuştur.

Osmanlı ailesinin hızla değiştiği bu devirde özellikle sosyo-ekonomik durumu iyi olanlar okul öncesi çağdaki çocuklarına özel mürebbiyeler, eğitimciler tutmuşlardır. Bu gibi ailelerin çocukları sokaktaki oyun ortamından diğer çocuklara göre uzak durmuşlardır. Aile içindeki dadı, mürebbiye, halayık, sütanne, sütnine gibi adlandırmalar yapılan bakıcı/eğitimciler ile anneler tarafından anlatılan ve çocukların hayal dünyalarını geliştiren masal, hikaye, şiir, ninni gibi edebi ve folklorik ürünler ailedeki informel okul öncesi eğitimi yansıtabilir. Bunlar tarafından anlatılan peri ve cin masalları ve batıl inançların aşılması çocukların ileriki yaşamlarında hayal gücü yüksek bir entelektüel gelişim geçireceklerinin habercisi olabilir. Bir incelemede dadılar tarafından büyütülen çocukların tümünde “ileri derecede edebi kişilik geliştiği dikkati çekmektedir.”⁴¹

Informel okul öncesi eğitim denilebilecek evde dadı ve benzeri kişilerle geçirilen vakitler çocukların yaşamını zehir edecek başlangıçlara da götürebilir. II. Meşrutiyet döneminden önce başlayan çocukları alafranga dadılarla eğitime sürecini yansıtmaları açısından Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri kadın yazarlarından Emine Semiyye’nin Terbiye-i Ettfale Ait Üç Hikaye adlı romanı örnek olarak verilebilir. Üç ayrı hikayeden oluşan romanın birinci kısmında çok hareketli olarak nitelenen bir çocuğun başından geçenler aktarılmaktadır:

“Mutekit dadılar elinde bin türlü nimetle, kedisinden hiçbirşey esirgenmeden büyütülen bir çocuktur. Annesi bu ele avuca sığmaz çocuğu geceleri onun derdinden en iyi anlayan Zevkyar Dadı’ya teslim ederek uyuyabilmektedir. ... Çocuk mızımızlanmaya başlayınca “Umacı gelir, oyuncaklarını kapar” gibi sözlerle onu korkutur, böylece çocuğun susmasını sağlar.

Bir gün Mutekit, Zevkyar Dadı ve lala birlikte bahçeye çıkarlar. Derken uzaklaşıp dağa doğru yönelirler. Çocuk kayalar altında mağara gibi bir yere girmek

³⁹ Nafi Atuf, **Türkiye Maârif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1930, s.28

⁴⁰ Okul öncesi dönem çocuklarının toplumsallaşması hakkında daha fazla bilgi için Bkz.: Handan Asude Başal, **Okul öncesi Eğitim**, İstanbul, 2007; Fahrettin Tos, **Çocuğun Gelişiminde Okul öncesi Eğitim**, İstanbul, 2001

⁴¹ Selçuk Akşin Somel, **Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)**, İstanbul, 2010, s.305

için inat eder. Yanındakiler ne söyleseler onu ikna edemezler en sonunda “Orada umacılar var, biz korkarız giremeyiz” diyerek işin içinden sıyrılırlar. Gerçekten de bu söz küçük bey üzerinde derhal etkisini gösterir. Lala bu olaydan sonra çocuğu kayanın dibine getirerek cin ve peri masalları anlatmaya başlar.

Zavallı Mutekit selamlıkta bulunduğu vakitlerde sessiz bir çocuk olup çıkar. Hanife Hanımefendi bu durumu, lalanın çocuk terbiyesi konusundaki başarısına bağlar; diğerlerini çocuk bakmayı bilmemekle itham eder. Fakat çocuk nevroz denen bir hastalığa tutulmuş geceleri kabuslarla uyanır hale gelmiştir.”⁴²

Eski usul, yeni usulle çocuk terbiyesi veya alaturka usul, alafranga usul ayrımını gösteren bir pasaj da romanın üçüncü hikayesinde geçmektedir. Büyüklerinden çocuk yetiştirme tavsiyesi isteyen bir baba adayının durumu şöyle anlatılmaktadır:

“Müeyyet Bey doğum esnasında evde olan aile büyüklerinden, çocuklarını nasıl yetiştirmesi gerektiği hakkında nasihat ister. Zülali Bey çocuklarını cin ve peri hikayelerine inanmayacak şekilde yetiştirmesini tembihler. Cedit Bey eski usul terbiyeyi de Muhsine’nin felaketinden ötürü alafranga terbiyeyi detavsiye edemeyeceğini söyler. Müeyyet Bey ve Şeci Bey, kayınpederlerinden bir tavsiye beklerken Sırrı “Hayrül umur evsatha” [işlerin hayırlısı orta yoldur.] hadis-i şerifini okur. Cedit Bey küçük Sırrı’nın hatırlatması üzerine çocukları ne alaturka ne alafranga terbiyeyle, kendilerinin yaptığı gibi ikisinin arası bir yol tutarak terbiye etmek gerektiğini söyler.”

Dadı veya diğer isimlerle adlandırılan bakıcılar/eğitimciler tutamayan ailelerin çocukları ise doğrudan dış çevreyle iletişim halinde olurdu. Çoğunlukla sokakta arkadaşlarıyla oyun oynayarak vakit geçirirlerdi.

Fatih Sultan Mehmet devrinden beri süregelen sıbyan mektepleri okul öncesi çağdaki çocukların eğitimini II. Meşrutiyet döneminde de üstlenmiştir. 4 yaş 4 ay 4 günlükken başlanan sıbyan mektebine başlangıç töreni olan Amin Alayı gösterisi⁴³ azalmakla beraber bu dönemde de devam eden bir gelenektir.

“İlkokul çağında bulunmayan çocuklar, semtlerindeki mahalle mekteplerinde gitmişlerdir. Erkek ya da kız her aile dört yaş dört aylık olan çocuğunu hemen mahalle mektebine vermiştir. Mahalle mektepleri şekil ve yöntem bakımından olmasa bile o devrin bir çeşit ana mektepleri (anaokulu) görevini yapmışlardır.”⁴⁴

⁴² Kadriye Kaymaz, **Gölgedeki Kalem Emine Semiye**, İstanbul, 2009, s.91

⁴³ Amin Alayı gösterisi Osmanlı Devleti’nde sıbyan mektebine başlayan varlıklı ailelerin çocuklarına yapılan bir törendir. Tören esnasında sıbyan mektebi çocuklarının okunan dualara yüksek sesle “amin” demeleri sonucu bu isim verilmiştir.

⁴⁴ Halis Duman, **Anılarım (1908–1924)**, İstanbul, 1991, s.232–233.

II. Meşruiyet döneminden önce çocukluğunu yaşamış ünlü şahsiyetlerin çocukluk anılarının derlendiği *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar/Yorumlar/Tetkikler*⁴⁵ adlı kitapta İsmail Kara ve Ali Birinci okul öncesi çağ çocukluğunu da içine alan bir eğitim tasavvuru oluşturmuşlardır. Örneklerin tümü ne kadar II. Meşrutiyet dönemi öncesi olsa da II. Meşrutiyet döneminde de devam eden uygulamalardır. Kitaptan bazı bölümleri şöyle sıralayabiliriz.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1889 yılında doğan bir eğitimcidir. Anılarından aktarıldığına göre çok küçük yaşta eğitime başladığını seviyesinin üstünde bilgiler öğrenmeye çalıştığını söyler:

“Henüz dört dört buçuk yaşında bir çocuktum, beni mektebe baaşlattılar! Niçin bilmiyorum. (...)

Ben yaşımın çok ufak olmasına rağmen elifbayı filan sökmüş, bir hayli ilerlemiş olacağım ki Kuran surelerini okumakta güçlük çekmiye başlamışım.”⁴⁶

Sarayda imamlık yapmış bir kişinin oğlu 1886 doğumlu Ahmet Muhtar Nasuhoğlu anılarında okula başlama törenini şöyle aktarır:

“Fındıklı’daki evimizin alt katında, sokağa nazır selamlık odasında pederle valide konuşuyorlardı. “Oğlumuz dört yaşını, kızımız da altısını bitirdi. Mektep zamanları geldi. Hacı Recep Mektebi’ne verelim.” Dediler. Mektebe başlanmamız kararlaştı

(...)

Ben sarık, cübbe ile bir hoca efendi oldum. Kıymettar valide şallarından zemini beyaz, üzeri çiçekli bir şalı hamâil tarzında sağ omuzumdan sol kolumun altına doğru bağladılar üzeri sırma işlemeli cüz kesesini de soldan sağa doğru kezâ hamâil şeklinde bağladılar. Sarığımın üstü, şalımın üzeri elmas, mücevher takımlarıyla donatıldı. Pırıl pırıl parlıyordum.

Alaturka saat dört raddelerinde sarayın iki atlı ve gaşiyeleri müzehhep landon arabası geldi, Hacı Recep Mektebi talebesi de geldiler. Mektepte üzerine oturup besmele diyeceğimiz ipekli tomardan yapılmış minder açılır kapanır sadepli rahlelerin arasına kondu. İki parça ipekli kumaşla ayrı ayrı bağlandı Rahleler mektep kalfalarının başları üzerine konmuştu. Ben ve hemşirem landona bindik! Önümüzde Ahmed Ağa oturdu. Çocuklar da arabanın arkasında tabur oldular. Bir kere:

-Amin!

⁴⁵ İsmail Kara ve Ali Birinci, **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri Hatıralar/Yorumlar/Tetkikler**, İstanbul, 2005

⁴⁶ İsmail Kara ve Ali Birinci, **age.**, s.210

diye çağrıştılar. Araba Fındıklı Caddesine, saraya doğru âheste âheste yürüdü. Arabanın arkasından talebeler ilâhi okuyorlardı. İlâhi söyleyemeyen daha ufak çocuklar da her mısraın nihayetinde çığlık koparırcasına;

-Amin!

diyorlardı. Arabamız saraya yaklaşmıştı. (....)

Sarayın caddeye çıkacak bahçe kapısı önünde başağa ve erkân ağaları İstanbulun giyinmişler, bizi bekliyorlardı. (...) Ağa Efendi, koşarak yanımıza geldi Kemâl-i sürûr ve şetâretle;

-Mâşâallah! Mâşâallah!

Dedikten sonra

-Efendimiz selam söylediler. Okuyup büyük adam olmanıza dua buyurdular. Size ihsan verdiler!.”⁴⁷

II. Meşrutiyet döneminden önce başlayan Amin Alayı geleneği bu dönemde de devam etmiştir. Okul öncesi eğitimin amaçlarından biri de ilköğretime hazırlık ve okul hakkında olumlu duygular beslenilmesini sağlamaktır. Okula başlanacağı zaman çocuğun ruhunu okşayan böylesine bir törenin yapılması onun okul hakkındaki düşüncelerini etkileyecektir. Bu da sıbyan mekteplerinin okul öncesi eğitim kurumlarına benzeyen yönlerindendir.

1909’da Selanik’de doğan Çahit Uçuk, İstanbul’a taşındıklarını, kendisine mürebbiye tutulduğunu ama bu sıkıcı hayattan Beşiktaş’taki Madam Mektebi’ne gittikten sonra kurtulduğunu aktarır. Okulda pek çok yabancı çocukla Fransızca dersleri, oyun resim ve el işleriyle yemekhanesinin olduğu müsamerelerin yapıldığı⁴⁸ bu okulda çok mutlu olduğunu aktarır.

1903 doğumlu Süreyya Ağaoğlu’nun hatıralarında İstanbul’da 1910 yılında Madam Colbe’un Fransız mektebine yazdırdığını, üç kardeşiyle beraber kısa bir süre ana sınıfına devam ettiklerini kendilerine “Moskof” diyerek takıldıklarını⁴⁹ aktarmaktadır. Azerbaycan’dan İstanbul’a taşınan ailesiyle böyle alay edildiğini anlatan Ağaoğlu bu yüzden ana sınıfını bırakıp ilköğretim sınıflarından birine yazıldığını aktarmaktadır.

Kazım Nami Bey’in hatıralarında okul öncesi eğitim ile ilgili kısımlar vardır. İzmit’te görevli olduğu sırada İzmit Sultanisi Türkçe öğretmeni Şefik Bey’in eşi Mevrure Hanım anaokulu öğretmeni olmak istediğini söyler. Kâzım Nami Bey’in bu

⁴⁷ İsmail Kara ve Ali Birinci, *age.*, s.187-189

⁴⁸ Çahit Uçuk, *Bir İmparatorluk Çökerken*, İstanbul, 1998, s.217-226

⁴⁹ Süreyya Ağaoğlu, *Bir Ömür Böyle Geçti*, İstanbul, 1975, s.14

konu hakkında bilgisinin olduğunu öğrenir ve ondan ders alma talebinde bulunur. Haftada üç defa Mebrure Hanım'la birlikte Necmiye adında bir genç kız, Kâzım Nami Bey'den ders alırlar. Dört, beş ay sonra onları sınav edilmek üzere Çapa Kız Öğretmen Lisesi'ne gönderir. Nezaret bu talebi uygun görür. Gönderdiği iki hanımı da sınav eder. Mebrure Hanım doğrudan doğruya anaokulu öğretmenliği, Necmiye Hanım da öğretmen muavinliği diploması alırlar.⁵⁰

Kazım Nami Bey'in hatıralarında Ana Muallim şubesiyle ilgili de bilgiler bulmak mümkündür. Maârif Nâzırı Şükrü Bey, Çapa Darülmalûmatında bir senelik bir anaokulu öğretmenliği sınıfı açtırır. Burada Kâzım Nami'ye de ders verir ve anaokulları için Fransızca'dan "Çocuk Bahçesi" adında bir kitap tercüme ettirir. Mütareke başlarında devlet matbaasında bastırılır. Tashihini Tedrisatı İptidaiye Müdür-i Umumisi Faik Bey yapar. Kazım Nâmi Bey'in bu okulla ilgili şu ifadeleri dikkat çekicidir:

Anaokulu öğretmenliği sınıfına, Darülmalûmat'ın hangi sınıfından olursa olsun, istekli olanlarla dışarıdan arzu eden kızları alırlardı. Bir yıl sonra buradan yetişen öğretmenleri İstanbul'da vilâyetlerde açtığı mekteplere gönderirlerdi. Bu bir denemeydi; ileride anaokulu muallimleri yetiştirmek yolunda bir takım yenilikler yapılması düşünülüyordu. Fakat savaşın sona ermesi, kabinenin değişmesi üzerine, neticesiz kaldı. Cumhuriyetin ilanından sonra anaokulları kaldırılır, muallimlerinden değerli olanları ilkokul öğretmenliğine geçirilir.⁵¹

Bu okulun bir deneme olduğunu, anaokulu öğretmeni yetiştirmek için farklı girişimler olacağını fakat savaş nedeniyle bunların olmadığını aktarması resmi makamların bu konuya verdiği önemin göstergesidir.

Halide Edip Adıvar'ın 1918 yılına kadarki yaşamını anlattığı *Mor Salkımlı Ev*'de II. Meşrutiyet döneminden önce azınlıklara mensup bir kadının açtığı okul öncesi eğitim kurumuna devam ettiğini aktarır. Bu kısma Azınlık ve Yabancıların Okul öncesi Eğitim Faaliyetleri bölümünde değinilecektir. Halide Edip yetişkinliğinde, 1916 yılında harbin getirdiği ümitsizlik üzerine gazeteci olarak yapacak fazla bir şeyi olmadığını fark eder. Kendisini Talim ve Terbiye alanında çalışmayı uygun bularak görev alır ve Ortadoğu'ya gider. Şam'da öğrenci sayısı sekiz yüzü aşan Ayn Tura yetimhanesine giderek müdür bulmayı ve müfettiş sıfatıyla bu yetimhaneyle meşgul olmayı kabullenmiştir.

Yetimhanede gördüğü manzara umutsuzdur. Türk, Arap, Ermeni yetim çocuklar perişan, mutsuz, hasta en önemlisi birbirine düşmandır. Hemen işe girişerek

⁵⁰ Duru, *age.*, s.64

⁵¹ Duru, *age.*, s.75

marangozlara çocuklara uygun boyutlarda mobilyalar yaptırır. Doğramacılar okul öncesi çağdaki çocuklara yönelik hazırlamakta oldukları Montessori sınıfları için gerekli olan masa ve malzemeleri yaptırdığını belirtir.

Kitabın ilerleyen sayfalarında yaptırılan sınıflarla ilgili gözlemlerini şöyle aktarır:

“...Şam’daki mektebimizi teftişe gittim. Hareket ederken, kendi kendime iki ay evvel, Ayn Tura’da çocukların kahkaha ile gülebileceklerini hiç hatırıma getirmedigimi düşündüm. Olsa olsa daha az gözyaşı ve daha az hastalık bekliyordum. Halbuki şimdi tombul ve pembe yüzlü yavruların gülüşüklerini oynastıklarını görüyordum”⁵²

Başka bir gözleminde:

“Gene bir şubat ayında Ayn Tura’yı görmeye gittim Bu defa zamanımı daha fazla Montessori sınıflarına verecektim. Bu defa küçükler daha mutlu, daha sağlıklı görünüyordı. Fakat onlar neşe içinde el ele dönerek şarkı söylerken aralarında bir tanesi –en küçüğü- rüyada gibi yürüyordu, yüzü sapsarı, kendi iskelet haline gelmişti, ve çok içime dokunan kimsesiz çocuk hüznü vardı. İleriden beri Ayn Tura’da böyle bir çocuk gördüğüm yoktu. Bu birkaç ay önce en şen ve sağlam bir hale gelmiş olan Jale idi.

-Sen niye şarkı söylemiyorsun Jale?

-Benim artık annem yok ki

Jale’ye analık etmiş olan hemşire İsmet, kötü bir malaryadan sonra ciğerleri bozulmuş, Lübnan’da bir zaman için daha yüksek bir yere nakledilmişti. İşte bu ana diye dayandığı kadından ayrılmak onu bu hale sokmuştu.

-Annen yakında döner, o gelinceye kadar sen, Beyrut’ta benim misafirim olursun

Birden bire gözleri parladı:

-Sen benim annem olursun artık. dedi. Ayn Tura’da o gün öğretmenlere veda ederken içeriden bir çocuk çığlığı koridorda çınladı. Doktor Lütü Jale’nin sesi dedi. Acayip çocuk mutlaka dediğini yaptırmak ister.”⁵³

Ünlü şairlerden Ziya Gökalp’in çocuklarına yazdığı mektuplarda okul öncesi eğitim kurumlarının isimlerini o zamanki adıyla çocuk bahçelerini anması manidardır. Kızı Semiha hanıma yazdığı bir mektupta çocuklara duyduğu sevgiyi şöyle ifade ediyor:

“Hayatın en tatlı çağı çocukluktur. Bu devirde dinlenen peri masalları en güzel romanlardan daha vecdlidir. Bilmem çocuklarıma olan iştıyakımdan

⁵² Halide Edip Adıvar, **Mor Salkımlı Ev**, İstanbul, 1967, s.224

⁵³ Halide Edip Adıvar, **Mor Salkımlı Ev**, İstanbul, 1967, s.230

tahassüründen dolayı mı her nedense bugün ruhumun içi bir çocuk bahçesi gibi olmuştur. Türkan orada gürültülü oyunlarını oynarken, Hürriyet de sessizce bebeklerine masal anlatıyor.”⁵⁴

Safiye Ünüvar II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı saraylarında eğitim vermiş bir öğretmendir. Sarayda geçen anılarını *Saray Hatıralarım* adlı kitapta toplamıştır. Osmanlı Devleti padişahlarından Sultan V. Mehmet Reşat’ın oğlu Mehmet Ziyaeddin Efendi’nin 1910 yılında doğan kızı Lütfiye Sultan ve oğlu Şehzade Mehmet Nazım Efendi’yle 1915 yılında eğitim faaliyetleri yürütmüştür. Çocukların okul öncesi eğitim çağında olmasından bu kısmın araştırmaya dahil edilmiştir. Zira verilen eğitim dini bir eğitim olup daha sonra ilköğretime geçilmiştir. Kitapta şu ifadeler yer verilmektedir:

“Ziyaeddin Efendi ile Ünsiyar Hanımefendi çocukları Dürriye ve Rukiye Sultan Efendi’lerle şehzade Nazım Efendi’nin derse başladıkları günün tarihini unutmama imkan yoktur: 11 Mayıs 1331 (1915)

(...) kendilerini biraz imtihan eder gibi yokladım ve bıraktıkları yerden başlayabileceğimizi bildirdi. Mini mini şehzade Nazım Efendi ise yeniden başlayacaktı. (...) bir aralık küçük şehzade ablalarının başlarının örtülmesine dikkat etmiş olacak ki o da başının örtülmesini istedi.

(....)

1331 (1915) senesi Eylülünün beşinci cumartesi günü Yıldız’dan Beşiktaş’a indik. ... aradan beş gün geçmiş idi. Perşembe günü şehzadenin ikinci hanımı Perizad hanım tarafından davet edildim. Ziyaretlerine gittiğim zaman bana şunları söyledi: -kerimelerim Hayriye ve Lütfiye sultanlar için efendimiz Sultan(Reşat)dan da mücade aldım. İrade-i şahaneleri mucibince evvela Kuran-ı Azimmuşşanı hatmedecekler, sonra diğer derslere başlarsınız. Şimdilik ne lazım ise bana bildiriniz.”⁵⁵

⁵⁴ Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Ankara, 1989, s.205

⁵⁵ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, İstanbul, 2000, s.24,35

ALTINCI BÖLÜM

6. AZINLIK VE YABANCILARIN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde başta Ermeni, Rum ve Yahudi olmak üzere bir çok azınlık bulunmaktaydı. Bununla birlikte Amerika, Fransa, İngiltere gibi yabancı devletlerin vatandaşları imparatorluk sınırları içinde meskun ve faaliyet göstermekteydiler.

Osmanlı Devleti üç kıtada farklı milletlere, farklı dinlere hatta farklı mezheplere mensup insanların yaşadığı topraklara hükmetmiş bir yönetimdi. Siyasi bütünlüğünü hızla kaybetmeye başladığı 19. yüzyılda içten Ermeniler, Rumlar, Yahudiler gibi azınlıkların faaliyetleri, dıştan ise başta İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya olmak üzere birçok yabancı devletin bölücü ve yıkıcı faaliyetleri ile karşı karşıyaydı. Bu faaliyetlerin en önemlisi sayılabilecek kısmı azınlıklar için kendi milletlerini eğitmek, yabancılar için ise eğitim yoluyla kendi kontrollerinde bir kitle oluşturmaktı.

Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla belirli serbestliklere kavuşan azınlıklar ile Kanuni döneminden itibaren yabancı devletlere verilen kapitülasyonlar sayesinde Osmanlı topraklarında birçok azınlık ve yabancı eğitim kurumu açılmıştır. Ama “devletin uzun süre Müslüman olmayan unsurların iç işlerine müdahale etmekten uzak duruşu eğitim konusuna da el atamaması sonucunu doğurmuştur.”¹ Çarpıcı bir örnek olması açısından şu bilgi verilebilir: kıta olarak çok uzaklarda olan Amerika’nın Osmanlı topraklarında 1900’lü yılların başında 400 civarında² okulu bulunmaktaydı. Ergin’e göre bu okulların denetimi yok denilebilecek kadar düzensizdi³

Misyonerlik faaliyetlerinde eğitimi amaçlarına ulaşmada bir araç olarak kullanan azınlık ve yabancıların eğitim faaliyetlerinin büyük kısmı ilköğretime yönelikti. Temel eğitime önem vererek genç beyinleri kendi emelleri uğrunda yönlendirebileceklerdi. Bu okullarda azınlık cemaatleri kendi dil ve diniyle, yabancılar ise azınlıkların dilleri ve kendi dilleri ile dini bir eğitim vermekteydi.⁴ Dahası “misyoner eğitim kurumlarında din propagandasının yoğun olarak yapıldığı, kendi dil ve kültürlerinin öğretildiği, ayrıca Fransız İhtilali sonrasında gelişen milliyetçilik akımlarının azınlıklar üzerinde

¹ Hidayet Vahapoğlu, **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, İstanbul, 2005, s.90

² İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Amerikan Okulları”, **Amme İdaresi**, C.14 S.3, 1981, s.90.

³ Ergin **age.**, C.3-4, s.1044

⁴ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, (26. Baskı) İstanbul, 2008, s.67

uygulanmaya çalışıldığı”⁵ aktarılmaktadır. Dünyada 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren açılmaya başlanan modern okul öncesi eğitim kurumları bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren de Osmanlı topraklarındaki azınlık ve yabancılara ait ilköğretim okulu bünyelerinde ve bağımsız şekillerde açılmaya başlanmıştır.

II. Meşrutiyet devri ünlü eğitimcilerinden Satı Bey’in verdiği bilgiye göre Osmanlı Devleti’nde kurulacak ana mekteplerinde daha önce hazırlık yapılmadığı için Ermeni ve Yahudi muallimler görevlendirildi. Öğretmen yetiştiren kurumlar olarak azınlıklardan Yahudilerin kurduğu *Alliance Israelit* adlı kurum gösterilmektedir.⁶ Yabancıların eğitimle ilgili faaliyetler ise arşiv belgelerinden, Padişah tarafından görevlendirilen müfettişler ve yabancı ülke temsilcilerinin kaleme aldıkları raporlardan⁷ öğrenilmektedir.

Varlıklı ailelerin okul öncesi çağdaki çocuklarını eğitmek için özellikle gayrimüslim azınlık ve yabancılardan mürebbiye tuttukları göze çarpan bir husustur. Burada maksadın Avrupai yaşam tarzına çocuklarını küçük yaştan itibaren alıştırmak ve özellikle dil öğrenmelerini sağlamak olarak düşünülebilir. II. Abdülhamit zamanına ait 1902 tarihli bir belgede evlere sütüne ve mürebbiye adları altında alınan Hristiyan kadınların çocukların İslam terbiyesi üzerine yetişmesini engellememeleri hususuna dikkat edilmesi⁸ istenmektedir. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere okul öncesi çağda çocuklara verilen eğitimde azınlık ve yabancıların dinsel motiflerinin aktarılmasına dikkat edilmesi istenerek bu durum tehlikeli olarak görülmüştür. Bunu destekleyen başka bir belgede Yahudilerin kurdukları bazı eğitim kurumları⁹ tehdit olarak algılanmıştır.

II. Abdülhamid devrinde yapılan çalışmalar sonucunda yabancı okullarla ilgili bu okullara gidecek Osmanlı vatandaşlarının öncelikle dini bilgileri öğrenmeleri, bu okullarda okutulacak ders kitaplarının Maârif Nezareti’nden onaylı olması, okul kıyafetlerinin adaba uygun olması, devletin bu okulları serbestçe denetleyebilme hakkına sahip olması, okul kurucularının ve öğretmenlerinin sicilinin temiz olması gibi şartlar konmuştur. Bu şartlar sağlandıktan sonra yabancı ya da azınlıklara ait okul açılmasına izin verileceği belirtilmiştir.

⁵ Ayten Sezer, **Osmanlı Döneminde Misyonerlik Faaliyetleri** (Erişim Tarihi 04.11.2010) <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/misy.htm>

⁶ Satı, **agm.** s.254

⁷ Bunlardan bazıları: **Maârif Nâzırı Zühtü Paşa’nın Raporu**, 1893; **Maârif Nâzırı Haşim Paşa’nın Raporu**, 1903; **İ.HUS**, 102/1320/Za-107; **İ.HUS**, 102/1320/Za-021.

⁸ **BOA, MF.MKT.569-39**, H.1319 (M. 1902)

⁹ **BOA, DH.İD.** 30-1-44, H.1329. (M. 1911).

II. Meşrutiyet döneminde devam eden yabancı ve azınlık okullarının tehdit olarak algılanması durumu bazı düzenlemelerde kendini göstermektedir. Azınlık ve yabancı okullarının sıkı bir şekilde denetlenmesi için yayımlanan *Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi* 5. maddede “anaokulları dışında çocuk ve kız karma gece okullarının açılmayacağı”¹⁰ hükme bağlanmıştır. Burada anaokullarının istisna tutulmasının anlamı okul öncesi eğitimin yaygınlaştırma çabaları olabilir, fakat bu gerçekçi bir tahmin olarak gözükmemektedir. Ayrıca yine bu talimatnamenin 29. maddesinde ana okullarına alınacak çocukların yaşları 3-7 olarak belirtilmiştir.

Genel olarak II. Meşrutiyet döneminden çok önce azınlık ve yabancıların Osmanlı toprakları üzerinde okul öncesi eğitim kurumları vardı. Bu dönemden önce resmi makamların konuya bakışı müslüman halkın bu kurumlara gitmesini önlemek şeklinde olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyetinin hükümette olduğu II. Meşrutiyet döneminde ise alternatif oluşturmak gayesiyle okul öncesi eğitim kurumları açılmaya çalışılmıştır.

6.1. Azınlıkların Okul öncesi Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti sınırları içindeki azınlıklar Fransız İhtilali’nin getirdiği milliyetçilik dalgasından önce uyumlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Hatta Ermenilere “Milleti Sâdıka” denilerek farklı kademelerde memurluklar verilmiştir. Azınlıklar Osmanlı eğitim sisteminde Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla birlikte kendi okullarını açma, Maârif Komisyonlarında temsilci bulundurma gibi haklara kavuşmuşlardır. Daha önceleri kilise denetiminde eğitim faaliyetleri yürüten azınlıklar böylece modern laik eğitim kurumları oluşturmaya başlamışlardır.

Rumlara ait 1875’te kurulan Zoğrafyan Lisesi kuruluşundan itibaren ana¹¹ sınıfı bölümü olan bir okuldur.

Meclis-i Mebûsan kayıtlarına geçen bir konuşmada ise gayrimüslim kadınların Almanya’da çocuk eğitimi üzerine eğitim alarak Osmanlı Devleti’nin büyük şehirlerinde ana okulu,¹² çocuk bahçesi çocuk yuvası gibi isimlerle okul öncesi eğitim kurumları açtıkları belirtilmektedir.

Belgelerde daha çok azınlıklarla ilgili bilgiler mevcuttur. Araştırmalar sonucu azınlıkların II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim kurumu açma teşebbüslerinden

¹⁰ “Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi”, *Takvim-i Vekayi*, 13 Eylül 1331

¹¹ İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*. Ankara 1990, s.72

¹² *MMZC*, 7 Mayıs 1327, s.3168-3169

ulaşılabilen ilk kayıt hicri 1325 tarihli belgedir. Bu belgede okul müdürlüğünden emekli bir Ermeni vatandaşın Kadıköy Yeldeğirmeni'nde bir sıbyan bahçesi açmak istemesi ve ruhsat talep¹³ etmesidir. II. Meşrutiyet döneminden önce azınlık ve yabancıların ruhsatsız olarak açtıkları ana mekteplerinin bulunduğunu aktaran çalışmalar¹⁴ vardır.

Ruhsat talebinde bulunulduğu gösteren başka bir belgede, Selanik'te kindergarten tarzında çocuk bahçeleri mekteplerinin kurulmasıyla ilgili taleplere şöyle cevap verilmiştir: bu taleplerin çok yerinde olduğu memleketin çocukları için çok faydalı olacağı kesin olan bu kurumlara ilişkin taleplerin nezaretin gerekli kanuni düzenlemeyi yaptıktan sonra işleme koyacağı¹⁵ cevabı verilmiştir.

Ermenilerin Anadolu'daki nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde bir çok okulu vardır. Erzurum'daki Ermeni okulları ve bu okullardaki öğrenci sayıları Ermeni Eğitim Konseyi'nin 1913'te hazırladığı rapordan öğrenilebilir. Bu rapora göre Ardzenyan anaokulu 329 karma, Meserliyan anaokulu 113, Der Azaryan anaokulu 136 karma, Kavafyan anaokulu 178 karma, Aghabalyan anaokulu 131 karma, Katolik kız okulu ve anaokulu 150 karma, Protestan kız okulu ve anaokulunda 155 karma¹⁶ öğrenci bulunmaktadır. Erzurum gibi Ermeni nüfusunun fazla olduğu bir yerde bu kadar anaokulunun olması o zamanın şartları düşünüldüğünde fazla olmasa da ekonomik olarak güçlü ve eğitime önem veren bir Ermeni topluluğunun olduğuna işarettir.

Konya'da açılan ilk ana mektebi Ermeniler tarafından açılan Kortoprus Mektebi'dir. Avagani Kapamacıyan adındaki Ermeni kadın öğretmen tarafından açılan okulun tamamı Ermeni 3 öğretmeni vardı.¹⁷

Azınlık ve yabancıların kurdukları okul öncesi eğitim kurumlarının tehdit olarak algılanması ve takibinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Selanik'te Yahudilerin açtığı sıbyan bahçesi adlı okulla ilgili bilgiler mevcuttur. Bu okulun mevcudiyetinin mahsurlu olacağı'nın¹⁸ bildirildiği, 10 gün sonra yazılan başka bir belgede ise okulun amacının Siyonizm fikrini yaymak olduğu vurgulanmıştır. Resmî muamelelere başlandığı için okulun kapatılamayacağı, ancak devletin işleyiş ve siyasetine muhalif eğitim yapıldığında buna müdahale edilmesi hatta kapatılması¹⁹ istenmektedir.

¹³ BOA, MF.MKT. 993-86, H.1325 (M.1908)

¹⁴ Nurettin Polvan, *Türkiyede Yabancı Öğretim*, İstanbul, 1952, s.69

¹⁵ BOA, MF.MKT. 1164-57, H.1328. (M.1910)

¹⁶ Hratch A.Tarbassian, *Erzurum (Garin): Its Armenian History and Traditions*, Newyork, 1975, s.114

¹⁷ Konya Maârif Arşivi, *Ruhsatname Defteri(3)*, s.29

¹⁸ BOA, DH.İD. 30-1-44, H.1329. (M. 1911).

¹⁹ BOA, DH.İD. 30-1-46, H.1329. (M. 1911).

Azınlıkların okul öncesi eğitim faaliyetleriyle ilgili anı hikâye türü edebi eserlerde de bilgiler mevcuttur. 1882 yılında doğan Halide Edip Adivar'ın çocukluk yıllarından yetişkinliğinin sonuna kadarki hayatını kaleme aldığı *Mor Salkımlı Ev* adlı eserinde Kiria Eleni adlı Rum kadının işlettiği çocuk yuvasına verildiğini ve buradaki tek Türk çocuğu olduğunu²⁰ aktarmaktadır.

1914'te İzmit'te Maârif müdürü olan Kazım Nami Bey Adapazarı ilçesinde Ermenilere ait Maşşak (Menekşe) adında bir ana okulu gördüğünü²¹ aktarır.

Özellikle büyük şehirlerde azınlık ve yabancı kadınların kendi evlerinde veya kiraladıkları hanelerde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklara eğitim verdikleri belgelerde de –Adivar'ın eserinde olduğu gibi- görülebilir. Bunlardan biri Maârif Nezareti “Maria Binti Karlo adında bir kadının Şişli Büyükdere caddesinde Süvari karakolu karşısında bir evde mürebbiyelik yapmasına ruhsat”²² vermiştir.

6.2. Yabancıların Okul öncesi Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti Kanuni Sultan Süleyman zamanından itibaren başta Fransızlar olmak üzere bazı ülkelere kapitülasyon denen ayrıcalıklar tanımışlardır. Önceleri ticari ayrıcalıklar şeklinde olan kapitülasyonların sınırları zamanla genişleyerek eğitim öğretim faaliyetlerini de kapsar hale gelmiştir. Yabancı devletler genelde rahip veya rahibelerden oluşan misyoner gruplarıyla eğitim öğretim faaliyetlerine başlamışlardır. Bir diğer yöntemde “özellikle faaliyet bölgelerinde yerli yardımcıları yetiştirmek için konuşulan dillerde eğitim veren papaz ve öğretmen okulları açmışlardır.”²³ Açılan okullar devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki hakimiyetine göre zaman zaman el değiştirmişlerdir.

Yabancı devletlere ait birçok okulun açıldığı belirtilmekle beraber içerisinde ana sınıfı, çocuk yuvası vb. isimlerle adlandırılan bölümleri olan okullar sınırlı sayıdadır. Bu okullardan bulunabilenler; açan devlet, açılma tarihi ve yerine göre şöyle sıralanabilir.

İtalyanlar II. Meşrutiyet'ten önce içinde anasınıfı bulunan 1880'de Büyükdere'de Santa-Maria İtalyan Okulu ve 1906'da Galata'da Santa-Pietro İtalyan Kız Okulu adlı iki okul²⁴ açılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde bu okulların faaliyette olup olmadığı konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Başka bir kaynakta Santa Maria İtalyan Okulu'ndaki ana sınıfı çocuk yuvası olarak adlandırılmakta ve bir çocuk parkı

²⁰ Halide Edip Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul, 1967, s.17

²¹ Duru, *age.*, s.48

²² BOA, MF.MKT, 899-33, H.1323. (M. 1906)

²³ Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara, 2003, s.6

²⁴ Polvan, *age.*, s.140,218

bulunduğu²⁵ haber verilmektedir. Ayrıca 1870’de açılan İtalyan Kız Ortaokulu’nda ana sınıfı kısmı²⁶ bulunmaktaydı. 1881’de kurulan Bakırköy İtalyan Okulu’nun ana sınıfı ile birlikte 5 sınıf olduğu²⁷ belirtilmektedir. Yedikule İtalyan Kız Okulu 1884’te kurulmuş ana ve ilk kısım sınıflarından²⁸ oluştuğu belirtilmektedir. Kadıköy’de bulunan İtalyan Kız okulu 1912’de açılmış ve bünyesinde ana sınıfı²⁹ bulunduğu aktarılmaktadır.

Amerikan eğitim kurumlarından da okul öncesi eğitim bölümü olanlar mevcuttu. Amerika’nın Harput konsolosunun 1901 tarihli raporunda Fırat Koleji olarak adlandırdığı kurumda anaokulu ve lise çağında 1000’den fazla çocuk öğrenci bulunduğ³⁰ bildirilmektedir. İstanbul Amerikan Kız Koleji’nde ise 1873 yılında ana okulu seviyesinde 40 öğrencinin bulunduğ³¹ anılardan anlaşılıyor. 1910 yılında Amerikan Misyoner okullarının sayısını gösteren tabloda ana ve ilköğretim okullarının sayısı 395³² olarak verilmekte, fakat okul öncesi eğitim kurumlarının isim ve özellikleri bulunmamaktadır.

Fransızlara ait İstanbul Şişli ilçesi sınırları içinde bulunan Pangaltı’da açılan Notre Dame De Sion Fransız Kız Lisesi bünyesinde Çocuk Yuvası bulunduğ³³, bu okulun 1839’da açılıp I. Dünya Savaşı’na kadar açık kaldığı savaştan sonra 1918’de tekrar açıldığı bildirilmektedir.³³

İngilizlerin Osmanlı topraklarındaki kültürel faaliyetleri ilk protestan kurumunun açıldığı 1804’e³⁴ kadar uzatılabilir. Özellikle misyonerlik faaliyetlerinde 19. Yüzyılda Ortadoğ³⁵ ve Ege bölgesinde yoğunlaşmışlardır.³⁵ Okul öncesi eğitim konusunda ulaşılan bilgiler sınırlı olmakla birlikte 1919 tarihli bir rapora göre Milli Mücadele öncesi Anadolu topraklarındaki İngiliz misyoner sayısı 23 olup, bunların 7 ilkokulu ve 5 tane de ortaokulu vardı. Bu okullarda 86’sı çocuk yuvasında , 740’ı ilkokullarda, 134’ü ise ortaokullarda olmak üzere toplam 2190 öğrenci öğrenim görüyordu.³⁶

²⁵ Mori, Angiolo. **Gli Italiani a Costantinopoli**, Modena, 1906, s. 264.

²⁶ Polvan, **age.**, s.217

²⁷ İlknur Polat Haydaroglu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**. Ankara: 1990 s.151

²⁸ Polvan, **age.**, s.141-142

²⁹ Polvan, **age.**, s.218

³⁰ Amerikan National Archives, **Despatches from U.S. Consults in Harput (1895-1906)** Microcopy T. 579, Roll 1, No: 61, 1 Temmuz 1901 tarihli rapor.

³¹ May. N. Fincancı, **The Story of Robert College Old and New (1863-1982)**, İstanbul 1983, s.40

³² Uygur Kocabaşoglu, “Amerikan Okulları” **Tanzimattan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi**” C.2, İstanbul, 1985, s.496

³³ Polvan, **age.**, s.169,171

³⁴ Uygur Kocabaşoglu, **Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika**, İstanbul, 1989, s.16

³⁵ İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, s.653

³⁶ Tefik Çavdar, **Osmanlı’nın Yarı Sömürge Oluşu**, İstanbul, 1970, s.87

Almanlara ait İstanbul Alman Lisesi bünyesinde 1882 yılında kindergarten (Çocuk Bahçesi) açılmıştır. Başlangıçta 24 olan çocuk mevcudunun 1893'te 600'ü bulunduğu³⁷ aktarılmaktadır. Ayrıca Kudüs'te 1915 yılında yeniden ruhsat verilen Alman okullarıyla ilgili bir belgede Hilfsverin Anaokulu adında bir alman okulunun Kudüs'ün iki mahallesinde aynı isimli okul öncesi eğitim kurumu olduğu anlaşılmaktadır. Silsile ve Ukkāşe³⁸ bölgelerinde olan bu anaokulları bu tarihte ruhsat yenilemişlerdir. James Barton isimli bir misyonerin 1919 tarihli raporuna göre Kurtuluş Savaşı öncesi Türkiye'deki Alman misyonerlerinin sayısı 79 eğitim elemanı ve 791 rahip olmak üzere 870'dir. Ayrıca 7 çocuk yuvası, 17 ilkokul ve 1 ortaokul, 2 hastane ile 1 dispanserleri vardı.³⁹ Almanlara ait bir başka ana okulunu Mutlu'nun çalışmasında bulmak mümkündür. Halep'te Salibe ve Gülap Bahçesi mekiinde bulunduğu aktarılan ana okulu, ilköğretim ve kız okulunun yanındadır.⁴⁰

Rusların Bursa'da sıbyan bahçesi adıyla açtıkları kurumun iptidaî seviyede olduğu Maârif Salnamelerinden⁴¹ anlaşılabilir. II. Meşrutiyet döneminde anaokulu ismi olarak kullanılan sıbyan bahçesi isminden ayrıca okul öncesi eğitim kurumlarının iptidai mektepler bünyesinde açılabilmesinden dolayı bu kurumda okul öncesi eğitim verildiği anlamı çıkarılabilir.

Avusturyalılar tarafından 1882'de açılan Sankt Georg Koleji bünyesinde 1900'de çocuk yuvası⁴² açılmıştır.

Burada belirtilen bazı yabancı okullarının II. Meşrutiyet döneminde I. Dünya savaşı öncesine kadar faaliyette bulundukları düşünülmektedir.

Bunların haricinde elde edilen bilgilere göre Kudüs bölgesinde İsviçre vatandaşı Madmazel Tezer Dreyfüs'ün muallimesi olduğu çocuk bahçesi mektebi bulunmaktadır. Bu kadının bazı eğitim kurumlarının idarecisi olduğu yazılarak bu kurumlara yardım toplamak amacıyla Almanya ve İsviçre'ye gittiği belirtilmektedir. Belgede kadının "Yafa'ya dönüşünde bir mahsur olup olmadığıyla"⁴³ ilgili Emniyet Genel Müdürlüğünden bilgi istenmektedir.

³⁷ **Özel Okullar Rehberi**, İstanbul 1964, s. 136-137

³⁸ **BOA, İ. MF.**, 22/1333/Z-1 H.1333 (M. 1915)

³⁹ Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umûmiye**, İstanbul, 1971, s.87

⁴⁰ Şamil Mutlu, **Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları**, İstanbul, 2005, s.104

⁴¹ **1809, 1901, 1903 Maârif Salnameleri**

⁴² **Özel Sankt-Georg Avusturya Lisesi Yıllığı**, İstanbul 1982.

⁴³ **BOA, DH.ŞFR.** 63-174, H.1334 (M.1915)

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Genel Değerlendirme

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet döneminde dünyada yeni yeni gelişmekte olan bir eğitim kademesi olan okul öncesi eğitimin arşiv belgelerinde, basılı kaynaklarda, yabancı veya azınlıkların faaliyetlerinde, öncü denilebilecek şahsiyetlerin faaliyetlerinde; resmî, gayri resmî veya özel şekilde, nasıl yer aldığı ortaya konulmuştur.

II. Meşrutiyet döneminden önce Sadrazam Sait Paşa'nın girişimi ve azınlık/yabancıların faaliyetleri sonucu Osmanlı Devleti'nde modern okul öncesi eğitim çalışmaları başlamıştır. Özel kurumlar daha önce açılmasına rağmen Maârif Nezareti'ne bağlı ilk resmî kurumlar dönemin ortalarında açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin o zamanki durumu göz önüne alındığında sıkıntılı bir ortamda tercihlerin zorunlu ihtiyaçlara kayacağı muhakkaktır. Olumlu olan yanı ise zorunlu ihtiyaçların dışındaki gelişmelerden tamamen uzaklaşmamasıdır. Savaş yıllarında olunmasına rağmen okul öncesi eğitim kurumlarının açılması buna en güzel örnektir.

Balkan savaşları ve I. Dünya savaşı sırasında temelleri atılan okul öncesi eğitim ve kurumlarının içerik ve şekilsel özellikleri, bazı küçük değişiklikler olmasına rağmen bugünkü durumuyla benzerlik göstermektedir. İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim kurumlarında o dönemden bugüne yapılan değişiklikler ise çok fazladır.

Sonuçlar

A. Genel durum açısından:

II. Meşrutiyet döneminde devletin içinde bulunduğu kötü durumu düzeltmek için eğitime kurtarıcı gözüyle bakılmıştır. Eğitimin kaliteli olması için de öğretmenlerin pedagoji bilmesi gerektiği savunulmuştur. Çocuklara erken yaşlarda eğitim verme düşüncesi, ünlü eğitimciler tarafından dile getirilmiştir.

Tüm olumsuzluklara rağmen II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitim kademesine önem verilerek bir altyapı oluşturulmuştur. Okul öncesi eğitim kurumları savaş yıllarında açılmaya başlamış, bu durum devam etmesine rağmen açılmaya devam etmiştir. Bu araştırmada 72 okul öncesi eğitim kurumu ismine ulaşılmış olması, Ana mektepleri nizamnamesi örneğinin 1915 yılında 50 adet çoğaltılmasının istenmesi, bu

kadar kurum olduğuna ve yetersiz imkanlara rağmen bu eğitim kademesine verilen öneme bir işaretir.

Savaş yıllarının getirdiği felaketlerden biri olan yetim çocuklar için Darüleytamların (yetimler evi) kurulması okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasını yavaşlatmıştır. Buna rağmen Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında yeni kurulan devletin sınırları içinde 80 okul öncesi eğitim kurumu bulunmaktaydı.

II. Meşrutiyet döneminden çok önce Osmanlı toprakları üzerinde azınlık ve yabancılara ait okul öncesi eğitim kurumları vardı. Bu kurumları zararlı olarak görüp halkını bu kurumlardan korumak isteyen bir devlet politikası izlenmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin hükümette olduğu II. Meşrutiyet döneminde ise alternatif oluşturmak gayesiyle okul öncesi eğitim kurumları açılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda okul öncesi eğitimle ilgili yapılan çoğu çalışma II. Meşrutiyet döneminde de yapılmıştır. Cumhuriyet ilan edildiğinde 1923-1924 eğitim öğretim döneminde 80 tane okul öncesi eğitim kurumu vardı. Osmanlı Devleti'nin daha geniş sınırları olduğu düşünüldüğünde II. Meşrutiyet döneminde kurum sayısının bu sayıdan fazla olduğu muhakkaktır. Okul öncesi eğitim kurumları listesinde şu an Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki yerlere ait ana mekteplerinin bulunması bunun göstergesidir.

Resmî makamlar açısından:

Bu dönemde kurulan hükümetlerden sadece birinin (Sait Halim Paşa Hükümeti) hükümet programında okul öncesi eğitime yer vermesi önemlidir.

Azınlık ve yabancıların okul öncesi eğitim faaliyetleri Osmanlı Devleti'nde bu eğitim kademesinin ve kurumlarının kurulmasında itici güç olmuştur. Bazı belgelerde azınlık ve yabancıların açtığı kurumlar tehdit olarak algılanmıştır.

Pilot uygulama denilebilecek ilk ana mektebinin açılması ve ardından öğretmen yetiştirilecek bölümün kurulma çalışmaları için -bugünkü düzeyiyle- bir akademisyenin (Darülmüallimât müdürü) görevlendirilmesi önemlidir. Avrupa'da uygulanan program ve yönetmelikleri tercüme yoluyla kendisine uyarlatması bu işin ciddi ve hazırlıklı yapıldığının göstergesidir.

Okul öncesi eğitimin doğuşu ve gelişiminde büyük katkıları olan Froebel, Pastelozzi ve Montessori gibi eğitimcilerin yöntemlerinden ve eserlerinden yararlanılarak modern eğitim programı (Ana Mektepleri Müfredatı) ve eğitim kurumları açılmıştır.

Okul öncesi eğitime öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili yükseköğretim kurumu (Darülmua'llimât Ana Muallime Kısmı) açılarak öğretmen yetiştirilmiştir. Çok sayıda başvuru yapılması kuruma gösterilen rağbetin fazla olduğunu gösteriyor. Yeterli sayıda okul öncesi eğitim kurumu açılmadığından mezunlar sayıları fazla olan Darüleytamlara atanmışlardır.

Okul öncesi eğitime öğretmen yetiştirilirken ön yeterliliklere dikkat edilmiş, fiziksel yeterlilikler ve ahlaki durumlar göz önüne alınarak öğretmen adayları seçilmiştir.

Savaşlar nedeniyle yeteri sayıda okul öncesi eğitim kurumu açılmaması bu eğitim kademesine fazla öğretmen yetiştirilmesine sebep olmuş, Darülmua'llimât Ana Muallime Şubesi kapatılmıştır.

Okul öncesi eğitimle ilgili materyal ve araç gereçler ilk zamanlar bu eğitimin ilk uygulamalarının görüldüğü Avrupa ülkeleri olan İsviçre ve Almanya'dan getirtilmiştir.

Okul öncesi eğitime destek için bugün de sıkça rastlanılan hayırseverlerden yardım alınması, ilköğretim kurumları bünyesinde ana sınıfları açılması gibi uygulamalar yapılmıştır. Ayrıca kurum açmak için bina kiralama yöntemine başvurulması verilen önemin göstergelerindendir.

Tarihi gelişim olarak şöyle bir sıralama yapılabilir:

1913 yılında Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati yayımlandı.

1913 Darülmua'llimat bünyesinde bir uygulama ana sınıfı açıldı.

Mart 1914 Darülmua'llimat bünyesinde Ana Muallime Mektebi açıldı.

2 Mart 1915 Ana Mektepleri Nizamnamesi yayımlandı.

5 Ekim 1919 Ana Muallime Mektebi kapatıldı.

Basılı kaynaklar açısından:

Okul öncesi eğitim ve kurumlarını tanıtıcı yazılar resmî kurumlar açılmadan basılı kaynaklarda çıkmaya başlamıştır. Bu yazılarda okul öncesi eğitimi teşvik eden, bu eğitime duyulan ihtiyacı vurgulayan ve bu eğitim kademesinde görevli öğretmenlerin özelliklerini belirten kısımlara yer verilmiştir.

Dünyada okul öncesi eğitimin ilk uygulamalarına imza atan Pastelozzi, Froebel ve Montessori'nin eserlerinden çeviriler basılı kaynaklarda yayımlanmıştır.

Okul öncesi eğitim kurumları açıldıktan sonra süreli yayınlarda bu kurumlara eleştiriler getirilmiştir.

Okul öncesi eğitimle ilgili az da olsa kitap çevirileri -özellikle Fransızcadan- yapılmıştır.

Çocuk edebiyatı ve çocuklara yönelik süreli yayınların hayli fazla olduğu II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi dönem çocuklarının özelliklerine göre, onların düzeyinde yayın yapan 2-3 süreli yayın bulunmuştur. Bu dönemdeki çocuk edebiyatı ürünlerinin çoğu ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yöneliktir.

II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitime ve kurumlarına bu işe hazırlıksız girildiği ve öğretmenlerin yetersiz oluşları eleştirileri getirilmiştir.

Azınlık ve Yabancıların faaliyetleri açısından:

Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman devrinden beri süregelen kapitülasyonlar ile bazı yabancılara ve azınlık cemaatlerine kendi milletlerinin bulunduğu bölgelerde eğitim kurumu açabilme serbestisi getirilmişti. Bunun neticesi olarak da Osmanlı topraklarında çoğunluğu ilköğretim olmak üzere birçok azınlık ve yabancı okulu faaliyetteydi. Dünyada 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren açılmaya başlanan modern okul öncesi eğitim kurumları bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren de Osmanlı topraklarındaki azınlık ve yabancılara ait ilköğretim bünyelerinde ve bağımsız şekillerde açılmaya başlanmıştır.

Azınlık ve yabancı uyruklu kadınların Avrupa'dan çocuk eğitimiyle ilgili bilgiler öğrenip Osmanlı topraklarında okul öncesi eğitim kurumları açmaları veya evlerde bu eğitimi vermeleri II. Meşrutiyet döneminden önce başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde resmî okul öncesi eğitim kurumlarında ve bu eğitime öğretmen yetiştirilen kurumlarda uzman personel bulunamadığı için ilk zamanlar azınlık ve yabancı uyruklu kadınlar görevlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

1.1. Maârif Nezareti Belgeleri (MF)

1.1.1. Mektubi Kalemi (MKT)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), MF.MKT 993-86, 18/Ra /1325 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1103-28, 04/S /1327 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1127-31, 19/Ca/1327 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1143-57, 02/Za/1327 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1143-70, 04/Za/1327 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1164-57, 24/Za/1328 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1194-25, 09/S /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1196-31, 01/Ca/1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1197-26, 26/Ca/1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1197-41, 07/C /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1199-55, 21/Ş/1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1202-21, 04/Z /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1202-39, 09/Z /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1202-51, 19/Z /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1202-59, 22/Z /1332 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1203-34, 15/M /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1204-15, 03/S /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1204-20, 05/S /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1204-31, 08/S /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1204-46, 16/S /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1204-66, 22/S /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1205-7, 01/Ra/1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1205-49, 18/Ra/1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1205-55, 22/Ra/1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1209-64, 24/B /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1210-87, 22/N /1333 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1215-32, 05/C /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1216-32, 22/B /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1216-55, 12/Ş /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1216-68, 20/Ş /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1216-76, 24/Ş /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1216-83, 24/Ş /1334 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1220-69, 19/M /1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1221-35, 13/S /1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1221-95, 02/Ra/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1221-103, 05/Ra/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1221-107, 05/Ra/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1222-21, 19/Ra/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1223-12, 03/Ca/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1223-57, 12/Ca/1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1224-70, 09/C /1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1225-21, 24/C /1335 (Hicrî)

BOA, MF.MKT 1225-54, 28/C /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1226-4, 17/B /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1226-12, 18/B/1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1226-55, 01/Ş /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1226-70, 04/Ş /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1227-31, 20/Ş /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1227-82, 10/N /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1227-87, 11/N /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1228-83, 03/Za/1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1230-10, 09/Z /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1230-81, 28/Z /1335 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1230-90, 01/M /1336 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1230-97, 04/M /1336 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1230-102, 04/M /1336 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1236-2, 23/Z /1336 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1236-25, 30/Z/1336 (Hicrî)
 BOA, MF.MKT 1239-75, 08/Z /1337 (Hicrî)

1.2. Dahiliye Nezareti Belgeleri (DH)

1.2.1. İdare Evrakı (İD)

BOA, DH.İD 30-1-44, 14/Ş /1329 (Hicrî)
 BOA, DH.İD 30-1-46, 23/Ş /1329 (Hicrî)
 BOA, DH.İD 190-66, 22/S/1332 (Hicrî)

1.2.2. Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı (UMVM)

BOA, DH.UMVM. 14-55, 26/Ş/1336 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 17-18, 26/Ş/1336 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 33-3, 06/Ra/1334 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 40-34, 30/Za/1337 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 40-42, 22/Z/1337 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 69-41, 13/L /1337 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 70-22, 14/S /1336 (Hicrî)
 BOA, DH.UMVM. 151-71, 08/Za/1336 (Hicrî)

1.2.3. Şifre Kalemi Evrakı (ŞFR)

BOA, DH.ŞFR 63-174, 29/C /1334 (Hicrî)
 BOA, DH.ŞFR 71-46, 24/S/1335 (Hicrî)
 BOA, DH.ŞFR 71-48, 24/S/1335 (Hicrî)

1.2.4. İdare-i Umûmiye Ekleri (İ.UM.EK)

BOA, DH.İ.UM.EK 109-32, 03/Ra/1336 (Hicrî)

1.2.5. Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Evrakı (KMS)

BOA, DH.KMS 31-39, 26/Ca/1333 (Hicrî)

1.2.6. Emniyeti Umûmiye Müdüriyeti Evrakı (EUM)

BOA, DH.EUM 31-19, 08/S /1335 (Hicrî)

1.3. Mevlisi Vükela Belgeleri (MV)

BOA, MV 207-41, 27/Ca/1335 (Hicrî)

BOA, MV 239-3, 27/R /1333 (Hicrî)

BOA, MV 242-7, 20/Ca/1334 (Hicrî)

1.4. İrade Belgeleri (İ)

1.4.1 Meclis-i Mahsus (MMS)

BOA, İ.MMS 194-1333R-14, 28/R /1333 (Hicrî)

1.5. Şurayı Devlet Belgeleri (ŞD)

BOA, ŞD. 231-5, 15/Ra/1341 (Hicrî)

BOA, ŞD. 2785-20, 24/Ş /1327 (Hicrî)

BOA, ŞD. 18-31, 20/Za/1330 (Hicrî)

BOA, ŞD. 221-9, 27/S /1328 (Hicrî)

1.6. Yıldız Belgeleri (Y)

1.6.1. Esas Evrak (EE.)

BOA, Y.EE. 82-64, 30/M /1306 (Hicrî)

BOA, Y.EE. 37-85, 06/R /1327 (Hicrî)

1.6.2. Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (A.HUS)

BOA, Y.A.HUS. 223-8, 04/B /1306 (Hicrî)

2. II. Meşrutiyet Dönemi Süreli Yayınlar

Arkadaş (1910)

Ciddi Karagöz (1913)

Çocuk Dünyası (1913-1918)

Çocuk Dostu (1914)

Çocuk Duygusu (1913-1914)

Çocuk Yurdu (1913)

Hakk (1909-1912)

Hür Çocuk (1918)

Kadınlar Dünyası (1913-1918)

Kemalat (1913)
Kırlangıç (1913)
Küçükler Gazetesi (1918)
Mektep Duyguları (1913-1914)
Mektepli (1913)
Mehasin (1908-1909)
Mini Mini (1914)
Musavver Hukuk-i Etfal (1914)
Musavver Küçük Osmanlı (1909)
Musavver Mektep
Musavver Şebab (1910)
Mülkiye (1909-1911)
Resimli Mektep Alemleri (1913-1914)
Şakirdan (1910)
Talebe Defteri (1913-1918)
Türk Yavrusu (1913)
Yeni Fikir (1912-1914)

3. II. Meşrutiyet Dönemi Resmî Yayınları

Çocuk Bahçesi Rehberi, Maârif-i Umûmiye Nezareti, İstanbul, 1331

Darülmuallemin ve Darülmuallemlât Nizamnamesi, Maârif Nezareti, İstanbul: 1331

İstanbul Kız Muallim Mektebi (Darülmuallemlât) 1870-1933, İstanbul: İstanbul Kız Muallim Mektebi Yay. 1933

Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihad-i Osmani Mektebi Tarifnamesi, İstanbul: Rehber-i İttihâd-ı Osmani Matbaası, 1329 (1913).

Darülmuallemlât Programı, İstanbul: Matbaa-i Amire. 1330.

Mekatib-i İbtidaiye-i Umûmiye Ta'limatnamesi, Maârif-i Umûmiye Nezareti, İstanbul, 1331

Mekatib-i İbtidaiye Ders Müfredatı, Maârif-i Umûmiye Nezareti, İstanbul 1330.

Maârif Düsturu, İstanbul, 1329

Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi 1325, 1326, 1327, 1328

Tedrisat-ı İbtidaiye Müfettişlerinin Vazifesine Dair Talimatname, İstanbul, 1330

Vilayetin Muhtaç Olduğu Mekatibin Luzüm ve Tesisi Hakkında Layiha İstanbul
Vilayeti Maârif Müdüriyeti, İstanbul: 1329

4. Kitaplar

- Açıkses Erdal. (2003), **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, Ankara: T.T.K. Yay.
- Aksoy, Özgönül. (1968) **Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul: İTÜ Yayınları
- Akyüz, Yahya. (1978) **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, Ankara: Doğan Basımevi.
- Akyüz, Yahya. (2009). **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul: Pegem Akademi
- Aral, N. Ve Diğerleri. (2002) **Okul öncesi Eğitim ve Okul öncesi Eğitim Programı**. İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık
- Atuf, Nafi. (C.1,1931-1932) **Türkiye Maârif Tarihi**, İstanbul
- Baltacioğlu, İ. Hakkı. (1964) **Pedagojide İhtilal**. İstanbul
- Berkes, Niyazi. (2009) **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Binbaşioğlu, Cavit. (2009) **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Anı Yay.
- Binbaşioğlu, Cavit. (2005) **Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi**. Ankara: Anı Yay.
- Binbaşioğlu, Cavit. (1995) **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul: MEB Yay.
- Birinci, Ali (2001), **Tarih Yolunda (Yaykın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvali)**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Birinci, Ali ve Kara, İsmail. (2005) **Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri**. İstanbul: Dergah Yayınları
- Çavdar, Tevfik (1970), **Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu**, İstanbul: Gelenek Yay.
- Çavdar, Tevfik (1971), **Milli Mücadele başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umûmiye**, İstanbul: Milliyet Yay.
- Demirel, Osman Nuri (1973), **Cumhuriyet'in 50. Yılında Turan İlkokulu**, Eskişehir: Eskişehir Turan İlkokulu Koruma Şubesi Yayınları
- Demiriz, S. Ve Diğerleri. (2003) **Okul öncesi eğitim Kurumlarında Eğitim Ortamı ve Donatım**. Ankara: Anı Yayıncılık
- Duman, Halis (1991), **Anılarım (1908–1924)**, İstanbul: Acar Matbaacılık,
- Duru, K. Nâmi. (1957), **İttihat ve Terakki Hatıralarım**, İstanbul: Sucuoğlu Matbaası

- Ergin, Osman. (1977) **İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maârif Tarihi**. C. 1-2,3-4, 5 İstanbul: Eser Matbaası
- Ergün, Mustafa. (1996) **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ankara: Ocak Yayınları
- Fikret, Halil. (İkinci Tabı, 1930) **Terbiye ve Tedris Tarihi**. İstanbul: Devlet matbaası
- Gündüz, Mustafa. (2007) **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları, Türk Yurdu, İctihad ve Sebilür'r-Reşad'da Toplumsal Tezler**, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Gencer, Mustafa. (2003) **Jöntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu"** İstanbul: İletişim
- Gürsoy, Ülkü. (1998), **II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara: MEB Yay.
- Haydaroglu, İlknur Polat. (1990), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kafadar, Osman. (1997) **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**. Ankara: Vadi Yay.
- Kansu, Nafi Atuf (1930), **Türkiye Maârif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul: Muallim Halit Kitaphanesi
- Kansu, N. Atuf. (1952). **Pedagoji Tarihi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karabekir, Kazım. (2009) **Hayatım**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Karasar, Niyazi (1982), **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara: Bilim Yayınları
- Kaymaz, Kadriye (2009), **Gölgedeki Kalem Emine Semiye**, İstanbul:Küre Yay.
- Kavcar, Cahit. (1974) **II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim(1908-1923)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- Koçer, H. Ali. (1991) **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi (1773-1923)**. İstanbul: MEB
- Kocabaşoğlu, Uygur (1992). **Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri**, Ankara: T.T.K.
- Kocabaşoğlu, Uygur (1989). **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul: Arba Yayınları
- Kodaman, Bayram. (1998) **II. Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara: TTK Yayınları.
- Kurnaz, Şefika. (1996) **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**. İstanbul: MEB Yay.
- Lewis, Bernand. (1998) **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. (çev) Metin Kıratlı, Ankara: TTK Yayınları
- Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nafi (2002), **Maârif-i Umûmiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı**, (Yay.Haz: Mustafa Ergün ve diğerleri), Ankara: MEB

Yayınları

- Mardin, Şerif. (1991) **Türk Modernleşmesi. Makaleler**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MEB (1993), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 14. Milli Eğitim Şurası, Okul öncesi Eğitim Raporu, Ankara: MEB Yay.
- (Küçük) Mehmet Said Paşa. (1328 / 1910) **Said Paşanın Hatıratı**. C.1, Dersaadet.
- Mutlu, Şamil(2005). **Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları**, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Nas, Recep (2002), **Örneklerle Çocuk Edebiyatı**, Bursa: Ezgi Kitabevi
- Oğuzkan, A. Ferhan. (2000), **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Anı Yayınları
- Oğuzkan, A. Ferhan. (1993). **Eğitim Terimleri Sözlüğü** (3. Baskı). Ankara: Emel Matbaacılık
- Okay, Cüneyd. (2000) **Meşrutiyet Çocukları**, İstanbul: Bordo Yayınları.
- Okay, Cüneyd. (1999) **Eski Harfli Çocuk Dergileri**. İstanbul: Kitabevi
- Okay Cüneyd, (2000), **Osmanlıca Süreli Yayınlar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara: Gezgin Kitabevi
- Okay, C. (2002), **Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Medyatek
- Oktay, Ayla. (2004) **Yaşamın Sihirli Yılları: Okul öncesi Dönem**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- Oktay, A. ve Diğerleri. (2001). **Okul öncesi Eğitim Programı Uygulama Rehberi**, İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık
- Onur, Bekir (2005), **Türkiyede Çocukluğun Tarihi**, Ankara: İmge Yayınevi
- Özalp, Reşat. (1982), **Milli Eğitimle İlgili Mevzuat 1857-1923**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özege, Seyfettin (1989), **Bağış Kitapları Kataloğu, I-VI**, Erzurum
- Öztürk, Cemil. (2005) **Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, İstanbul: MEB
- Poyraz, H. Ve Dere, H.(2001) **Okul öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri** Ankara: Anı Yayıncılık
- Sakaoğlu, Necdet. (1991) **Osmanlı Eğitim Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet. (2003) **Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Saygılı, Sefa. (2009) **Çocuk Psikolojisi (0-7 yaş)**. İstanbul: Nesil Yayınları
- Sever, Sedat (2003), **Çocuk ve Edebiyat**, Ankara: Kök Yayınları
- Şimşek, Tacettin (2002), **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Rengarenk Yayınları

- Şirin, Mustafa Ruhi (1994), **Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları
- Tan, Mine (1994), **Çocukluk Dün ve Bugün, Toplumsal Tarihte Çocuk** (Haz: Bekir Onur) İstanbul
- Tos, Fahrettin. (2001) **Çocuğun Gelişiminde Okul öncesi Eğitimi**, İstanbul: Kariyer Yayıncılık
- Tozlu, Necmettin (1991), **Kültür ve Eğitim Tarihimize Yabancı Okullar**, Ankara: Akçağ Yay.
- Tozlu, Necmettin (1989), **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul: MEB Yay.
- Tuncer, Hüseyin ve Yardımcı, Mehmet (2000), **Eğitim Fakülteleri için Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Ürün Yayınları
- Tutsak, Sadiye (2002), **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Tür, Gülseren ve Turla, Ayşe (1999), **Okul öncesinde Çocuk, Edebiyat ve Kitap**, İstanbul: Ya-Pa Yayınları
- Unat, Faik Reşit. (1964) **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara: MEB Yayınları
- Uşaklıgil, H. Ziya (1987), **Kırk Yıl**, İstanbul: Anka Ofset
- Ülken, Hilmi Ziya (1998), **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünüvar, Safiye. (2000) **Saray Hatıralarım**. İstanbul: Bedir Yayınevi
- Hidayet Vahapoğlu (2005), **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, İstanbul: MEB Yay.
- Velidedeoğlu, H. Veldet (1993), **Anıların İzinde**, İstanbul: Remzi Yayınları
- Wendt, F. M. (1917), **Ruhiyata Müstenid Ana Mektepleri İlm-i Terbiyesi (Psychologische Kindergarten Padagogik)**, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Yalçın, Alemdar ve Aktaş, Gıyasettin, (2002) **Çocuk Edebiyatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalman A. Emin (1970), **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim C.1: 1888-1918**, İstanbul: Rey Yayınları
- Yardım, M. Nuri (1998), **Tanzimat'tan Günümüze Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları**, İstanbul: Timaş Yayınları
- Yavuzer, Haluk (1999), **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Yayınevi

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yörükoğlu Atalay (1980), **Çocuk ve Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Yetiştirilmesi ve Ruhsal Sorunları**, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.
- Yücel, H. Ali (1990), **Geçtiğim Günlerden**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Zengin, Nesrin ve A. Yaşar, Zengin. (2003) **Çocuk Edebiyatı**, İstanbul: Efa Yayınları (3. Basım)
- Zorlutuna, H. Nusret (1986), **Bir Devrin Romanı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

5. Makaleler

- Akyüz, Yahya. (Mayıs 2003) “Anaokullarının Osmanlıda ilk Programları ve Ders Uygulamaları ile Yaratıcı Dramanın İlk İzleri”. **Bilim ve Akıl Aydınlığında Eğitim**, yıl 5, sayı 51, s.11-17.
- Akyüz, Yahya. (1996) “Anaokullarının Türkiye’de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi”. **Milli Eğitim Dergisi**, 132, s.11-17
- Akyüz Yahya (1994) “İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım, Nisan 1847 Talimatı”, **OTAM**, S.5, s.1-47
- Baltacı, Cahid. (Ocak-Şubat, 1996) “Osmanlıca Eğitim Sistemi”, **Yeni Türkiye, Eğitim Özel Sayısı**, 7 s. 467-470
- Çetin, Atilla (1985) “II. Abdülhamid’e Sunulmuş Beyrut Vilayeti’ndeki Yabancı Okullara Dair bir Rapor”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 253, Ankara
- Çetin, Atilla (1981) “Maârif Nâzırı Ahmet Zühtü Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, sayı 10–11.
- Deretarla Gül, Ebru (2008), “Meşrutiyet’ten Günümüze Okul öncesi Eğitim”, **Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.17, S.1, s.269-278
- Duru K. Nami (1930), “Meşrûtiyet Devrinde Maârif Sistemimiz”, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1930.
- Erdem, Y. Tümer. (2008) “Osmanlı Devleti’nde Okul öncesi Eğitim: Ana Mektepleri”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S.20, s.499-519
- Ergün, Mustafa (1982), “Emrullah Efendi - Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 1-2, s.7-36.

- Ergün, Mustafa (1987), “Sâtı Bey - Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, s.223-239.
- Fortna, Benjamin (2000) “The Kindergarten in the Ottoman Empire and the Turkish Republic.” In: Wollons, R., (ed.), **Kindergartens and Cultures: The Global Diffusion of an Idea**. New Haven: Yale University Press, s. 251-273
- Gelişli, Yücel (2002) “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, **Türkler**, C.15, Ankara, s. 35
- Güler, D.S. ve Öztürk, F. (2003). “Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime Öğretmen Yetiştiren İlk Program ve Eğitimsel Uygulamaların Tarihsel Analizi”, **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 2 (4), 261-275.
- Güneş, İhsan. (1990), “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)” **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)** Sayı: 1 Sayfa 171-269
- Kocabaşoğlu, Uygur(1988). Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılda Amerikan Matbaaları veYayımcılığı, **Murat Sarıca Armağanı** İstanbul, s.267-285
- Oktaç, Ayla. (1983) “Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Dünü ve Bugünü”. **Eğitim ve Bilim Dergisi**, 7.
- Satı, (1334) “Meşrutiyet’ten Sonra Maârif Tarihi”. **Muallim**, Sayı 19, s.654-665
- Savaş Ülküer, Nurper (1985), “Dünyada ve Türkiye’de Okul öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması” **YA-PA Okul öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri 2-3**, (Lefkoşe, 1985), İstanbul, s.7-12
- Şimşek, Hüseyin (2001), “XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine”, **Milli Eğitim**, S.151
- Tekeli, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, s.653
- Türkmen, Zekeriya, (1993) “İttihat ve Terakkî (Genç Türkler) Dönemi Eğitim Sistemi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:78,

6. İnternet Siteleri

www.meb.gov.tr

www.dpt.gov.tr

www.osym.gov.tr

www.ansiklopedika.org

www.wikipedia.org

EKLER

معارف دستوری ۹ ماده ۵ - : مكاتب ابتدائى ، چوقچىلىك بر صورت متوازنده كىشاش اذھانى تامين ايله چك اساسلىرى وضع ايدىن وىركىم لازىم اولان معلوماتى مكسب اولان مكىتبلر . بومكىتلىك مدت تحصيلىسى آلتى سنه اولوب بومىندىم تحصيل تالىنىك اساسلىرى اعداد اولتور [۱] آرچىم آنامكىتى بولونمايان برلده بىش و آلتى باشنده كى چوقچىلىك ايجىن مكاتب ابتدائى داخلىده آريجا صبيان صفلىرى آچىلا بىلىر . ماده ۶ - : ال ايشلىرى واحتراف مكىتبلرى مكاتب ابتدائىك اوج دورمىنى اتمام ايدىن چوقچىلىك حرفت اوكرىمك وصناعات دستكاهلرندى ، فابرىكلرده استخداه اعداد ايله مك اوزره تشكىل اولونان مكىتبلر . بو مكىتلىك تشكىلات و تدريسنى بر نظامنامه تعين اولونماقتدر . ماده ۷ - : تدريسات ابتدائىيه مخصوص اولان مؤسسات باعمومى ويا خصوصى . مؤسسات ابتدائىيه عمومى ؛ دولت ، ولايت ، لوا ، قضا ، ناحيه ، قريه ويا محله طرفندن تاسيس و مصارفى دولت ويا محلى بوجىلرندن تسويه اولونان مكىتبلر . مؤسسات ابتدائىيه خصوصى ؛ اشخاص و جماعات و جمعيات ايله شركتلىر طرفندن تاسيس و مصارف و ادارهسى آلتى چايىلدىن تايىم اولونان مكىتبلر . رسمى پروگرام تطبيق اولوندىقه مكاتب و قفيه مكاتب عمومى معدود اولاق و عكس حالده مكاتب خصوصى دن عد ايله چىكدىر . ماده ۸ - : هر قريه ويا محلهك لا اقل بر مكاتب ابتدائىيسى اولماقتدر . فقط ناحيه مجلسلىك و قضاى معارف ايجىنك كوسترجه كى لزوم و ولايت تدريسات ابتدائىيه مجلسلىك قرار و ولايتك تصوى اوزرىنه مجاور رفاچ قريه ويا محله برلشلىك مشركا بر مكاتب ابتدائى تاسيس ايدىم بىلىر . [۲] بويانده كويلر ايله ايجىنلر آراسنده اختلاف و قوعنده ولايت تدريسات ابتدائىيه مجلسلىك قراريله ايجاي اجرا اولتور . [۱] مارت ۱۹۲۶ تارىخ و ۸۷۹ نوسرىل معارف تشكىلاتى دالر قانۇنى بىننى مادمىك سوك قىرمسى موبىنجه « كوى مكىتلىك تحصيل مەنى اك آز اوج سنه » يە تىزىل اولونمىقتدر . [۲] ۱۸ مارت ۱۳۴ تارىخ و ۴۴۲ نوسرىل كوى قانۇنىك ۱۲ نجى مادمىك ۱۵ نجى قىرمسى موبىنجه هر كويى براك مكاتب باقنى بيجورىلى تحصيل اولونمىقتدر .	معارف دستوری ۸ قانون ۳ تدريسات ابتدائىيه قانون موقتى برنجى فصل مكىتبلر و قضاى معارف ماده ۱ - : تحصيل ابتدائى بيجورى مكاتب ابتدائىيه عمومىده مجانبىدر . ماده ۲ - : تحصيل ابتدائى مكاتب ابتدائىيه عمومىده ويا مكاتب خصوصىده ويا خود ايجىن ويا خصوصى معلملر طرفندن طالع تزدنده كوسترلىور . روحا و بدننا ضعيف اولان چوقچىلىك صاغير ، دىلبر و اعلى چوقچىلىك تحصيل ابتدائى و ساطلى اعداد ايله چىك بر نظامنامه بايله چىكدىر . [۱] ماده ۳ - : تدريسات ابتدائىيه مخصوص اولان مؤسسات آيىده كى مكىتبلر : آنا مكىتلىرى و صبيان صفلىرى . مكاتب ابتدائىيه . ال ايشلىرى واحتراف مكىتبلرى . ماده ۴ - : آنامكىتلىرى و صبيان صفلىرى چوقچىلىك سترىله متناسب اولان قانۇنى اوونلر و تزهىل ، ال ايشلىرى و آلپلر ، وطنى منظوملر ، درس اشيايه متعلق مكالمه و مصاحبلر ايله نماي روى و بدىلىر بىن خدمت ايدىن مۇسلىر . آنا مكىتبلرى درت باشلىدىن بدى باشلىقه قدر اولان چوقچىلىك مخصوص اولانلر تاسيس ايدىلر . بونلر تشكىلات و تنظيمات متعلق اولان نظامنامه [۲] و تعليماتر مجلس كبرى معارفده تىز كر ايدىلرلك اصدار اولنمىقتدر . [۱] ۱۶ اينول ۱۳۳۱ تارىخى و دىلبر و صاغير مكىتلىرى و ۱۶ اينول ۱۳۳۲ تارىخى ايجى چوقچىلىك حقتىك نظامناملر . [باق : نظامناملر] [۲] ۲ مارت ۱۳۴۱ تارىخى آنا مكىتلىرى نظامنامى . [باق : نظامناملر]

Ek-1 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-i Muvakkati (Maârif Düsturu s.8)

ARAŞTIRMACI FOTOKOPİ ÇEKİM FORMU

Form No: (BDA-18-FR-07)

Adı ve Soyadı : Musa BARDAK
Görevi / Ünvanı : Şişli Etiler Devlet HastanesiTarih : 17.01/2010
Araştırma Konusu : Osmanlı Etiler

Bu Kısım Araştırmacılar Tarafından Doldurulur						Bu Kısım Personel Tarafından Doldurulur							
Sıra No	Kitap Demirbaş Numarası	Kitap Cilt No Ve sayfa No	Tasnifin Cinsi (Fon Kodu)	Defter veya Belge No	Fotokopisi İstenen Eklerin Numarası	Defter		Fotokopi Ölçüleri					
						Sayfa No	Hüküm No	Disket	CD	Film	A4	B4	A3
1			MF.MKT	1236-25	70-10-11				X				
2			MF.MKT	1236-25	"				X				
3			MF.MKT	1236-2	"				X				
4			MF.MKT	1230-72	"				X				
5			MF.MKT	1230-90	"				X				
6			MF.MKT	1230-101	"				X				
7			MF.MKT	1230-10	"				X				
8			MF.MKT	1228-83	"				X				
9			MF.MKT	1227-87	"				X				
10			MF.MKT	1223-82	"				X				
11			MF.MKT	1223-21	"				X				
12			MF.MKT	1226-4	"				X				
13			MF.MKT	1226-12	"				X				
14			MF.MKT	1225-54	"				X				
15			MF.MKT	1224-30	"				X				
16			MF.MKT	1223-57	"				X				
17			MF.MKT	1221-35	"				X				
18			MF.MKT	1221-103	"				X				
19			MF.MKT	1220-69	"				X				
20			MF.MKT	1216-32	"				X				
21			MF.MKT	1215-32	"				X				
22			MF.MKT	1210-87	"				X				
23			MF.MKT	1209-64	"				X				
24			MF.MKT	1202-39	"				X				
25			MF.MKT	1194-25	"				X				
Toplam Fotokopi Sayısı:													
Toplam Tutar:													
Yalnız:								TL'si					

Fotokopiyi Teslim Eden
Tarih: .... / .... / 200

İmza:

Fotokopiyi Teslim Alan
Tarih: .... / .... / 200

İmza:

Tahsil Edilmiştir.
Tarih: .... / .... / 200
Adı Soyadı:
İmza:

Ek-2 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belge İsteme Formu

معارف عمومی نظارتی ..... دأرهه مخصوص موده

دوسیه اولیائی

مذکره وقرارداده نومروسی

خصوصی دوسیه نومروسی

شعبه

هری دوسیه نومروسی

۲۰۰۰۰۰۰۰

اسم نوامدی	محررات وارده نك			فهرست	تاریخ	مورد	تسویه تاریخی	تاریخ
	نومروسی	تاریخی	نوعی					
عالم نظری								
استان بول معارف مدیریت استاد دأرهه اجماع تربیه انا مکتبی معلمان مشاهه خانگی میانه کز دیک مارام شفی طرفته بیاه و فقه نه کزیه رارائه اولانه آل ایشری تقدیره بیاه کورلمه حلقه معلمان موم الی انک معانه ضم ایله تقدیره قبل اولدنی حاکمه اجماع ایفای وادلدنی حوضه ایدوره بوجیه نظر دفته طوئمه اذره شمدیک کزیه تقدیر نام یاللی بیاه المور اقدم								

۱۲۲۱/۱۰۷

استانبول — مطبعة عامه

Ek-3 Üsküdar'da Açık Türbe Ana Mektebi Muallimesi Mihrişah Hanım'ın meydana getirdiği el işleri takdire şayan olduğundan maaşına zam yapılmasıyla ilgili İstanbul Maârif Müdüriyetine yazılan yazı (BOA. MF.MKT., 1221-107, h. 1335 (M. 1917))

۱۷۹۱
۷۱۶

داخلیه نظارتی امنیت عمومیہ مدیریت

ایراق عمومی نومرایی	مسودی	میسفی	بطلانك قلمه تاریخ ورودی
قلم نومرایی	تاریخ تسوید	تاریخ تیسف	مقابلہ ایڈنلر

۴.

دائیم قلمی طبعیہ بافق طبعیہ پولیس مدبر
عمدیہ مدبرہ - - - - -

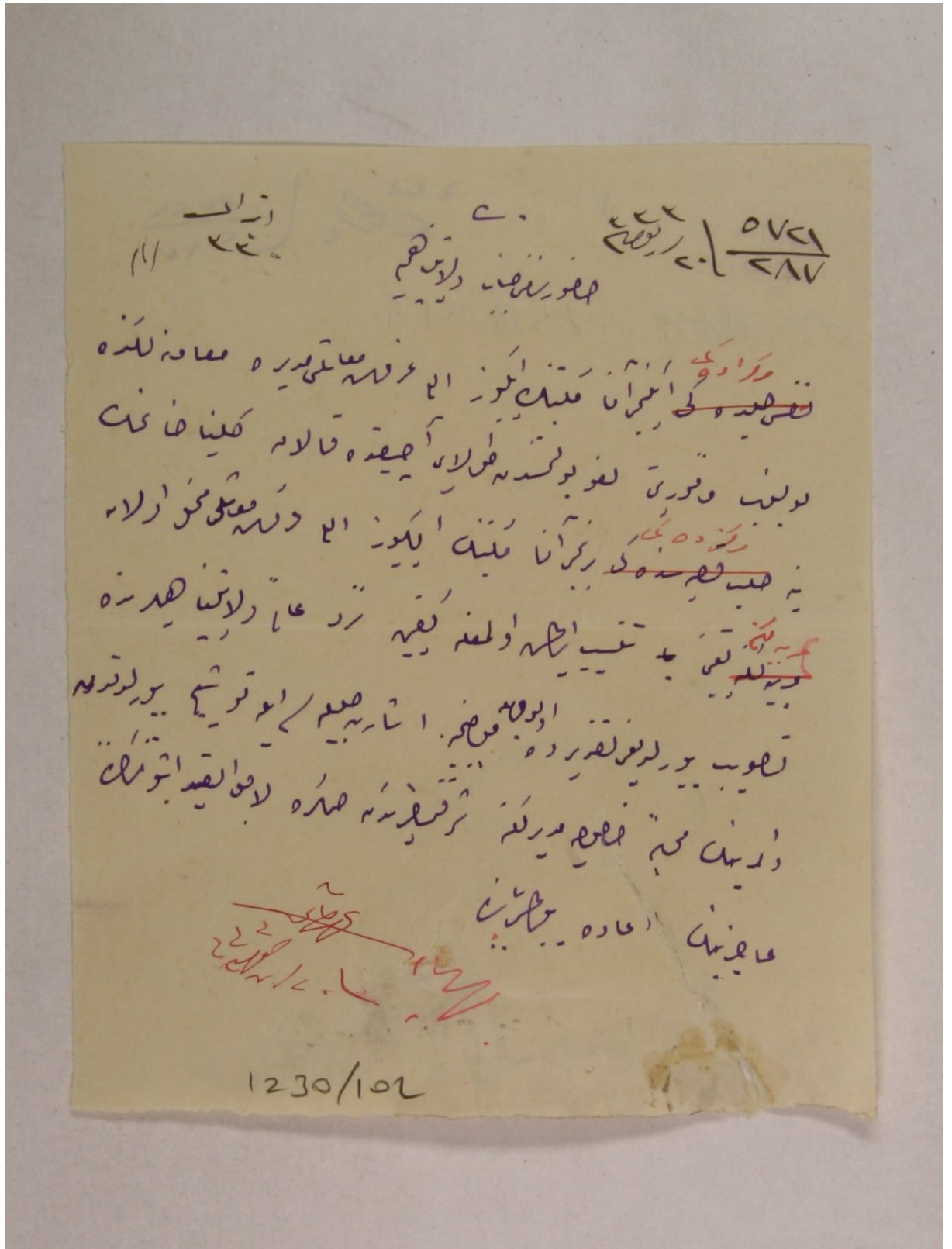
صلام
بایدیدوه جهجه بوزاس معمر مدنه
محمود ندیم حق

ایخص لیم نیک السیه بایدیدوه جهجه بوزاس معمر قریح محمود ندیم افند
ویدیه اسید نام لفظا تیار قلمه مدبر
لیم عتیده محمدر اولوب اولوقیق اسید ویدیه اسید نام لفظا تیار قلمه مدبر

تیسف

مطبعة طاهره

Ek- 4 Tahsil için Berlin'e gitmek isteyen Bayezid'de çocuk yuvası muallimlerinden Kırımlı Mahmud Nedim Efendi'nin Berlin'e gitmesine müsaade edildiğine dair yazı (DH.EUM. 5. Şb. 31-19, H. 1335 (M. 1916))

Ek-5 Kalina Hanım'ın Haleb Birinci Ana Mektebi Müdireliği'ne tayin edildiğiyle ilgili arşiv belgesi (BOA, MF.MKT., 1230-102, H.1336)

Ana Mektebinde: Yüz Yikanırken. —Fransız Ressamlardan Ju Frua'nın bir Tablosu-

Ek-6: "Şarkda Fransız Mektepleri" Terbiye Mecmuası S.2 s.65

ایکینجی طبع
تجربیه

مارت ۲۱ سنه ۱۳۲۹

برنجی س. نومرو ۲

۲

چوچوق دنیاسی

چوچوقلرک فکرلرینک آچیلماستنه یاردیم ایدم
وهفتهده بر چیقار

مدیری : توفیق نورالدین

مراجعت یری

باب عالی جادوسی ۳۸ نومرونی « زمان » کتبخانهستنده
چوچوق دنیاسی مدیرتی

۱۰ غروش
۲ روبله
۵ قرالتی

۱۰ پارم

پارمق چوچوق

بک چوق زمانلر اول، برکوبل، برکوبل، برکوبل کوبده
قارسی ایله برلکده یاشایوری. برکون بر درویش
بولرک قایسی جالری و

— بک یوزولم، آذاجق سؤده دیکلم، دینه
رجا ایستدی. کوبل، درویش بایه درحال براسکله ویر-
دی، کوبلنک قارایده سوت، یوغورت و بویوک بر
یارجه اتمک کنیروب تگری مسافرنک اوگنه قوبدی.
درویش بابا دیکلندی، سودی ایچدی، یوغورتی

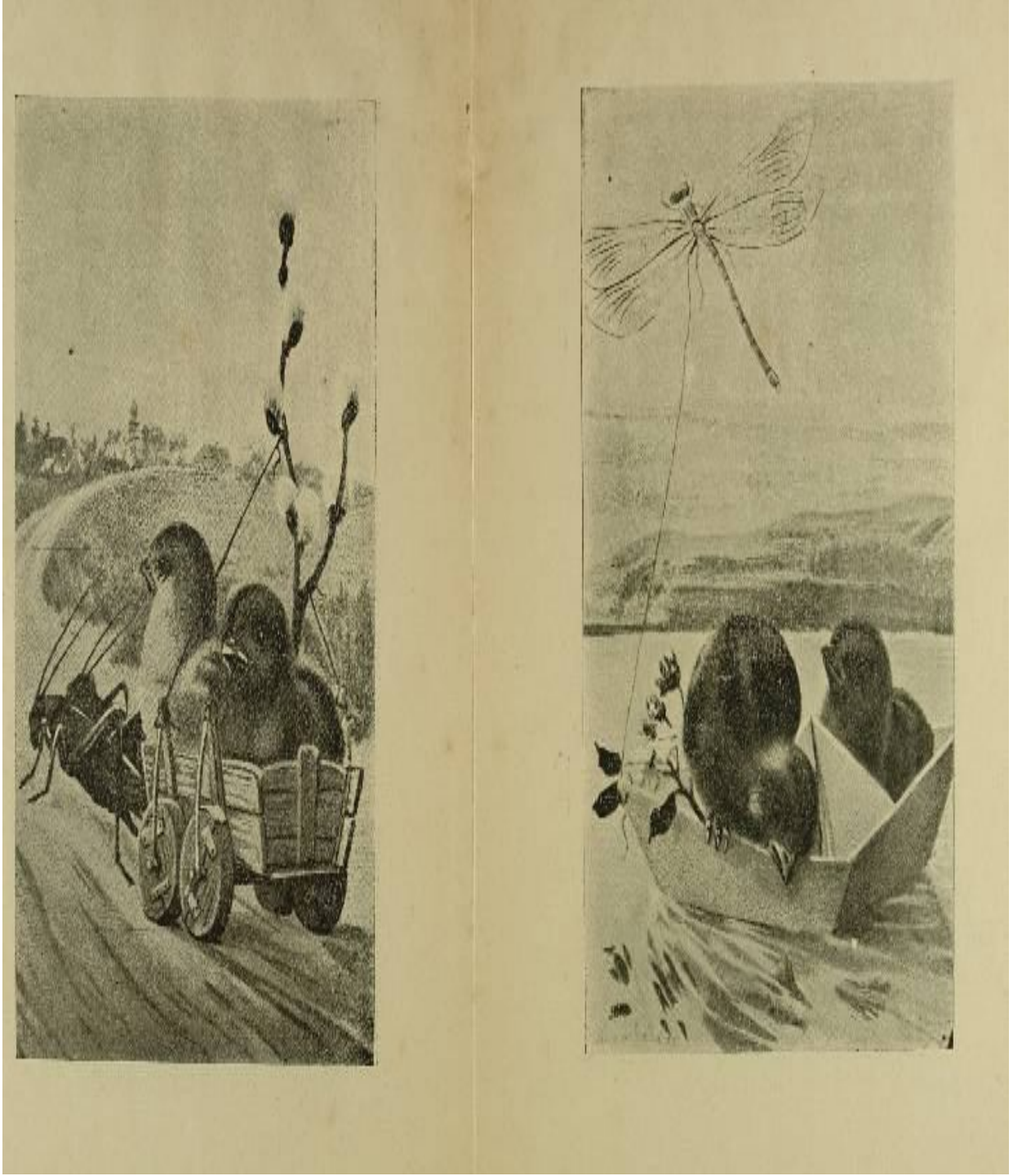

پادشاه: پارمق چوچوقه فارمدن بر ات وردی
واکنکی بیدی و او صاحبلیشده چوق دعالر ایستدی.
کیدرکن کوبل ایله قاریسندن
— دنیاده اک چوق ایستمدیککنز ندرادیه صوردی.
— آ، دیه قاری قوجه جواب ویردیله، بزم
دنیاده اک چوق ایستمدیکمز شی چوچوقدر، الله بر
دانه بیله ویرمدی. کاسک، ولو پارمق قادار اولسون
بر چوچونز اولسه بیدی ا...
درویش برالمایه دتا اوقوددی، یاریسی کوبل به او بر
یاریسی کوبلنک قاریسنه بیدردی، « انشالله مرادکنز
حاصل اولور، دیه رک چیقیدی، گیتدی، ار دمن
صوکر کوبل قالدین کوجولا بر چوچوق دوغوردی.

پارمق چوچونق بالی بوندی

MILLI KÜTÜPHANE
ANKARA

Ek-8 “İki Cıvcivin Gezintisi” adlı fablın resimler, Çocuk Dostu, S.1, s.4-5, 1

Nisan 1330

عليه السلام
محمد بن الحسين

[illegible][illegible][illegible]

معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی	معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی	معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی	معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی معاون مافی و دولت قزاقان و خوار و مافی و کیلی معاون مافی

مینى مینى

عددی ۱۰ پاره

عدد : ۶

ادارمخانه سی :

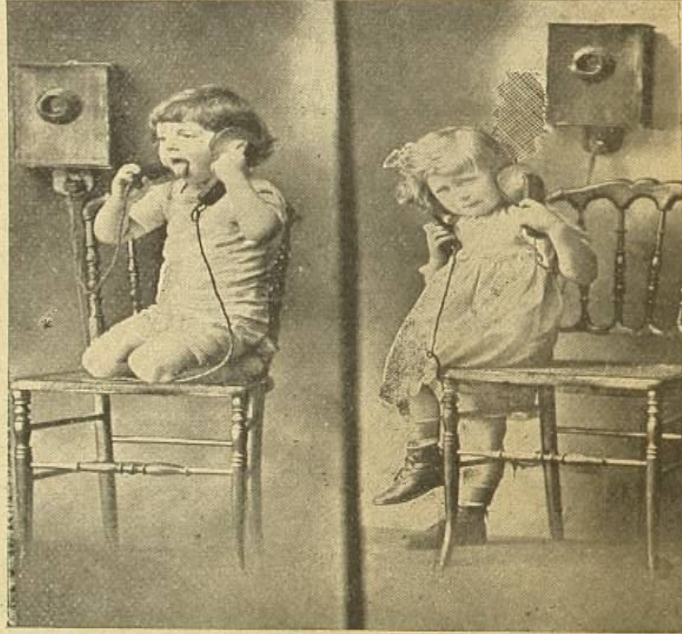
سنه لکی ۱۲ غروش

پنجشنبه ۱۹ حزيران ۱۳۳۰

باب عالی قارشوسنده

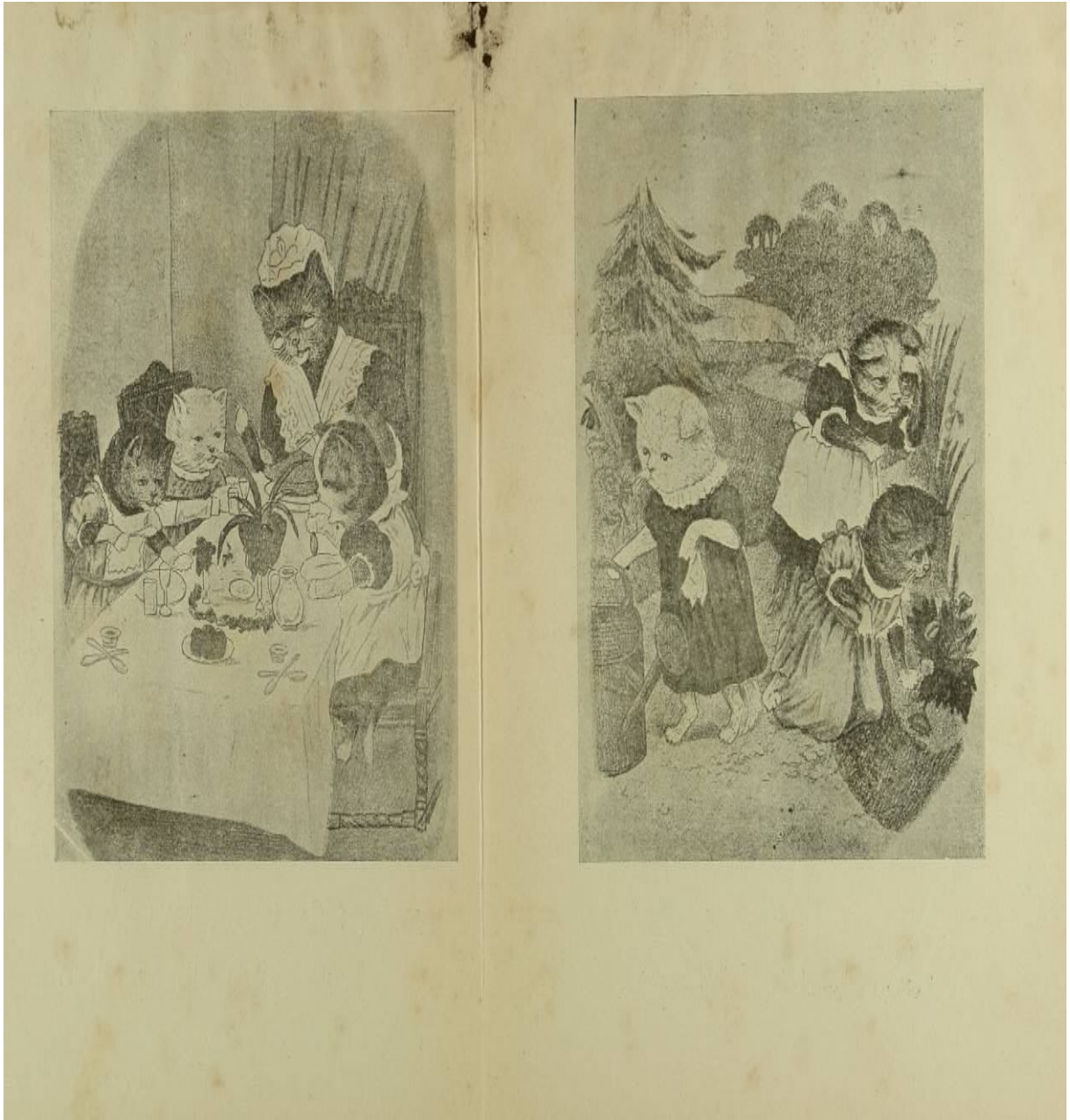
ادرنه یازمخانه سی

هفته ده بر انتشار ایدر چوجوق غرتہ سیدر

مینى مینیلر تلفون باشنده

مرکز توزیعی : باب عالی قارشوسنده (معارف) کتبخانه سی
بحم استقبال مطبعه سی

Ek-12 Mini Mini 2. Sayı "Pisilerin Bayramı" s.4-5

Ek – 13 Muallim İsmail Hakkı Bey'in "Ana Mekteplerinde Çocukları Nasıl Terbiye ediyorlar" makalesine ait. Londra'da bir ana mektebinden görüntüler.
Resimli Mektep Alemleri, S.10, s.149, Kanun-ı evvel 1329

معارف

آیه بر حیفار معلمر مجموعہ سیدر

۱ نیسان ۱۳۳۳

یل ۲ — جلد ۱ — صافی ۹

مجلس مبعوثانہ و معارف

معارف ناظرینک بیاناتی

یکی سنہ مارتنک آلتنجی صالی کونی مجلس مبعوثانہ معارف بودجه سی مذاکره ایدیلدی . مبعوثلردن بر قسمی بومناسبتله معارف حقنده بعضی مطالعاتده بولوندیله . بصره مبعوثی حلمی افندی ، معارف بودجه سنک اوچ سنه ظرفنده بر مثلی چوغالهرق بش یوز بیك کسور لیرادن ملیونه چقدیغنی وبو یگونک حسابنه کوره اسکیدن آدم باشنه اصابت ایدن سکسان اوچ سائیم معارف حصه سنک بویه جه بر فرائق اوتوز سائیمه بالغ اولدیغنی بیان ایتدی . قره سی مبعوثی علی غالب افندی ، دارالایتملرک تأسیس وتکمیلندن دولایی ، مذکور مؤسسه لک فخری مدیر عمومیی اولان ناظر بک افندی یه تشکراتده بولوندی . سوز سوبله یین داها بعضی مبعوثلردن صوکره معارف ناظری شکری بک افندی ، معارفک درت سنه لک حیاتنه ، مختلف درجه ده کی تدریسات ایله تعقیب اولونان مقصد و غایه یه دائر ایضاحات اعطا ایله دیله . معارفک درت سنه لک تکملنه دلالت و معارف حرکتلرینک اساس خطلرینی احتوا ایتک اعتباریله بک مهم اولان بو بیاناتی بروجه آتی عیناً درج ایدیورز :

معارف عمومیه ناظری شکری بک (قسطنیونی) — معارف نظارتنه کچدیکم زماندن بری معارفده وقوع بولان اجرا آته دائر هیئت علیه کز حضورنده تفصیلات ویرمک ایچون شیمدی یه قدر بروسیله بوله مامشدم ؛ چونکه اکثری زمانمز ، غوائل ایله کچهرک بودجه لرمن مجلسدن سرعتله چقیور ایدی ؛ فقط بصره مبعوثی حلمی افندی بوبابده سرد مطالعات ایچون بر زمین احضار ایتدیکنندن بر آرز تفصیلات اعطاسیله وقتکنزی اضاعه ایتک ایستهرم .

بر مملکتی ، بالخاصه بو کونکی حیات ملیه واجتماعیه نقطه نظرندن قورتارمق ایچون الک بویوک عاملک معارف اولدیغنی هیچ کیمسه انکار ایتمه یور . بو بدیهیت میدانده ایکن ، یاپیله جق شینک نه اولدیغنی دوشونیلهرک اولاً ، مملکتده معارف

ÖZGEÇMİŞ

Musa BARDAK, 1981 yılında Osmaniye’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Osmaniye’de tamamladı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Okul öncesi Öğretmenliğini 2005’te bitirdi. Aynı yıl öğretmenliğe başladı. Milli Eğitim Bakanlığında 3,5 yıl öğretmenlik, Mardin Artuklu Üniversitesi’nde 1 yıl öğretim görevliliği, halen Harran Üniversitesi Şanlıurfa MYO Çocuk Gelişimi programı öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve 2 erkek çocuk babasıdır.